

**STOWARZYSZENIE
LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA
ZIELONE MOSTY NARWI**

**LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU
na lata 2023-2027**

DLA OBSZARU GMIN:

**GZY, NASIELSK, OBRYTE, POKRZYWNICA, PUŁTUSK, RZAŚNIK, ŚWIERCZE,
WINNICA, WYSZKÓW, ZATORY**

**Dofinansowane przez
Unię Europejską**

Pokrzywnica, październik 2024 rok

Spis treści:	Str.
Rozdział I. Charakterystyka partnerstwa lokalnego.....	2
Rozdział II. Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR.....	10
Rozdział III. Partycypacyjny charakter LSR.....	12
Rozdział IV. Analiza potrzeb i potencjału LSR.....	17
Rozdział V. Spójność, komplementarność i synergia.....	29
Rozdział VI. Cele i wskaźniki.....	40
Rozdział VII. Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru.....	44
Rozdział VIII. Plan działania.....	51
Rozdział IX. Plan finansowy LSR.....	53
Rozdział X. Monitoring i ewaluacja.....	53
Załącznik nr 1. Cele i przedsięwzięcia.....	58
Załącznik nr 2. Plan działania – wskazujący harmonogram osiągania poszczególnych wskaźników produktu .	60
Załącznik nr 3. Budżet LSR – w podziale na poszczególne fundusze EFSI i zakresy wsparcia.....	65
Załącznik nr 4. Plan wykorzystania budżetu LSR – wykazujący wykorzystanie zakontraktowanych środków w podziale na poszczególne fundusze i lata.....	66
Wykaz wykorzystanej literatury.....	67

Rozdział I. CHARAKTERYSTYKA PARTNERSTWA LOKALNEGO

1. Nazwa LGD i forma prawna

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Zielone Mosty Narwi zarejestrowana w KRS pod numerem 0000264742, posiadająca REGON nr 140698762 została założona w 2006 roku i zarejestrowana 27.09.2006 roku. Posiada siedzibę w Pokrzywnicy pod adresem: Aleja Jana Pawła II 1, 06-121 Pokrzywnica.

Stowarzyszenie specjalne – działa w szczególności na podstawie przepisów ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. z 2020 r. poz. 2261), ustawy z dnia 7 marca 2007 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (Dz. U. z 2013 r. poz. 173 z późn. zm.), ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (Dz. U. z 2015 r., poz. 349), ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (Dz. U. 2015 r., poz. 378).

2. Proces tworzenia partnerstwa

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Zielone Mosty Narwi powstało w 2006 roku z inicjatywy Społecznego Instytutu Ekologicznego działającego aktywnie na terenie Mazowsza. Pierwsze gminy, które zaangażowały się w tworzenie partnerstwa to Pokrzywnica, Winnica i Zatory. Szerokie działania informacyjne i angażowanie lokalnych liderów zaowocowały utworzeniem aktywnego zespołu, któremu udało się zrealizować szereg działań w ciągu dwóch lat bez funduszy z programu LEADER (LGD nie mogło pozyskać środków z programu z uwagi na zbyt późną rejestrację w KRS). W momencie rejestracji LGD liczyła 19 członków i obejmowała obszar trzech gmin. Dzięki środkom z Norweskiego Funduszu Organizacji Pozarządowych, w 2008 roku utworzono biuro LGD i zatrudniono 2 osoby – kierownika biura i koordynatora projektu. Celem projektu było przede wszystkim wyszkolenie członków Stowarzyszenia i dalszy jego rozwój w celu poszerzenia partnerstwa i umożliwienia mu aplikowania do funduszy LEADER na okres 2007-2013.

Umocnianie partnerstwa i pozyskiwanie nowych członków przyczyniło się do poszerzenia obszaru oddziaływania Stowarzyszenia o pozostałe gminy powiatu pułtuskiego. Do LGD przyłączyły się również gminy Pomiechówek i gmina Nasielsk z powiatu nowodworskiego, które współpracowały już wcześniej ze Stowarzyszeniem realizując wspólne projekty. Zwiększyła się też liczba członków i w 2009 roku, gdy przystępowano do konkursu na wybór LSR, Lokalna Grupa Działania Zielone Mosty Narwi liczyła już 54 członków i obejmowała obszar 9 gmin. Silnie reprezentowany był sektor społeczny (75,9% członków), a dosyć słabo sektor gospodarczy (7,4% członków). Natomiast sektor publiczny reprezentowało 16,6% członków. Stowarzyszenie było zawsze otwarte na nowych członków co miało swoje odzwierciedlenie również w zapisach statutowych (§11 statutu). W ciągu kilku lat Stowarzyszenie nadal poszerzało swój potencjał. W 2015 roku, gdy przystępowano do konkursu na wybór LSR, Stowarzyszenie liczyło 84 członków, w tym 73% członków stanowili przedstawiciele sektora społecznego (61 osób), 17% sektora gospodarczego (14 osób) i 11% sektora publicznego (9 osób). W 2022 roku do Stowarzyszenia dołączyły gmina Rząśnik oraz obszar wiejski gminy Wyszaków (powiat wyszkowski) o podobnym charakterze społeczno-gospodarczym. Obecnie liczba członków Stowarzyszenia wynosi 130 osób, którzy reprezentują: sektor społeczny (95 osób) – 73%, sektor gospodarczy (24 podmioty) – 18%, natomiast sektor publiczny (11 podmiotów) – 8%.

Realizacja LSR w ramach PROW 2007-2013 na terenie 9 gmin umożliwiła przeprowadzenie szeregu inicjatyw, które wpłynęły na zrównoważony rozwój obszaru, na aktywizację mieszkańców i poprawę jakości ich życia. Wspólne działania przedstawicieli sektorów społecznego, gospodarczego i publicznego umożliwiły wykonanie projektów w ramach:

- odnowy i rozwoju wsi (na kwotę 3 682 362,99 zł, co stanowiło 26,4 % budżetu na wdrażanie LSR),
- tworzenia i rozwoju mikroprzedsiębiorstw (na kwotę 1 263 747,50 zł, co stanowiło 9,1 % budżetu na wdrażanie LSR),
- różnicowania w kierunku działalności nierolniczej (na kwotę 5 723 734,00 zł, co stanowiło 41,1 % budżetu na wdrażanie LSR),
- małych projektów (na kwotę 2 406 224,61 zł, co stanowiło 17,3 % budżetu na wdrażanie LSR),
- projektów współpracy (na kwotę 33 614,42 zł, co stanowiło 0,2 % budżetu na wdrażanie LSR),
- funkcjonowania LGD, nabywania umiejętności i aktywizacji (na kwotę 1 838 504,23 zł, co stanowiło 10,9 % budżetu na wdrażanie LSR).

Na wdrażanie LSR wydatkowano kwotę 13 076 069,10 zł, co stanowi 94% wykonania budżetu i co plasuje Stowarzyszenie w czołówce lokalnych grup działania na Mazowszu.

LSR w ramach PROW 2014-2020 została realizowana na terenie 9 gmin. Podczas tego okresu podejmowano działania bazujące na partnerstwie sektorów społecznego, gospodarczego i publicznego oraz wykorzystujące potencjał lokalny obszaru, w tym bogate dziedzictwo przyrodnicze, kulturowe i historyczne w ramach przedsięwzięć:

1.1 Rozwój działalności gospodarczej na obszarze (na kwotę 3 234 193,92 zł, co stanowi 24% budżetu na wdrażanie LSR),

1.2 Zakładanie nowej działalności gospodarczej na obszarze (na kwotę 2 800 000,00 zł, co stanowi 21 % budżetu na wdrażanie LSR),

1.3 Zakładanie nowej działalności gospodarczej na obszarze przez osoby z grup defaworyzowanych (na kwotę 600 000,00 zł, co stanowi 4% budżetu na wdrażanie LSR),

2.1 Rozwój przedsiębiorczości i współpracy – operacje własne (na kwotę 100 000,00zł, co stanowi 1 % budżetu na wdrażanie LSR),

3.1 Budowa, modernizacja obiektów z przeznaczeniem na cele turystyczne i rekreacyjne (na kwotę 4 978 213,42 zł, co stanowi 36 % budżetu na wdrażanie LSR),

4.1 Przedsięwzięcia zachowujące i promujące dziedzictwo przyrodnicze, historyczne i kulturowe obszaru (na kwotę 652 230,07 zł, co stanowi 5 % budżetu na wdrażanie LSR).

Na wdrażanie LSR wydatkowano kwotę 12 364 637,41 zł, co stanowi 91% wykonania budżetu.

Przed każdym naborem Lokalna Grupa Działania świadczyła indywidualne, bezpłatne doradztwo. Doradztwo miało na celu podniesienie jakości wniosków składanych do LGD, a w konsekwencji zwiększenie szans na końcowe rozliczenie operacji. Aby zachęcić potencjalnych wnioskodawców do korzystania z konsultacji, w ramach PROW 2014-2020 Stowarzyszenie umieściło w lokalnych kryteriach wyboru dodatkowe punkty – właśnie za korzystanie z doradztwa. Preferowane były operacje, których zakres został skonsultowany z pracownikami Biura LGD w terminie podanym do publicznej wiadomości przed rozpoczęciem naboru – za spełnienie tego kryterium wnioskodawca mógł otrzymać 3 dodatkowe punkty, co w wielu przypadkach decydowało o wyborze operacji do dofinansowania.

W ramach PROW 2007-2013 zostały zrealizowane projekty wykorzystujące dziedzictwo przyrodnicze, historyczne i kulturowe obszaru, m.in. „Budowa Turkusowego Drzewa w ramach Szlaku Kolorowych Drzew we wsi Ciek syn” i „Napoleon w Pułtusku – ekspozycja stała”, projekty aktywizujące mieszkańców, m. in. „Mobilny plac zabaw” oraz projekty wzmacniające partnerstwo, m. in. „Biesiada artystyczna – spotkanie integracyjne dla podopiecznych Stowarzyszenia i społeczności lokalnej gminy Gzy” i „Pinokio i przyjaciele – warsztaty teatralno-lalkarskie dla dzieci i młodzieży”.

W ramach PROW 2014-2020 LGD Zielone Mosty Narwi przeprowadziła dwie operacje własne ukierunkowane na rozwój społeczności lokalnej. Pierwsza operacja własna pt. „Konkurs kulinarny szansą na rozwój zasobów lokalnych”. Realizacja operacji obejmowała organizację konkursu kulinarnego. Przyczyniło się to do propagowania wiedzy w zakresie wykorzystania lokalnych zasobów (w tym produktów lokalnych) w rozwoju lokalnej przedsiębiorczości wśród mieszkańców obszaru LGD oraz promowania dziedzictwa kulinarnego obszaru LGD. LGD Zielone Mosty Narwi wzięła udział w targach regionalnych (XI Europejskie Targi Produktów Regionalnych w Zakopanem). W ramach udziału w Targach LGD Zielone Mosty Narwi promowała obszar LSR poprzez wystawienie stoiska promocyjnego. Na Targach wystawiono produkty regionalne (soki) oraz rozdawano gadżety promocyjne. Druga operacja własna pt. „Przedsiębiorczość oparta o zasoby lokalne”, obejmowała szkolenie z zakresu przedsiębiorczości pt. „Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich w oparciu o lokalny potencjał”. Szkolenia z zakresu przedsiębiorczości zostały przeprowadzone w celu tworzenia warunków do rozwoju przedsiębiorczości poprzez dostarczenie wiedzy z tego zakresu w oparciu o lokalny potencjał. Przeprowadzono warsztaty w zakresie przetwórstwa mleka (serowarstwo) oraz w zakresie przetwórstwa mięsa (wędliniarstwo).

Plan komunikacji realizowany w ramach PROW 2014-2020 zakładał działania na rzecz informowania społeczności lokalnej o działaniach Stowarzyszenia oraz możliwościach korzystania z funduszy dostępnych w ramach LGD.

Plan zawierał 3 cele:

1. Informowanie o realizacji LSR poprzez wspieranie pomysłów projektowych wnioskodawców oraz upowszechnianie dobrych praktyk.
2. Angażowanie grup defaworyzowanych określonych w LSR do korzystania ze wsparcia w ramach LSR.
3. Budowanie przyjaznego wizerunku LGD jako instytucji wspierającej rozwój lokalny.

Zakładał różne działania komunikacyjne skierowane do wyselekcjonowanych adresatów i grup docelowych. Stosowano zróżnicowane formy komunikacji i środki przekazu. Zazwyczaj planowane działania informacyjno –

promocyjne łączono z atrakcyjnymi dla mieszkańców aktywnościami. LGD brało udział w wydarzeniach lokalnych (festyny), poprzez wystawienie stoiska informacyjno-promocyjnego, m. in. podczas Festynu Dożynkowego w Zatorach (w 2016 roku), podczas Festynu Dożynkowego w Winnicy (w 2017 roku), podczas Festynu Dożynkowego w Pokrzywnicy (w 2018 roku), podczas Festynu Dożynkowego w Pniewie (w 2019 roku), podczas Festynu Dożynkowego w Sadykrzu (w 2021 roku), podczas Święta Ziemniaka w Pokrzywnicy (w 2022 roku) oraz podczas XXVII Olimpiady Wiedzy Rolniczej (w 2020 roku). Stowarzyszenie rozpowszechniało wśród lokalnej społeczności informacje o działalności LGD Zielone Mosty Narwi, w tym m.in. o realizacji LSR, o możliwościach uzyskania wsparcia w ramach planowanych naborów w ramach PROW 2014-2020 oraz budowało przyjazny wizerunek LGD jako instytucji wspierającej rozwój lokalny. Przez wiele lat LGD wspierało również Festiwal Piosenki Harcerskiej i Turystycznej „Harcerska Nuta”. Stowarzyszenie prowadziło zaawansowany plan szkoleń skierowanych do pracowników biura LGD, członków Rady i Zarządu. Uzależnione były one od potrzeb poszczególnych grup docelowych oraz zmieniały się w czasie zaawansowania wdrażania strategii. Początkowo dotyczyły poszerzania wiedzy na temat samej strategii i procesu wdrażania, później systemu oceny i wyboru operacji, a skończywszy na procesie monitoringu i ewaluacji. Szkolenia prowadzone były wewnętrznie w ramach własnych zasobów kadrowych, a także korzystano z zewnętrznych ekspertów. Część szkoleń odbywała się w ramach wsparcia Urzędu Marszałkowskiego. W trudnym okresie pandemii i wprowadzanych obostrzeń część szkoleń odbywała się metodą on-line.

W latach 2007-2013 zrealizowano jeden projekt międzyregionalny z 3 partnerami oraz projekt międzynarodowy również z 3 partnerami na łączną kwotę 33 614,42 zł. W kraju zrealizowano projekt pn.: „Wirtualny obszar turystyczny” z partnerami: LGD *Jagiellońska Przystań* (województwo lubelskie, powiat parczewski), Stowarzyszenie LGD *Zaścianek Mazowsza* (województwo mazowieckie, powiat ostrołęcki) oraz LGD *Orzyc Narew* (województwo mazowieckie, powiat makowski). Natomiast projekt międzynarodowy pn.: „Wypracowanie zasad partnerstwa oraz platformy współpracy” (Akronim WZPPW) zrealizowano z trzema grupami z Niemiec – RAG *Wartburg*, RAG *Unstrat Hainich*; RAG *Eichsfeld*. Celem projektu było nawiązanie współpracy z niemieckimi partnerami, budowanie sieci współpracy, wymiana doświadczeń z wykorzystaniem mocnych stron regionów (rolnictwo ekologiczne, lokalne przetwórstwo, eko-agro turystyka, współpraca z organizacjami pozarządowymi). LGD Zielone Mosty Narwi była koordynatorem tego projektu.

W latach 2014-2020 zrealizowano trzy projekty międzyregionalne oraz jeden projekt międzynarodowy na łączną kwotę 724 682,00 zł. Pierwszy projekt to *Lokalna Akademia Współpracy* (akronim: LAW). Projekt realizowany w latach 2019/2021 w partnerstwie z LGD Natura i Kultura i LGD Ziemi Mińskiej. LGD Zielone Mosty Narwi było Liderem Projektu oraz jego pomysłodawcą. Głównym celem operacji był wzrost umiejętności przedsiębiorczych i kompetencji zawodowych mających wpływ na sytuację mieszkańców obszarów wiejskich na obszarze objętym działaniem partnerskich LGD. W ramach realizacji projektu LGD zorganizowało wyjazd studyjny do Zakopanego. Ponadto został zorganizowany kurs operatora koparko-ładowarki. Drugi projekt współpracy to *Lokalna Akademia Kompetencji* (akronim: LAK). Projekt realizowany w latach 2018/2019 w partnerstwie z LGD Miechowskie Stowarzyszenie Gmin Jaksa. LGD Zielone Mosty Narwi było Liderem Projektu oraz jego pomysłodawcą. Głównym celem projektu był wzrost umiejętności przedsiębiorczych i kompetencji zawodowych mających wpływ na sytuację mieszkańców obszarów wiejskich na obszarze objętym działaniem Partnerskich LGD poprzez realizację kursów oraz szkoleń. W ramach realizacji projektu LGD Zielone Mosty Narwi zorganizowało wyjazd studyjny do Miechowa, kurs operatora koparko-ładowarki oraz szkolenie z zakresu przedsiębiorczości. Trzecim z projektów współpracy (międzynarodowy) był *Produkt Lokalny Atrakcją Turystyczną* (akronim: PLAT). Projekt realizowany w latach 2018/2021 w partnerstwie: LGD Ziemi Mińskiej, LGD Natura i Kultura, LGD Forum Powiatu Garwolińskiego oraz LGD Równiny Wołomińskiej. Liderem Projektu i oraz jego pomysłodawcą było LGD Ziemi Mińskiej. Głównym celem projektu był rozwój potencjału partnerskich lokalnych grup działania w oparciu o produkty lokalne oraz wykorzystanie potencjału mieszkańców. W ramach realizacji operacji został zorganizowany wyjazd studyjny do Hiszpanii, konkurs kulinarny oraz szkolenie w zakresie przedsiębiorczości. W związku z organizowanym konkursem kulinarnym wydano publikację pn.: „Dziedzictwo kulinarne - produkt lokalny atrakcją turystyczną”. Ponadto przedstawiciele LGD Zielone Mosty Narwi wzięli udział w X Europejskich Targach Produktów Regionalnych w Zakopanem, promując lokalne produkty, czyli miód i soki. Czwarty z projektów współpracy to *Lokalna Akademia Rozwoju Kompetencji* (akronim: LARK). Projekt realizowany w latach 2020-2022 w partnerstwie z LGD Natura i Kultura, LGD Ziemi Mińskiej i Forum Powiatu Garwolińskiego. LGD Natura i Kultura było Liderem Projektu oraz jego pomysłodawcą. Głównym celem operacji był wzrost umiejętności przedsiębiorczych i kompetencji zawodowych mających wpływ na sytuację mieszkańców obszarów wiejskich na obszarze objętym działaniem partnerskich LGD. W ramach realizacji projektu LGD Zielone Mosty Narwi zorganizowało wyjazd studyjny pt. *Dobre praktyki z zakresu przedsiębiorczości* do Janowa Podlaskiego, kurs prawa jazdy kategorii C+E oraz kurs prawa jazdy kategorii C+C+E.

Na bazie zdobytych doświadczeń w 2023 roku LGD Zielone Mosty Narwi planuje realizację kolejnych działań w partnerstwie międzyregionalnym i międzynarodowym na łączną kwotę 448 900,00 zł. Projekt międzyregionalny to *Lokalna Akademia Rozwoju* (akronim: LAR). Projekt będzie realizowany w partnerstwie z LGD Nadarzyn – Raszyn – Michałowice. Głównym celem operacji będzie wzrost umiejętności przedsiębiorczych i kompetencji zawodowych mających wpływ na sytuację mieszkańców obszarów wiejskich na obszarze objętym działaniem partnerskich LGD. Realizacja projektu zakłada realizację szeregu kursów oraz szkoleń o charakterze poszerzającym umiejętności lokalnej społeczności, m. in. kursów prawa jazdy kat. C, prawa jazdy kat. D, kursów grafiki komputerowej, zajęć warsztatowych z zakresu serowarstwa, zajęć warsztatowych z zakresu florystyki oraz organizację wyjazdu studyjnego. Projekt międzynarodowy to *Ekologicznie Lokalnie* (akronim: Eko-Lok). Projekt będzie realizowany w partnerstwie z LGD „Razem dla Radomki” oraz GAL Italia. Głównym celem operacji będzie wzrost poziomu świadomości ekologicznej mieszkańców, edukacja mieszkańców w tym dzieci i młodzieży szkolnej w zakresie ekologii i przedsiębiorczości, krzewienie i propagowanie świadomych postaw pro środowiskowych, pro klimatycznych i pro zdrowotnych oraz wspólna integracja, wymiana doświadczeń i aktywizacja społeczna na obszarze objętym działaniem partnerskich LGD. Realizacja projektu zakłada przeprowadzenie zajęć warsztatowych dotyczących ekologii, zajęć edukacyjno-informacyjnych dotyczących przedsiębiorczości, organizację konkursu plastycznego, seminarium oraz wyjazdu studyjnego.

Poza środkami jakie LGD posiadała na wdrażanie LSR w ramach PROW 2007-2013, LGD Zielone Mosty Narwi pozyskało fundusze z innych źródeł, co pozwoliło na wykonanie projektów na łączną kwotę 184 200 zł. Były to projekty ukierunkowane na świadczenie usług dla społeczności lokalnej w zakresie walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym (Stowarzyszenie przeprowadziło je we współpracy z Gminą Winnica). Drugi projekt finansowany z Funduszu Współpracy dotyczył podniesienia potencjału Stowarzyszenia i promocję działań na obszarze. Trzeci projekt międzynarodowy był realizowany w ramach programu Erasmus. Projekt polegał na wymianie dobrych praktyk w zakresie rozwoju turystycznego obszaru i przetwórstwa przez podmioty reprezentujące 4 państwa.

Natomiast w latach 2014-2020 LGD pozyskała środki w ramach konkursów dla partnerów Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich na łączną kwotę 110 880 zł. Pierwszy projekt pn. „Aktywizacja mieszkańców obszarów wiejskich – Wyjazd studyjno-szkoleniowy na Litwę (Wilno)” obejmował organizację wyjazdu studyjno-szkoleniowego dla członków LGD, lokalnych liderów, osób bezpośrednio zaangażowanych we wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju, przedsiębiorców oraz pracowników biura LGD jak również przedstawicieli Partnera (LGD Forum Powiatu Garwolińskiego). Celem projektu była aktywizacja mieszkańców z terenów wiejskich poprzez poznanie dobrych praktyk w czasie wizyt terenowych, zdobycie nowych umiejętności, kompetencji zawodowych i wiedzy z zakresu pozyskiwania środków w ramach działań Programu Rozwoju Obszaru Wiejskich. Projekt stworzył możliwość wymiany doświadczeń i nawiązania kontaktów z organizacjami, przedsiębiorcami, instytucjami. Drugi projekt pn. „Smart Villages instrumentem rozwoju lokalnego” obejmował organizację wyjazdu studyjnego do Poznania. W wyjeździe wzięli udział członkowie Zarządu, pracownicy Biura LGD, członkowie LGD oraz inne osoby fizyczne mające miejsce zamieszkania (zameldowania) na obszarze działania LGD Zielone Mosty Narwi, (tj. Gminy: Pokrzywnica, Gzy, Zatory, Świercze, Winnica, Obryte, Pułtusk, Nasielsk, Pomiechówek, Rząśnik, Wyszków), które współpracują z LGD Zielone Mosty Narwi na rzecz realizacji celów statutowych stowarzyszenia, w tym w szczególności realizacji LSR oraz przedstawiciele Partnera (Gmina Pokrzywnica). Celem operacji była aktywizacja mieszkańców obszaru LGD Zielone Mosty Narwi oraz poszerzenie ich wiedzy na temat dobrych praktyk mających wpływ na rozwój obszarów wiejskich. Podczas wyjazdu studyjnego uczestnicy zaobserwowali dobre praktyki mające na celu działania na rzecz rozwoju obszarów wiejskich oraz wzięli udział w sesjach wykładowych związanych z tematyką koncepcji Smart Village i wpływem tej koncepcji na rozwój lokalny. LGD Zielone Mosty Narwi było również partnerem w XXVI i XXVII Olimpiadzie Wiedzy Rolniczej w Płońsku. Projekt ten realizowany był przez Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego O/Poświętne w ramach konkursu KSOW. LGD Zielone Mosty Narwi wystąpiło jako partner i zrealizowało działania informacyjne, przekazując gadżety promocyjne. Celem operacji było podniesienie poziomu wiedzy i kompetencji młodych rolników oraz aktywizowanie ich do rozwoju gospodarstw rolnych i obszarów wiejskich. Przedstawiciele Stowarzyszenia wzięli również udział w wyjeździe studyjno-szkoleniowym do Hiszpanii pt. „Partnerstwo międzynarodowe szansą na rozwój obszarów wiejskich realizowanym przez LGD Ziemi Mińskiej”. Celem wyjazdu było nawiązanie współpracy międzynarodowej. Członkowie LGD wzięli również udział w wyjeździe studyjnym do Pragi realizowanym przez LGD Ziemi Mińskiej, mającym na celu tworzenie sieci kontaktów międzynarodowych. W wyjeździe wzięli udział członkowie Zarządu, pracownicy Biura LGD, członkowie LGD, lokalni liderzy, przedsiębiorcy osoby bezpośrednio zaangażowane we wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju LGD Ziemi Mińskiej oraz przedstawiciele Partnerów - LGD Forum Powiatu Garwolińskiego, Zielone Mosty Narwi oraz LGD „Bądźmy Razem”.

LGD Zielone Mosty Narwi było również partnerem inicjatyw organizowanych m. in. przez Mazowiecki Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej. Wspólnie z MOWES, w 2022 roku zorganizowano szkolenie pn.: „Zarządzanie projektem”, natomiast w 2023r. szkolenie pn.: „Budowanie sieci współpracy. Komunikacja w zespole.”. Uczestnikami szkoleń byli przedstawiciele organizacji pozarządowych działających na obszarze LGD Zielone Mosty Narwi. Przedstawiciele organizacji pozarządowych byli również uczestnikami szkoleń organizowanych we współpracy z Fundacją Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego. W 2022r. zostały zorganizowane szkolenia pn.: „Pisanie dobrych wniosków o dotacje” oraz pn.: „Zarządzanie zespołem w organizacji pozarządowej”. Również w 2022r. LGD Zielone Mosty Narwi było partnerem w realizacji projektu pn. „Forum Dyskusyjne Kół Gospodyń Wiejskich powiatu pułtuskiego i powiatu wyszkowskiego”. Liderem projektu było Koło Gospodyń Wiejskich "Kwiaty we Włosach" w Trzcińcu. Celem spotkania było m.in. wzajemne poznanie się uczestników, nawiązanie współpracy, wymiana doświadczeń dotyczących sprzedaży produktów oraz stworzenie sieci KGW w powiecie pułtuskim. W 2023r. wspólnie z KGW w Klaskach – Czerwone Korale LGD Zielone Mosty Narwi organizowało projekt pn.: „Rękodzieło narzędziem aktywizacji i integracji społecznej”. W ramach realizacji projektu zostały zorganizowane warsztaty rękodzielnicze i cukiernicze. Celem projektu była m.in. aktywizacja kobiet mieszkających na terenach wiejskich, wzajemne poznanie się uczestników i wymiana doświadczeń. W 2022r. i w 2023r. LGD Zielone Mosty Narwi wspólnie z Samorządem Województwa Mazowieckiego zorganizowało szkolenia skierowane do mieszkańców obszaru LGD pn.: „Dobre praktyki pszczelarskie”, „Mazowieckie dobre praktyki i tradycje kulinarne – kiszonki warzywne”, „Mazowieckie dobre praktyki i tradycje kulinarne – domowy wypiek chleba”, „Oznaczenia miodów gatunkowych na podstawie analizy pyłkowej oraz wpływ zafałszowań węży na rozwój rodzin pszczelich”, „Żywność przemysłowa a żywność o podwyższonej jakości, w tym produkty ekologiczne, w świetle racjonalnego żywienia”, „Choroby pszczoł i czerwiu”.

Doświadczenia zdobyte w trakcie prowadzenia projektów i ich rozliczania zostaną wykorzystane w nowym okresie programowania.

3. Struktura LGD

Strukturę Stowarzyszenia LGD Zielone Mosty Narwi tworzą: Walne Zebranie Członków, Zarząd, Komisja Rewizyjna, Rada oraz Biuro LGD.

Organy te działają w oparciu o Statut i regulaminy. Ponadto dla sprawnego działania poszczególnych organów i Biura LGD opracowano dodatkowo procedury, które regulują między innymi: zasady aktualizacji LSR, zasady wyboru i oceny operacji w ramach LSR, zasady ustalania lub zmiany kryteriów oraz inne procedury, których zadaniem jest porządkowanie działań i ujednolicenie trybu postępowania podczas wdrażania LSR.

Walne Zebranie Członków

Obecnie Stowarzyszenie liczy 130 członków, którzy reprezentują: sektor społeczny (95 osób) – 73%, sektor gospodarczy (24 podmioty) – 18%, natomiast sektor publiczny (11 podmiotów) – 8%. W podziale na osoby prawne i fizyczne struktura Stowarzyszenia wygląda następująco: osoby prawne stanowią 23% wszystkich członków Stowarzyszenia (30 podmiotów), osoby fizyczne – 61% (79 osób), natomiast osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą stanowią 16% wszystkich członków Stowarzyszenia (21 osób).

Walne Zebranie Członków jest najwyższą władzą Stowarzyszenia. Do jego kompetencji należy podejmowanie uchwał o kierunkach i programie działania Stowarzyszenia, ustalanie liczby członków Zarządu, Komisji Rewizyjnej i Rady LGD, wybór i odwołanie członków Zarządu, Komisji Rewizyjnej i Rady LGD (z zastrzeżeniem § 21 ust. 2 i § 25 ust. 2 Statutu), rozpatrywanie i zatwierdzanie sprawozdań rocznych z działalności Zarządu i Komisji Rewizyjnej, udzielanie absolutorium Zarządowi, na wniosek Komisji Rewizyjnej, przyjmowanie zmian Statutu, podjęcie decyzji o rozwiązaniu Stowarzyszenia, rozpatrywanie odwołań od uchwał Zarządu, wniesionych przez członków Stowarzyszenia, uchwalanie regulaminu pracy Rady LGD, rozpatrywania spraw nie należących do kompetencji innych władz Stowarzyszenia. W latach 2009-2014 odbyło się 5 posiedzeń Walnego Zgromadzenia Członków, na których przyjęto zmiany do LSR oraz przeprowadzono wybór Rady LGD. Frekwencja na tych spotkaniach wynosiła od 28% do 44%. Natomiast w latach 2016-2023 odbyło się 15 posiedzeń Walnego Zgromadzenia Członków, na których przyjęto zmiany do LSR oraz przeprowadzono wybór Rady LGD. Frekwencja na tych spotkaniach wynosiła od 16% do 48%.

Charakterystyka członków grupy interesu sektora publicznego – reprezentują go pracownicy administracji publicznej (urzędnicy samorządowi, doradcy rolni, pracownicy ośrodków pomocy społecznej, dyrektorzy szkół) radni, sołtysi.

Charakterystyka członków grupy interesu sektora społecznego – reprezentują go głównie osoby fizyczne, ludzie o różnym wykształceniu i prowadzonej działalności. W tej grupie znajdują się organizacje pozarządowe działające na rzecz rozwoju lokalnego takie między innymi jak Stowarzyszenie PULTOVIA, Stowarzyszenie Puszcza Biała – Moja

Mała Ojczyzna, Stowarzyszenie Przyjaciół Gminy Winnica, Stowarzyszenie Emerytów i Rencistów Świerczewianka, Społeczny Instytut Ekologiczny, ochotnicze straże pożarne oraz koła gospodyń wiejskich. Powoli, ale systematycznie wzrasta liczba organizacji pozarządowych na obszarze objętym LSR. Średnia wartość wskaźnika określającego liczbę tego typu organizacji na 10 tys. mieszkańców jest znacznie niższa niż statystyka dla całego województwa. Stosunkowo najwięcej organizacji funkcjonuje na obszarze gminy Winnica, najmniej (w stosunku do liczby mieszkańców) w gminach Obryte i obszarze wiejskim gminy Nasielsk. Mimo najniższego wskaźnika właśnie obszar miasta i gminy Nasielsk charakteryzuje się największą dynamiką wzrostu. W gminach Zatory i Obryte nie zmieniła się w ostatnich 7 latach liczba organizacji pozarządowych. Regres zaobserwowano jedynie w obszarze wiejskim gminy Pułtusk.

Charakterystyka członków reprezentujących grupę interesu sektora gospodarczego – reprezentują go głównie osoby fizyczne prowadzące własną działalność gospodarczą z przewagą usług na rzecz mieszkańców, a także przedstawiciele rolników (w tym rolnicy prowadzących produkcję ekologiczną).

Z analizy zgromadzonych dokumentów i przeprowadzonych analiz ankiet wynika, że Walne Zgromadzenie Członków działa zgodnie ze Statutem, podejmuje uchwały zapewniające sprawne działanie Stowarzyszenia oraz realizację zadań ujętych w LSR. Członkowie otwarci są na nowe inicjatywy i zainteresowani kontynuowaniem działań, które przyczynią się do zrównoważonego rozwoju obszaru i aktywizacji społecznej mieszkańców.

Sposób rozszerzania lub zmiany składu LGD

Zasady i sposób rozszerzania lub zmiany składu LGD określa Statut Stowarzyszenia. Grupa jest otwarta na nowych partnerów, zarówno osoby fizyczne jak i osoby prawne. Zgodnie ze Statutem członkiem Stowarzyszenia może zostać pełnoletnia osoba fizyczna oraz osoba prawna, która działa na rzecz rozwoju obszarów wiejskich i złoży deklarację członkowską. LGD stara się zachęcać do dołączenia do Stowarzyszenia nowe podmioty prawne i osoby fizyczne reprezentujące każdy z trzech sektorów: społeczny, gospodarczy i publiczny. Zwiększenie potencjału członków Stowarzyszenia przyczyni się do bardziej skutecznego działania LGD. Szczególna uwaga będzie zwrócona na grupy w niekorzystnej sytuacji społecznej. Osoby z tych grup będą włączane do projektów i działań podejmowanych przez Stowarzyszenie oraz będą zachęcane do udziału w projektach.

Zarząd

Zgodnie ze Statutem Zarząd może liczyć od 4 do 7 członków powoływanych uchwałą Walnego Zebrania Członków. Obecnie Zarząd liczy siedem osób. Członkowie Zarządu biorą udział w szeregu inicjatyw realizowanych na rzecz społeczności lokalnej oraz cieszą się dużym zaufaniem pozostałych członków Stowarzyszenia. Do kompetencji Zarządu należy przyjmowanie i wykluczanie członków Stowarzyszenia, reprezentowanie Stowarzyszenia na zewnątrz i działanie w jego imieniu, kierowanie bieżącą pracą Stowarzyszenia, zwoływanie Walnego Zebrania Członków, ustalanie wysokości składek członkowskich i terminów ich płatności, opracowywanie i przyjmowanie Lokalnej Strategii Rozwoju, aktualizacja LSR, ustalanie i zmiany lokalnych kryteriów wyboru operacji oraz ustalanie i zmiany procedur oceny i wyboru operacji w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju, przygotowanie projektów do realizacji, które zostaną objęte wnioskiem o dofinansowanie, zatrudnianie pracowników Biura Stowarzyszenia, ustalanie wielkości zatrudniania i zasad wynagradzania pracowników Biura Stowarzyszenia, ustalanie regulaminu Biura Stowarzyszenia, rozpatrywanie spraw bieżących, które nie leżą w kompetencjach innych organów Stowarzyszenia. Posiedzenia Zarządu organizowane są co najmniej cztery razy do roku i podejmuje się na nich uchwały w najważniejszych kwestiach dotyczących funkcjonowania LGD i realizacji LSR. W trakcie realizacji LSR w ramach PROW 2007-2013 oraz 2014-2020 Walne Zebranie Członków i pozostałe organy nie zgłaszały zastrzeżeń do pracy Zarządu. Jak wynika z analizy ankiet i rozmów z pracownikami Biura LGD, współpraca układała się dobrze. Dokumentacja cały czas prowadzona jest prawidłowo, co potwierdziły też wielokrotne kontrole organu nadzorującego, a uchwały podejmowane są zgodnie ze Statutem i kompetencjami. W związku z tym należy spodziewać się, że doświadczenia nabyte w poprzednich okresach programowania pozwolą na dobrą i skuteczną pracę oraz prawidłową realizację LSR w nowym okresie programowania na lata 2023-2027. Do zadań Zarządu będzie należało bieżące monitorowanie wdrażania LSR i funkcjonowanie Biura LGD. Co roku Zarząd będzie przedkładał Walnemu Zgromadzeniu Członków sprawozdanie monitorujące realizację zadań.

Komisja Rewizyjna

Komisja Rewizyjna zgodnie ze Statutem liczy trzy osoby. Z reguły spotykała się raz do roku. Do jej zadań należy kontrola bieżącej pracy Stowarzyszenia, przeprowadzanie przynajmniej raz w roku kontroli działalności merytorycznej i finansowej Stowarzyszenia, składanie Walnemu Zebraniu sprawozdań wraz z oceną działalności i wnioskami dotyczącymi Zarządu oraz zgłaszanie wniosków o absolutorium dla Zarządu, występowanie z wnioskiem o zwołanie Walnego Zebrania Członków, wybieranie podmiotu mającego zbadać sprawozdanie finansowe Stowarzyszenia zgodnie z przepisami o rachunkowości. W trakcie realizacji LSR w ramach PROW 2007-

2013 oraz 2014-2020 Komisja Rewizyjna nie stwierdziła żadnych nieprawidłowości. Dotychczasowa ocena pracy Komisji była pozytywna. Nabyte doświadczenia pomogą w realizacji LSR w nowym okresie programowania.

Rada

Rada LGD jest organem decyzyjnym. Liczy 10 członków. Głównym zadaniem Rady jest ocena składanych przez beneficjentów wniosków i wybór operacji. Rada swoje działania opiera na Regulaminie pracy Rady przyjmowanym przez Walne Zebranie Członków oraz Procedurach oceny i wyboru operacji w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju, które są przyjmowane przez Zarząd. Członkowie Rady otrzymują wynagrodzenie za udział w posiedzeniach. Jak wynika z raportu z ewaluacji ex post, ocena współpracy wewnątrz Rady jest bardzo dobra. Decyzje i oceny członkowie Rady podejmują zgodnie z procedurą i zastosowaniem kryteriów wyboru. W przypadku podejrzenia konfliktu interesów, poszczególni członkowie nie biorą udziału w głosowaniu. Doświadczenie członków Rady pomoże w prawidłowym podejmowaniu decyzji w nowym okresie programowania. Opinie członków Rady były wykorzystywane w procesie konsultacji nad tworzeniem kryteriów wyboru operacji i ustalaniem zasad monitoringu i ewaluacji.

4. Skład organu decyzyjnego (Rady)

Rada składa się z Przewodniczącego Rady, Wiceprzewodniczącego i członków. Komisja Skrutacyjna powoływana jest każdorazowo na posiedzeniu Rady LGD. Zgodnie z zasadą reprezentatywności i przewagi, przedstawiciele sektora społecznego i gospodarczego powinni stanowić co najmniej 50% składu Rady. W 10 osobowym składzie Rady Stowarzyszenia jest 4 przedstawicieli sektora publicznego (40% składu Rady), 2 przedstawicieli sektora społecznego (20% składu Rady) i 4 przedstawicieli sektora gospodarczego (40% składu Rady). Tak więc sektor społeczny i gospodarczy ma zdecydowaną przewagę i reprezentuje łącznie 60% składu Rady, a równocześnie żadna z grup interesu nie ma więcej niż 49% głosów. Członek Rady nie może być równocześnie członkiem innego organu Stowarzyszenia. W celu prawidłowej realizacji powierzonych zadań członkowie Rady będą podnosić swoje kwalifikacje w trakcie wdrażania LSR. Przewidziano Plan Szkoleń, a w nim szkolenia w różnych formach dot. procedur oceny i wyboru operacji, stosowania procedury odwoławczej, zasad zachowania poufności itp.

5. Zwięzła charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym

Rada swoje działania opiera na regulaminie pracy Rady przyjmowanym przez Walne Zebranie Członków oraz procedurach oceny i wyboru operacji w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju przyjmowanych przez Zarząd. Decyzje Rady dotyczące oceny i wyboru operacji oraz ustalanie kwot wsparcia zapadają zwykłą większością głosów przy obecności przynajmniej połowy członków uprawnionych do głosowania. Każdy członek Rady ma jeden głos. W przypadku równej liczby głosów decydujący głos ma Przewodniczący Rady. Aby procedura wyboru operacji była ważna powinna być zachowana reprezentacja członków z każdego sektora – publicznego, społecznego i gospodarczego oraz zapewniona bezstronność osób dokonujących wyboru operacji. Dlatego LGD Zielone Mosty Narwi przewidziało prowadzenie rejestru interesów, w którym każdy z członków podaje swoje miejsce zamieszkania, miejsce pracy i pracy społecznej, tak by wykluczyć powiązania mogące wpłynąć na wiarygodną decyzję Rady. Ponadto przewidziano, że każdy członek Rady podpisze oświadczenie przed przystąpieniem do głosowania nad wyborem każdej operacji, w którym poświadczy brak związków z osobą ubiegającą się o dofinansowanie operacji (np. podległości służbowej z wnioskodawcą, związków rodzinnych, biznesowych i innych) mogących podważyć zasadę bezstronności. Przewodniczący Rady na podstawie złożonych deklaracji, kontroluje czy skład Rady obecny na posiedzeniu pozwala na zachowanie parytetów. Ponadto kontroluje głosowania i czuwa nad prawidłowym przebiegiem wyboru projektów do realizacji, tak by, ani władze publiczne, ani żadna pojedyncza grupa interesu, nie posiadała więcej niż 49% praw głosu w podejmowaniu decyzji przez organ decyzyjny. Członkowie Rady mają obowiązek uczestniczenia w posiedzeniach, a każda nieobecność powinna być usprawiedliwiona. Może zdarzyć się, że wnioskodawcy nie zaakceptują decyzji Rady i złożą protest, w takim przypadku stosowana jest procedura odwoławcza.

6. Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD, sposób uchwalania i aktualizacji, opis głównych kwestii, które są w nich zawarte

Tabela nr 1. Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD

Lp.	Dokument	Sposób uchwalania i aktualizacji	Zakres zadań
1.	Statut	Zmiany w Statucie mogą być dokonywane po przyjęciu uchwałą przez Walne Zebranie Członków.	Zgodnie z Ustawą Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. z 2020 r. poz. 2261). Statut reguluje: – ustalanie nazwy stowarzyszenia,

		Podjęcie uchwały w sprawie zmiany Statutu wymaga większości, co najmniej 2/3 głosów w obecności, co najmniej 1/3 członków Walnego Zebrania Członków Stowarzyszenia.	– określenie terenu działania i siedziby stowarzyszenia, – określenie organu nadzoru, – cele i sposoby ich realizacji, – sposób nabywania i utraty członkostwa, przyczyny utraty członkostwa, – prawa i obowiązki członków, – określenie władz Stowarzyszenia, tryb dokonywania ich wyboru, uzupełniania składu oraz ich kompetencje, – sposób reprezentowania stowarzyszenia, – zasady zaciągania zobowiązań majątkowych, – warunki ważności uchwał, – zasady tworzenia majątku Stowarzyszenia, – sposób rozwiązania się Stowarzyszenia. Zgodnie z ustawą z 7 marca 2007 o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (Dz.Urz. UE L 277 z 21.10.2005) Wskazuje, że organem nadzoru jest marszałek województwa mazowieckiego.
2.	Regulamin pracy Rady	Uchwalanie Regulaminu i aktualizacja należy do kompetencji Walnego Zebrania Członków i dokonywana jest w drodze uchwały.	– szczegółowe kompetencje Rady, – szczegółowe zasady zwoływania i organizacji posiedzeń organu decyzyjnego, – szczegółowe rozwiązania dotyczące wyłączenia z oceny operacji (sposób wyłączenia członka organu z oceny), – szczegółowe zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji, – ustalanie limitów i kwot wsparcia dla Beneficjentów, – opiniowanie zmian w umowie wnioskowanych przez Beneficjentów, – podejmowania decyzji w sprawie operacji własnych, – zasady rozpatrywania wniosków w procedurze odwoławczej, – zasady protokołowania posiedzeń organu decyzyjnego, – zasady wynagradzania członków organu decyzyjnego.
3.	Regulamin pracy Biura	Uchwalanie Regulaminu i aktualizacja należy do kompetencji Zarządu i dokonywana jest w drodze uchwały.	– struktura organizacyjna, – podział obowiązków pracowników biura, – zakres praw przysługujących pracownikowi, – zasady świadczenia i pomiar efektywności świadczenia usług doradczych,

		Zasady reguluje Statut Stowarzyszenia.	– prowadzenie animacji i współpracy, – gromadzenie i przechowywanie dokumentów, – zasady pracy biura.
4.	Procedury wyboru i oceny operacji	Uchwalanie procedury należy do kompetencji Zarządu i dokonywane jest w drodze uchwały.	Określa: – zadania członków Rady, – zasady głosowania, – zasady wyłączenia z procedury głosowania, – procedurę odwoławczą od decyzji Rady, – zasady upowszechniania informacji o pracach i wynikach pracy Rady.
5.	Procedura aktualizacji LSR	Uchwalanie procedury należy do kompetencji Zarządu i dokonywane jest w drodze uchwały.	– reguluje zasady wprowadzania zmian do LSR, – określa tryb wnoszenia poprawek i uzupełnień.

Źródło: Opracowanie własne

Wszystkie te dokumenty szczegółowo określają zasady funkcjonowania poszczególnych organów, listę wymaganych zadań, a także zasady działania Biura LGD.

Obecnie Biuro zatrudnia 3 osoby. Pracownicy zajmowali się wdrażaniem LSR w ramach PROW 2007-2013 oraz PROW 2014-2020. Posiadają wiedzę i kwalifikacje niezbędne do organizacji naborów, prowadzenia konkursów, udzielania doradztwa potencjalnym beneficjentom. Uczestniczyli w realizacji projektów międzyregionalnych, a także międzynarodowych. Realizowali zadania związane z promocją obszaru, udziałem w targach, festynach, imprezach promocyjnych.

W Planie działania w LSR i Planie komunikacji przewidziano działania z animacji lokalnej i współpracy w zakresie aktywizowania grup w niekorzystnej sytuacji na rzecz wspólnej realizacji projektów w LSR. Przewidziano działania wspierające potencjał organizacji pozarządowych, wzmocnienie partnerskiej współpracy lokalnych liderów, wzmocnienie kapitału społecznego poprzez działania na rzecz podniesienia wiedzy i umiejętności społeczności lokalnej oraz działania na rzecz ochrony środowiska i zmian klimatu, a także promowania walorów przyrodniczych i kulturowych obszaru. Po każdym z działań w zakresie animacji lokalnej i współpracy przewidziano metody ich pomiaru – ankietę mierzącą stopień skuteczności i satysfakcji.

Skuteczność, poprawność, terminowość, podejmowanych działań przez Organy Stowarzyszenia i pracowników Biura oraz wykonanie zadań zgodnie z przyjętymi celami w LSR będzie stale monitorowana, a także będzie podlegała ewaluacji. Zasady opisano w rozdziale X Monitoring i ewaluacja.

Rozdział II. CHARAKTERYSTYKA OBSZARU I LUDNOŚCI OBJĘTEJ WDRAŻANIEM LSR

1. Opis obszaru objętego wdrażaniem LSR

Lokalna Strategia Rozwoju obejmuje swym zasięgiem 10 gmin. Położone w powiecie pułtuskim gminy: Pułtusk, Gzy, Obryte, Pokrzywnica, Świercze, Winnica, Zatory, w powiecie nowodworskim gmina: Nasielsk, w powiecie wyszkowskim gminy: Rząśnik, oraz Wyszków. Wymienione gminy znajdują się w centralnej części województwa mazowieckiego, na północ od Warszawy, na terenie jednej z największych pod względem powierzchni krain Polski: Niziny Północno-mazowieckiej, w obrębie jednostek morfologicznych, którymi są Wysoczyzna Ciechanowska, Wysoczyzna Łomżyńska. Największą obszarowo gminą jest Nasielsk liczący 206 km², natomiast najmniejszy obszar posiada gmina Świercze liczący 93 km². Powierzchnia obszaru Lokalnej Strategii Rozwoju wynosi 1 344 km², co stanowi 3,78 % powierzchni województwa mazowieckiego.

Tabela nr 2. Gminy wchodzące w skład LGD Zielone Mosty Narwi na lata 2023-2027 według stanu na 2020 rok

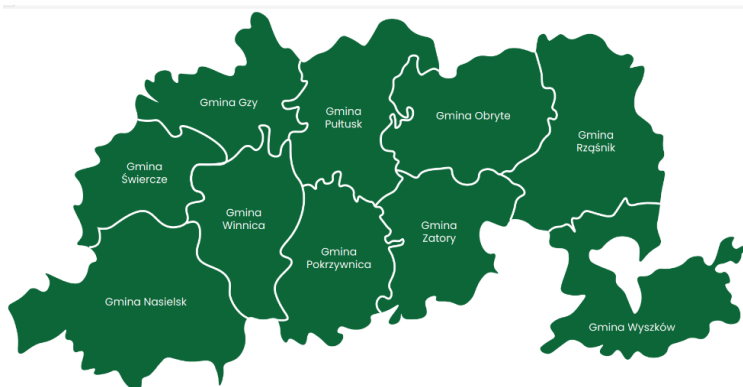
L.p.	Nazwa Gminy	Status	Kod terytorialny	Powierzchnia w km ²	Ludność
1.	Gzy	gmina wiejska	1424012	104	3 635
2.	Obryte	gmina wiejska	1424022	140	4 467

3.	Pokrzywnica	gmina wiejska	1424032	121	5 160
4.	Pułtusk	gmina miejsko-wiejska	1424045	134	24 302
5.	Świercze	gmina wiejska	1424052	93	4 537
6.	Winnica	gmina wiejska	1424062	115	4 029
7.	Zatory	gmina wiejska	1424072	120	4 751
8.	Nasielsk	gmina miejsko-wiejska	1414045	206	19 517
9.	Rzęśnik	gmina wiejska	1435032	167	6 858
10.	Wyszków (obszar wiejski)	gmina miejsko-wiejska	1435055	144	13 028
11.	Ogółem			1 344	90 284
12.	Województwo mazowieckie			35 559	5 517 616

Źródło: Opracowano na podstawie danych GUS

2. Mapa obszaru objętego LSR

Na mapie obszaru zaznaczono granice gmin wchodzących w skład LGD. Jak widać na mapie obszar jest zwarty i spójny przestrzennie.

Rysunek nr 1. Mapa obszaru objętego LSR

3. Uzasadnienie spójności obszaru objętego LSR

Cechą wspólną dla gmin wchodzących w skład LGD jest położenie geograficzne blisko Warszawy, przy drogach krajowych. Warszawa jest chłonnym rynkiem zbytu na towary i usługi, ponadto stanowi duży rynek pracy dla mieszkańców obszaru. Mimo tego, że w skład wchodzi gminy z trzech powiatów łączy je podobna struktura demograficzna, podobne warunki, jeśli chodzi o rynek pracy. Na całym terenie mieszkańcy zgłaszają ubogą ofertę na spędzanie wolnego czasu, braki w infrastrukturze rekreacyjnej, kulturalnej i sportowej. Spójne są również zasoby przyrodnicze i kulturowe do wykorzystania dla rozwoju turystyki. Jest to liczący się niezagospodarowany potencjał, niewypromowany, który mógłby stać się motorem rozwoju przedsiębiorczości na obszarze realizacji LSR. Mieszkańców obszaru łączy też mała aktywność i w sferze gospodarczej i społecznej. Obszar jest spójny, ma wiele podobnych cech i uwarunkowań. Nie wszystkie z nich możemy postrzegać jako atuty obszaru, niektóre też jako bariery – problemy, które możemy starać się rozwiązać poprzez wdrożenie LSR.

3.1. Spójność geograficzna i administracyjna

Obszar funkcjonowania Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Zielone Mosty Narwi położony jest w środkowej części Niziny Północno-mazowieckiej, między Równiną Kurpiowską na północnym wschodzie i Wzniesieniami Mławskimi na północnym zachodzie a Kotliną Warszawską na południu oraz dolinami: Wkry na zachodzie i Narwi na wschodzie. Wysoczyzna Ciechanowska stanowi falistą równinę urozmaiconą ostańcami wzgórz morenowych i kemów (wys. do 157 m), rozcięta dolinami dopływów Narwi i Wkry. Region ma charakter typowo rolniczy, nieliczne skupiska leśne m.in. Lasy Ościłowskie. Administracyjnie większość gmin przynależy do powiatu pułtuskiego, dwie gminy przynależą do powiatu wyszkowskiego a jedna do powiatu nowodworskiego. Pomimo, że gminy obszaru są położone w obrębie trzech powiatów to cechuje je spójność terytorialna i powiązanie wieloma cechami opisanymi w tym rozdziale.

3.2. Spójność przyrodnicza

Obszar LGD jest jednolity przyrodniczo. Cechą wspólną są zasoby przyrodnicze – duży udział lasów, obszary chronione, rezerваты, użytki ekologiczne i pomniki przyrody. Na obszarze znajdują się trzy Rezerваты przyrody: w gminie Pokrzywnica – Dzierżeńska Kępa, w gminie Obryte – Bartnia oraz Popławy. Natomiast w gminach Pokrzywnica, Pułtusk, Obryte, Wyszów, Zatory – Nadbużański Park Krajobrazowy. Ponadto na obszarze są cztery Obszary chronionego krajobrazu, a także osiem obszarów Natura 2000. Z uwagi na brak przemysłu cennym walorem jest czyste powietrze oraz rzeki.

3.3. Spójność gospodarcza

Sytuacja w rolnictwie przedstawia się w miarę spójnie, rozwija się głównie na słabych glebach z rozdrobnionymi gospodarstwami, uprawą zbóż, ziemniaków, hodowlą trzody chlewnej, produkcją mleka i drobiu. Mieszkańcy mają podobne problemy w swoich gminach związane z bezrobociem, małą przedsiębiorczością mieszkańców, brakiem przemysłu i większych zakładów pracy. Wiąże się to z brakiem miejsc pracy oraz dosyć dużym odsetkiem osób, które wymagają wsparcia socjalnego, głównie z powodu zagrożenia ubóstwem, bezrobociem i wykluczeniem społecznym. Oprócz działalności rolniczej mieszkańcy zajmują się działalnością budowlaną, handlową oraz usługową. Dominuje działalność w sektorze prywatnym, co stanowi największą szansę na wykorzystanie potencjału zawodowego społeczności lokalnej. Rozwój gospodarczy obszaru przebiega zgodnie z koncepcją zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, która zakłada wspieranie podejmowania zróżnicowanej działalności gospodarczej oraz kształtowanie jej w sposób zapewniający zachowanie walorów środowiskowych i kulturowych.

3.4. Spójność historyczno-kulturowa

Na spójność obszaru składa się wspólna historia, kultura i tradycja, zachowane obrzędy. Mieszkańcy utożsamiają się z zamieszkanym przez nich obszarem, kultywują podobną tradycję i zwyczaje, zwłaszcza w regionie kurpiowskim. Ważnym elementem spójności kulturowej są liczne zabytki sakralne i świeckie. Wysoka tożsamość obszaru LGD przejawia się także między innymi poprzez twórców ludowych, którzy reprezentują różnorodne kierunki w sztuce. Równie ważna jest działalność Ochotniczych Straży Pożarnych i Kół Gospodyń Wiejskich, które dbają o zachowanie niezależnej tożsamości kulturowej.

Partnerstwo lokalne LGD opiera się na współdziałaniu trzech sektorów: publicznego, gospodarczego i społecznego. Reprezentacja w LGD oraz współpraca wszystkich sektorów daje gwarancję sukcesu wdrożenia LSR. Również partycypacyjne przygotowanie LSR pozwala na wytyczenie kierunku działania, który jest zgodny z oczekiwaniami społeczności lokalnej. Bardzo ważna jest rola integracyjna LGD oraz to, że w zdecydowanej większości obszar objęty wdrażaniem LSR funkcjonował również w ramach PROW na lata 2007-2013 i 2014-2020. To dodatkowo wpływa nie tylko na lepszą współpracę między sektorami, ale przede wszystkim na większą współodpowiedzialność za rozwój obszaru.

Rozdział III. Partycypacyjny charakter LSR

Pracę nad budową LSR rozpoczęto od analizy wniosków i rekomendacji o charakterze ex-post z wdrożenia LSR 2014-2020. Podstawą partycypacyjnych metod pracy były zidentyfikowane najbardziej istotne oceny efektów i rezultatów osiągniętych w ramach realizacji działań w okresie programowania 2014-2020. Dzięki temu w sposób świadomy zminimalizowano ryzyko wpływu określonego kontekstu związanego z występowaniem użytych przez siebie danych, na kształt nowej LSR. Ponadto wykorzystanie danych z różnych źródeł, daje możliwość większej obiektywizacji procesu badawczego, a także ustalenia relacji pomiędzy analizowanymi zjawiskami i ich uwarunkowaniami. W tak rozumianej pracy nad LSR, w postępowaniu LGD obowiązywała generalna zasada dialogu: jednym z naczelnych jej zadań było doprowadzenie do tego, aby każda grupa, wyróżniona ze względu na swe roszczenia (wymagania), troski (oczekiwania), dążenia lub zasoby, mogła je wyrazić oraz skonfrontować z tym, jak swoje problemy postrzegają inne grupy. Realizacji takiego podejścia służyło zastosowanie odpowiedniego zestawu narzędzi, zawierającego metody i techniki pozwalające na konfrontację różnych opinii/stanowisk oraz na wypracowywanie konsensusu wokół konkluzji i kształtu LSR jeszcze przed ostatecznym sformułowaniem dokumentu strategii.

Lokalna Strategia Rozwoju była przygotowana przez członków Stowarzyszenia LGD Zielone Mosty Narwi przy istotnym udziale lokalnej społeczności oraz wsparciu administracyjno-technicznym pracowników biura LGD.

Głównym zadaniem osób przygotowujących strategię było podejmowanie działań zmierzających do włączenia społeczności lokalnej w proces tworzenia LSR i inicjowanie różnych form aktywizacji mieszkańców do udziału w opracowaniu dokumentu. Osoby przygotowujące strategię posiadają kwalifikacje jak i wcześniejsze doświadczenie w tworzeniu podobnego dokumentu w ramach PROW 2007-2013 oraz 2014-2020, a także ich wdrażaniu

w poprzednich perspektywach finansowych. Członkowie Zarządu i pracownicy biura LGD przyczynili się do bardzo dobrej i skutecznej realizacji LSR w ramach PROW 2007-2013 oraz 2014-2020 osiągając zakładane wskaźniki i wykorzystując budżet na wdrażanie LSR na poziomie powyżej 90 %, co uplasowało LGD, pod tym względem, w czołówce najlepszych LGD w woj. mazowieckim w obu poprzednich okresach.

Przygotowano plan działania obejmujący listę zadań, które powinny być zrealizowane by w jak najszerszym zakresie zapewnić udział społeczności lokalnej w tworzeniu LSR oraz plan komunikacji obejmujący listę działań informacyjnych i promocyjnych ważnych z punktu widzenia upowszechniania informacji i zwiększenia zainteresowania mieszkańców prowadzonymi pracami i możliwościami wsparcia w ramach programu LEADER.

Określone zostały główne elementy LSR, które zaplanowano opracować z partycypacyjnym zaangażowaniem mieszkańców: diagnoza i analiza SWOT obszaru, cele i wskaźniki, kryteria wyboru operacji, plan komunikacji, ewaluacja i monitoring. Prace rozpoczęto od akcji informacyjnej w Internecie. Ukazały się informacje o programie i zaproszenia do udziału w spotkaniach informacyjnych i konsultacjach na stronie internetowej www.zielonemostynarwi.pl oraz na stronach internetowych gmin.

Do dobrego zdiagnozowania i przeprowadzenia analizy SWOT obszaru zaproszono szerokie grono mieszkańców każdej z gmin. Przeprowadzono otwarte konsultacje w gminach: Gzy, Świercze, Zatory, Obryte, Pułtusk, Winnica, Pokrzywnica, Rząśnik, Wyszków i Nasielsk. Do udziału w konsultacjach zaproszono przedstawicieli organizacji pozarządowych, grup nieformalnych, podmiotów gospodarczych, rolników, samorządów i jednostek im podległych takich jak szkoły, domy kultury, świetlice, GOPS-y i MOPS-y oraz mieszkańców. Podczas spotkań przedstawiono informacje wsparte prezentacją o projektach zrealizowanych w danej gminie, w ramach LSR – PROW 2014-2020, omawiano aktualne zasoby gmin i możliwości rozwoju obszaru w oparciu o posiadany potencjał materialny, niematerialny i ludzki, a także przeprowadzono badanie ankietowe na ten temat. Identyfikowano czynniki wpływające na rozwój obszaru, a także wszyscy uczestnicy przeprowadzili uproszczoną analizę SWOT.

Wyniki badań ankietowych i analizy SWOT zostały opracowane w postaci raportów i zaprezentowane uczestnikom warsztatu diagnostyczno-strategicznego. W warsztacie uczestniczyli przedstawiciele trzech sektorów oraz władz LGD. W trakcie warsztatu dokonano oceny zgromadzonego materiału informacyjnego w celu zdefiniowania diagnozy, sformułowania problemów, ich przyczyn i następstw, a także ukształtowania struktury celów nowej LSR. Zwracano uwagę na negatywne postawy społeczne, niski poziom rozwoju turystyki, zły stan infrastruktury cyfrowej, zły stan infrastruktury komunikacyjnej oraz złą organizację komunikacji, zły stan infrastruktury technicznej, zły stan gospodarki oraz bezrobocie na obszarze, wyludnianie się wsi, kłopoty z utrzymaniem zabytków, zły stan środowiska, brak lub niski poziom kompetencji mieszkańców, a także przypadki niskiego poziomu funkcjonowania władz lokalnych. Dyskutowano też o szansach jakie daje rozwijająca się gospodarka w Polsce, czy bliskość Warszawy. Zwracano uwagę na bariery i zagrożenie zewnętrzne, a w tym między innymi choroby, zwłaszcza zagrożenia epidemiologiczne (pandemia – COVID), wojna w Ukrainie, wysoka inflacja oraz niestabilne prawo.

W wyniku przeprowadzonych konsultacji w gminach oraz podczas warsztatu diagnostyczno-strategicznego wyłoniły się główne kierunki działań dla LGD i na tej podstawie ustalono cele oraz przedsięwzięcia.

Zidentyfikowano też grupy w niekorzystnej sytuacji, które wymagają szczególnego wsparcia z uwagi na dostęp do rynku pracy (kobiety). Wskazano także grupy osób, które z uwagi na ograniczony dostęp do kultury, infrastruktury rekreacyjnej, różnych form aktywizacji i innych elementów wpływających na poziom życia w gminach są szczególnie istotne z punktu widzenia realizacji LSR (osoby młode oraz seniorzy). Na identyfikację -grupy w niekorzystnej sytuacji oraz grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR miał też wpływ wynik badania ankietowego, który skierowano do wszystkich mieszkańców obszaru. **Badania w formie ankiety** odbyły się w każdej z gmin, ankiety rozdawano podczas spotkań konsultacyjnych, warsztatów i szkoleń, których uczestnikami byli mieszkańcy obszaru LGD (przedstawiciele sektora publicznego, gospodarczego i społecznego oraz młodzież, seniorzy i kobiety). Ankieta była też dostępna do pobrania na stronie internetowej Stowarzyszenia. Zebrane informacje przeanalizowano i wykorzystano w opracowywaniu diagnozy obszaru i analizy SWOT, określaniu celów i kierunków działań, planowaniu wskaźników, a także identyfikacji grup istotnych z punktu widzenia realizacji LSR, w tym grup w niekorzystnej sytuacji. Ankieta zawierała wypunktowane problemy, z których respondent miał wybrać najważniejsze lub te, które trzeba rozwiązać w pierwszej kolejności, w tym odnoszące się do identyfikacji grup w niekorzystnej sytuacji i wyboru tych, które wymagają szczególnej pomocy.

Aby dotrzeć do ludzi młodych i określić ich potrzeby pod kątem dostępu do rynku pracy zastosowano **innowacyjną metodę konsultacji**. W wybranej szkole średniej oraz podczas sesji Młodzieżowej Rady Miejskiej w Nasielsku oraz Młodzieżowej Rady Miejskiej w Wyszkanie zadano młodzieży pytania dotyczące planów młodych ludzi związanych z ich dalszą karierą, kształceniem i wyborem pracy. Informowano równocześnie o możliwościach jakie stwarza młodym ludziom LSR, zwłaszcza w zakresie pozyskania środków finansowych na założenie swojej firmy. Zebrane

informacje pomogły uzupełnić diagnozę o informacje dotyczące młodych ludzi wchodzących na rynek pracy. Natomiast dyskusja z młodzieżą pozwoliła wyznaczyć wskaźniki związane z tworzeniem miejsc pracy w nowych firmach. Metoda okazała się skuteczna, dużo osób zainteresowało się LSR, zgłaszało swoje propozycje i przedstawiało do konsultacji planowane operacje.

Tabela nr 3. Terminarz spotkań konsultacyjnych dotyczących budowy LSR

Lp.	Data	Miejsce	Gmina	Uczestnicy	Liczba	Uwagi
1.	27.06.2022	światlica wiejska w Gzach	Gzy	mieszkańcy	18	Otwarte spotkanie konsultacyjne
2.	27.06.2022	Urząd Gminy w Świerczach	Świercze	mieszkańcy	26	Otwarte spotkanie konsultacyjne
3.	28.06.2022	Urząd Gminy w Winnicy	Winnica	mieszkańcy	12	Otwarte spotkanie konsultacyjne
4.	28.06.2022	Urząd Miejski w Nasielsku	Nasielsk	mieszkańcy	16	Otwarte spotkanie konsultacyjne
5.	29.06.2022	Urząd Gminy w Obrytem	Obryte	mieszkańcy	11	Otwarte spotkanie konsultacyjne
6.	29.06.2022	OSP w Pokrzywnicy	Pokrzywnica	mieszkańcy	18	Otwarte spotkanie konsultacyjne
7.	30.06.2022	Urząd Gminy w Zatorach	Zatory	mieszkańcy	16	Otwarte spotkanie konsultacyjne
8.	30.06.2022	Urząd Miejski w Pułtusk	Pułtusk	mieszkańcy	15	Otwarte spotkanie konsultacyjne
9.	04.07.2022	Urząd Gminy w Rzęśniku	Rzęśnik	mieszkańcy	14	Otwarte spotkanie konsultacyjne
10.	04.07.2022	Urząd Miejski w Wyszowie	Wyszów	mieszkańcy	10	Otwarte spotkanie konsultacyjne
11.	28-29.07.2022	Ruciane Nida		mieszkańcy	30	Warsztat diagnostyczno-strategiczny
12.	11.01.2023	OSP w Pokrzywnicy	Pokrzywnica	członkowie stowarzyszenia	48	Walne Zebranie Członków
12.	06.04.2023	Miejsko - Gminna Biblioteka Publiczna w Nasielsku	Nasielsk	seniorzy	20	
13.	12.04.2023	Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Gołdkowie	Winnica	osoby młode	27	
14.	18.04.2023	Urząd Miejski w Nasielsku	Nasielsk	kobiety	16	
15.	18.04.2023	Urząd Miejski w Nasielsku	Nasielsk	mieszkańcy	9	Rada LGD
16.	19.04.2023	Urząd Gminy w Pokrzywnicy	Pokrzywnica	władza publiczna	11	
17.	19.04.2023	Centrum Dziedzictwa Kulturowego w Pułtusk	Pułtusk	organizacje pozarządowe	27	

18.	20.04.2023	Centrum Dziedzictwa Kulturowego w Pułtusk	Pułtusk	kobiety	12	
19.	21.04.2023	świątlica wiejska w Dąbrowie	Rząśnik	kobiety	14	
20.	24.04.2023	Urząd Miejski w Nasielsku	Nasielsk	kobiety	9	
21.	24.04.2023	Urząd Miejski w Wyszowie	Wyszów	seniorzy	11	Rada Seniorów gminy Wyszów
22.	25.04.2023	Centrum Dziedzictwa Kulturowego w Pułtusk	Pułtusk	kobiety	14	
23.	26.04.2023	Urząd Gminy w Pokrzywnicy	Pokrzywnica	mieszkańcy	5	Zarząd
24.	26.04.2023	OSP w Łępicach	Pokrzywnica	organizacje pozarządowe	12	
25.	28.04.2023	Urząd Miejski w Wyszowie	Wyszów	osoby młode	17	Młodzieżowa Rada Miejska gminy Wyszów
26.	15.05.2023	Urząd Miejski w Nasielsku	Nasielsk	osoby młode	11	Młodzieżowa Rada Miejska gminy Nasielsk

Razem uczestnicy spotkań konsultacyjnych

449

Źródło: Opracowanie własne

W maju 2023 roku, przeprowadzono 18 wywiadów ankietowych, głównie z mieszkańcami obszaru odwiedzającymi biuro LGD. Tematem wywiadów była ocena zjawisk wywołanych dotychczasową działalnością LGD, w tym identyfikacja barier i problemów rozwojowych gmin i obszaru LGD, a także wskazanie działań, które powinny być współfinansowane ze środków nowej LSR.

16 maja 2023 roku odbyła się debata publiczna z udziałem mieszkańców obszaru LGD Zielone Mosty Narwi, którzy są również przedstawicielami grup interesów oraz zdiagnozowanych na obszarze grup w niekorzystnej sytuacji. W trakcie debaty przedstawiono wstępny projekt LSR, zwłaszcza cele i przedsięwzięcia oraz omówiono jakie operacje i projekty będą wspierane w ramach tych przedsięwzięć. Uczestnicy po dyskusji zaakceptowali przedstawione propozycje.

Wyniki konsultacji odnoszą się do wszystkich kluczowych elementów strategii, które zostały uwzględnione w poszczególnych rozdziałach:

- Rozwój i ulepszenie infrastruktury technicznej oraz wsparcie dla OZE.
- Tereny atrakcyjne turystycznie, które mogą przyciągnąć turystów weekendowych, rozwój infrastruktury turystycznej.
- Działaniami aktywizującymi i integracyjnymi powinni być objęci wszyscy mieszkańcy, zwłaszcza dzieci i młodzież, ludzie starsi w wieku 60+ oraz kobiety.
- Mieszkańcy oczekują większych inwestycji w infrastrukturę społeczną, kulturalną, rekreacyjną i turystyczną oraz aktywnego jej wykorzystania.
- Mało jest miejsc do aktywnej rekreacji takich jak np. place zabaw, siłownie zewnętrzne, brakuje boisk do prowadzenia zajęć sportowych oraz miejsc do spotkań we wsiach, zwłaszcza świetlic.
- Wielu młodych ludzi zainteresowanych jest zakładaniem firm i otwieraniem własnej działalności gospodarczej, zwłaszcza w zakresie świadczenia usług na rynku lokalnym.
- Mieszkańcy są zainteresowani usługami z zakresu opieki nad dziećmi, żłobkami, przedszkolami oraz rozwojem szkolnictwa zawodowego.

- Wszystkie gminy mają łączność internetową, a jakość usług informatycznych, w tym telekomunikacyjnych jest słaba, zatem możliwości jakie daje cyfryzacja dla rozwoju gospodarczego i promocji obszaru są bardzo słabo wykorzystane.
- Mieszkańcy są zainteresowani podnoszeniem kwalifikacji w celu zdobycia nowej pracy lub podniesienia dochodu.
- Komunikacja z miastami, w tym z Warszawą jest bardzo słaba, z wielu miejsc nie ma dojazdu autobusem, mieszkańcy nie posiadający samochodu mają problem z dotarciem do sklepów, urzędów, szkoły średniej, ośrodków zdrowia itp.
- Zidentyfikowano wiele grup na obszarze, które mają różnorodne problemy, lecz z uwagi na ograniczone możliwości finansowe, kadrowe i organizacyjne nie jest możliwe dotarcie z pomocą do wszystkich grup.

Wyniki przeprowadzonej analizy wniosków z konsultacji zostały przedstawione w poszczególnych kluczowych rozdziałach LSR. Sporządzono je w oparciu o wszystkie metody ilościowe i jakościowe wykorzystane w badaniach. Przy analizie wniosków wzięto również pod uwagę Raport z ewaluacji ex post. Analiza wyników była prowadzona przez pracowników Biura i konsultowana z Zarządem.

Analiza pozwoliła na wybranie głównych problemów obszaru i wykreślenie zagadnień, którymi LGD nie będzie się zajmowała. LGD nie będzie zajmowała się problemami obejmującymi budowę lub modernizację dróg, targowisk, sieci wodno-kanalizacyjnych, przydomowych oczyszczalni ścieków, a także usług dla rolnictwa. Nie będzie się również zajmowała informatyzacją, komunikacją, problemem braku dużych zakładów pracy, ponieważ nie ma możliwości prawnych na realizację tego typu inwestycji. Ma możliwość natomiast dofinansowania przedsięwzięć dotyczących poprawy dostępu do małej infrastruktury publicznej, rozwoju przedsiębiorczości, rozwoju lokalnych społeczności oraz tworzenia inteligentnych wsi, co zostało uwzględnione w LSR. Uwzględniono wszystkie działania wykorzystujące zasoby lokalne i aktywizujące mieszkańców, w tym odnoszące się do problemów ochrony środowiska i zmian klimatycznych, innowacji na obszarach wiejskich, a przede wszystkim planujące utworzenie nowych miejsc pracy.

Podsumowanie:

Narzędzia stosowane w metodzie partycypacji:

Podczas prac nad budową LSR stosowano różne techniki, ponieważ głównym założeniem było dotarcie do jak największej liczby mieszkańców obszaru LGD, tak aby każdy miał prawo do wypowiedzenia się, zaproponowania swoich pomysłów. Były to:

1. spotkania konsultacyjne – otwarte – prowadzone przez członków Zarządu, pracowników Biura, z udziałem eksperta zewnętrznego,
2. konsultacje on-line – z wykorzystaniem strony www,
3. Biuro LGD – traktowano jako punkt informacyjno-konsultacyjny,
4. wywiady ankietowe,
5. stosowano: debatę publiczną, ankiety, diagramy do wypełnienia,
6. przeprowadzono warsztat diagnostyczno-strategiczny z zastosowaniem takich metod jak: wykłady wsparte prezentacją, pracę w zespołach nominalnych, debaty analityczne.

Wymienione metody wykorzystane były podczas każdego kluczowego etapu prac nad LSR:

- diagnoza i analiza SWOT,
- opracowanie celów i wskaźników,
- opracowanie planu działania,
- opracowanie zasad wyboru operacji i ustalania kryteriów wyboru,
- opracowanie zasad monitorowania i ewaluacji,
- przygotowanie planu komunikacji w odniesieniu do realizacji LSR.

Partycypacja w trakcie wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju

LGD przez cały okres wdrażania LSR zamierza docierać z informacją o swoich osiągnięciach i zasobach do jak najszerszej grupy mieszkańców obszaru, za pomocą kanałów bezpośrednich i pośrednich. Planuje podejmowanie działań mających na celu włączenie mieszkańców w szeroko rozumiany rozwój lokalny, uaktywnienie potencjalnych beneficjentów, pomoc lokalnym liderom w rozwijaniu własnych pomysłów w ramach projektów kwalifikujących się do wsparcia finansowego, motywowanie środowisk, które potencjalnie mogą być zainteresowane realizacją LSR lecz z jakiegoś powodu tego nie robią. Dzięki wzajemnej pomocy LGD zbuduje swoją wiarygodność i wzbudzi zaufanie

społeczności lokalnej. LGD planuje badać za pomocą ankiet czy przekaz oraz wszelkie informacje zwrotne dotarły do odpowiedniej grupy odbiorców i zostały zrozumiane. W przypadku nieskutecznej komunikacji LGD podejmie działania, które wyeliminują problem w celu osiągnięcia oczekiwanego efektu.

Z punktu widzenia długofalowego Lokalna Strategia Rozwoju ma przyczynić się do rozwoju obszaru w wielu aspektach. Po pierwsze ma wspierać bezpośrednio konkretne podmioty (konkretne organizacje, przedsiębiorców czy też gminy), ale ma też animować współpracę pomiędzy nimi i przyczyniać się do tworzenia lokalnego partnerstwa na rzecz rozwoju obszaru. Rolą LGD jest animowanie współpracy, pośredniczenie w nawiązywaniu kontaktów szczególnie z podmiotami wewnątrz obszaru oraz tworzenie inicjatyw ponadgminnych. Ważne jest zatem, aby współuczestnictwo we wdrażaniu LSR podmiotów z różnych sektorów i obszarów zainteresowania (partycypacja) odbywało się w sposób skoordynowany i powiązany w sposób bezpośredni i pośredni. Stowarzyszenie LGD Zielone Mosty Narwi widzi swoją rolę w tym procesie jako jego animatora.

Współpraca międzygminna będzie animowana poprzez organizację spotkań (dla NGO, jednostek kultury i lokalnych liderów), gdzie prezentowane będą pomysły na projekty z różnych obszarów tematycznych, z różnych gmin, z naciskiem na wzajemne zapraszanie się do udziału w nich przez partnerów z terenu LGD. Działanie takie ma nie tylko wymiar promocyjny ale także pozwoli na nawiązanie realnej współpracy pomiędzy organizacjami takimi jak KGW, OSP, sołectwa.

W procesie komunikacji na etapie wdrażania LSR będą stosowane zdywersyfikowane kanały informacyjne skierowane do lokalnej społeczności, tak aby nie wykluczać żadnej z grup społecznych. Wykorzystywane będą zatem kanały komunikacji bezpośredniej: Biuro LGD, które zbiera i rozpowszechnia informacje w trakcie spotkań bezpośrednich i on-line oraz rozmów telefonicznych, gminni Koordynatorzy współpracy z LGD, którzy będą przekazywać informacje o LGD w sposób bezpośredni wśród mieszkańców poszczególnych gmin (także tym pozbawionym dostępu do innych narzędzi komunikacji), mailing oraz prowadzenie mediów społecznościowych, stoiska promocyjno-informacyjne na wydarzeniach plenerowych, spotkania informacyjno-szkoleniowe i doradcze prowadzone stacjonarnie i/lub on-line. Dzięki zastosowaniu alternatywnych form komunikacji żadna z grup społecznych nie będzie dyskwalifikowana, gdyż informacje można będzie uzyskać w formie elektronicznej, ale także drukowanej (dedykowanej głównie osobom starszym i wykluczonym cyfrowo). Będzie można uczestniczyć w szkoleniach stacjonarnie ale także on-line bez konieczności wychodzenia z domu. Doradztwo będzie świadczone w formie stacjonarnej ale także w formie telefonicznej w godzinach pracy Biura. Wszelkie te działania mają na celu wprowadzenie otwartości w procesie komunikacji na linii LGD – społeczność lokalna – LGD.

LGD, w ramach wdrażania LSR, planuje realizację działań integrująco-aktywizujących w ramach animacji, skierowanych do lokalnej społeczności, z uwzględnieniem osób w niekorzystnej sytuacji, ludzi młodych oraz seniorów. Do tych działań należeć będą m.in.: warsztaty, szkolenia, konkursy, wyjazd studyjny oraz inne działania będące odpowiedzią na zgłaszane do LGD propozycje. Możliwość zgłaszania propozycji działań przez wszystkie grupy społeczne potwierdza inkluzyjny charakter działalności LGD.

Rozdział IV Analiza potrzeb i potencjału LSR

Podstawą wykonania analizy potrzeb i potencjału LSR były wyniki konsultacji społecznych w gminach obszaru objętego nową Lokalną Strategią Rozwoju, które zostały przeprowadzone w czerwcu i lipcu 2022 roku w następujących gminach: Gzy, Nasielsk, Obryte, Pokrzywnica, Pułtusk, Rząśnik, Świercze, Winnica, Wyszaków i Zatory. Problemy mieszkańców zostały zgłoszone podczas ww. spotkań konsultacyjnych, a także w trakcie innych działań o charakterze partycypacyjnym, prowadzonych przez Biuro LGD. Na podstawie ww. informacji możliwe jest opisanie problemów mieszkańców. Analiza potrzeb rozwojowych została zawarta w poniższej tabeli, w której skumulowano oraz skategoryzowano rodzaje problemów i wynikające z nich potrzeby rozwojowe/oczekiwania wskazane przez uczestników konsultacji społecznych.

Tabela nr 4. Analiza potrzeb rozwojowych

L.p.	Problemy lokalnej społeczności	Potrzeby/oczekiwania
1.	Stan infrastruktury technicznej, społecznej, sportowej, turystycznej i rekreacyjnej, w tym	Polepszanie infrastruktury technicznej tj. budowa nowych dróg i chodników (w tym ich remont), poprawa jakości dróg; ograniczniki prędkości na drogach publicznych, oświetlenie przy drogach gminnych, w tym wymiana lamp na energooszczędne, sieci wodociągowe, gazowe, kanalizacyjne, itp., polepszenie infrastruktury dla turystyki i rekreacji pieszo-rowerowej poprzez między innymi budowę i rozbudowę ścieżek rowerowych i pieszo-rowerowych, a także rozwoju

	publicznych miejsc spotkań	infrastruktury sportowej, turystycznej i rekreacyjnej poprzez budowę boisk sportowych, budowę bazy turystycznej, Skate-Parku, oznaczenie pomników przyrody, budowę urządzeń rekreacyjnych dla wypoczynku całej rodziny, doposażenie istniejących oraz budowa nowych placówek kultury. Ponadto potrzeby dotyczą rozwoju małej infrastruktury rekreacyjnej, w tym dla dzieci, takiej jak: mini siłownie, tworzenie placów zabaw, mini boisko dla dzieci, budowa miasteczka ruchu drogowego dla dzieci.
2.	Organizacja lokalnych społeczności oraz postawa i aktywność społeczna; aktywizacja i integracja mieszkańców; mało liderów lokalnych, mała liczba wydarzeń kulturalnych, niewystarczająca baza i zaplecze techniczne do działalności kulturalnej i społecznej	Organizacja festynów, w tym edukacyjnych, imprez rodzinnych, działania podejmowane w zakresie integracji i zacieśniania więzi społecznych, integracja młodego pokolenia ze starszymi i zachęta do pozostania na terenie gminy, wsparcie np. poprzez granty dla lokalnych organizacji społecznych, np. na wydarzenia integrujące lokalną społeczność, na zachowanie dziedzictwa kulturowego, na podtrzymywanie tradycji ludowych, wspieranie lokalnej społeczności kultywującej pamięć o Kurpiach Białych, powstanie wioski edukacyjnej, w której prowadzone byłyby warsztaty dla dzieci i dorosłych, zaspokojenie potrzeb w zakresie aktywności sportowej, turystycznej i rekreacji poprzez m.in. organizowanie działań w zakresie zajęć ruchowych, a także poprzez dofinansowanie do różnego rodzaju przedsięwzięć sportowych, konkurencji sportowych, zorganizowanie różnego rodzaju wyjazdów studyjnych, szkoleń i warsztatów. Zagospodarowanie wolnego czasu dzieci i młodzieży w bezpiecznych warunkach, zwiększenie liczby zajęć dla dzieci i młodzieży w okresie wakacyjnym oraz podczas ferii, szersza oferta edukacyjna dla dzieci.
3.	Działania na rzecz zdrowia i seniorów	Potrzeba dostępności mieszkańców do specjalistów oraz zwiększenie liczby usług dla seniorów. Wsparcie dla działań aktywizujących seniorów, tworzenie warunków na zielone miejsca wypoczynku dla seniorów, tworzenie systemu dziennego wypoczynku, kursy komputerowe dla seniorów itp.
4.	Rozwój przedsiębiorczości, wsparcie dla przedsiębiorców	Potrzeby w zakresie pobudzania przedsiębiorczości poprzez wsparcie dla rozwoju działalności gospodarczej, zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej obszaru dla ewentualnych przedsiębiorców, wsparcie jednoosobowych firm, utworzenie strefy ekonomicznej - to wszystko powinno spowodować tworzenie nowych miejsc, zwłaszcza dla ludzi młodych, wpływać na rozwój technologii, w tym cyfrowych. Ułatwienie tworzenia nowych firm, ze środków LSR należałoby wspierać firmy usługowe, gastronomiczne, wynajmujące kajaki, rowery wodne, które zachęcą turystów do odwiedzania obszaru LGD i dzięki temu poprawi się rynek pracy tworząc nowe miejsca zatrudnienia dla osób młodych do 25 roku życia, rozwój drobnego przetwórstwa, zakładanie działalności innowacyjnych na terenie gminy, rozwój szerokopasmowego Internetu, poprawa zasięgu internetu (w tym dla pracy zdalnej) i telefonii komórkowej, otwarcie gastronomii, w tym z tradycyjnymi kurpiowskimi daniami.
5.	Ochrona środowiska i rozwój OZE, niska świadomość ekologiczna	Potrzeby z zakresu ochrony środowiska i rozwoju odnawialnych źródeł energii w tym wzrost świadomości ekologicznej, OZE w każdym gospodarstwie domowym, oświetlenie LED, biogazownie, nowoczesne systemy pozyskiwania energii, samowystarczalność energetyczna.
6.	Dziedzictwo lokalne	Potrzeby w zakresie wsparcia dziedzictwa lokalnego oraz wsparcia ochrony zabytków, poprzez rewitalizację centrów miast i gmin o charakterze zabytkowym, jak również innych obiektów i miejsc ważnych z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego.
7.	Bezpieczeństwo i komunikacja	Najbardziej oczekiwaną potrzebą jest poprawa komunikacji publicznym transportem zbiorowym (obecnie brak możliwości dojazdu do większych pobliskich miast z mniejszych miejscowości). Bezpieczeństwo w ruchu

		drogowym, oświetlenie, chodniki, przejście dla pieszych, sygnalizacja świetlna, runda itp. – brak możliwości odpowiedzi na te potrzeby przez LGD z uwagi na wykluczenie tego typu operacji z zakresu wsparcia.
8.	Problemy związane z oświatą	Potrzeby w zakresie wsparcia funkcjonowania placówek oświaty i dostępu do dobrej jakości edukacji dzieci tj. żłobków, przedszkoli, szkół, w tym zwiększenia dostępnych miejsc w tych placówkach.
9.	Niewystarczające kwalifikacje zawodowe mieszkańców	Potrzeby w zakresie wsparcia podnoszenia kwalifikacji mieszkańców, między innymi podnoszenie kompetencji ludności w różnych dziedzinach pracy poprzez kursy, szkolenia, np.: kursy specjalistyczne w zakresie obsługi pojazdów, maszyn i urządzeń (samochody specjalistyczne, koparki, spychacze, piły itp.) kursy księgowości, kulinarne.

Źródło: Opracowanie własne

Aby dokonać całościowej analizy potencjału LGD Zielone Mosty Narwi, zwrócono uwagę na dane statystyczne dotyczące istotnych aspektów społeczno – gospodarczych.

Ludność obszaru LSR

Ludność obszaru LGD Zielone Mosty Narwi wynosi 90 284 osoby, w tym 44 969 mężczyzn i 45 315 kobiet i stanowi około 1,5 % ludności województwa mazowieckiego. Gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich nie jest równomierna we wszystkich gminach i waha się od 32 osób/km² (gmina Obryte) do 90 osób/km² (gmina Wyszaków). W miastach gęstość zaludnienia jest dużo wyższa niż na obszarach wiejskich i wynosi 840 osób/km² w Pułtusk oraz 597 osób/km² w Nasielsku. W dużej mierze jest to spowodowane położeniem, odległością od Warszawy, a także komunikacją ze stolicą. Im bliżej i lepsze połączenie drogowe i kolejowe, tym większa gęstość zaludnienia. Wyraźnie widać wpływ dużej aglomeracji na osadnictwo na obszarze LGD. Średnia gęstość zaludnienia na terenach wiejskich objętych działaniami LGD jest mniejsza (67 osób/km²) od średniej wojewódzkiej (155 osób/km²). Na przestrzeni lat widać pozytywną zmianę w saldzie migracji. Pod koniec 2020 roku, tylko trzy gminy charakteryzują się ujemnym saldem migracji – są to gminy Gzy, Zatory oraz Rząśnik.

Słabe zaludnienie może mieć niekorzystny wpływ na rozwój gospodarczy obszaru. Jedynie rozwój sektora turystycznego jest uzależniony od małej liczby mieszkańców i walorów przyrodniczych, które w znaczący sposób podnoszą atrakcyjność obszaru. Ponadto liczba urodzin i zmiany analizowane na przestrzeni ostatnich lat (2016-2022) wskazują na coraz niższy przyrost naturalny. Jedynie gmina Świercze charakteryzuje się dodatnim przyrostem naturalnym.

Tabela nr 5. Liczba ludności na obszarze LGD

L.p.	Nazwa Gminy	Liczba ludności (stan na 31 grudnia 2020 roku)			Gęstość zaludnienia osoba/km ²	Przyrost naturalny na 1 000 osób	Saldo migracji*
		ogółem	kobiety	mężczyźni			
1.	Gzy	3 635	1 728	1 907	35	-4,13	-16
2.	Obryte	4 467	2 183	2 284	32	-10,96	13
3.	Pokrzywnica	5 160	2 545	2 615	43	-3,30	14
4.	Pułtusk	24 302	12 612	11 690	840 – miasto 44 – wieś	-2,41 – miasto -2,25 – wieś	22
5.	Świercze	4 537	2 251	2 286	49	1,33	31
6.	Winnica	4 029	2 036	1 993	35	-0,25	16
7.	Zatory	4 751	2 387	2 364	40	-1,26	-11
8.	Nasielsk	19 517	9 775	9 742	597 – miasto 62 – wieś	-1,98 – miasto - 0,75 – wieś	2
9.	Rząśnik	6 858	3 393	3 465	41	-2,04	-25
10.	Wyszaków (obszar wiejski)	13028	6 405	6 623	90	-4,00	144

Razem obszar LGD	90 284	45 315	44 969	67		
Województwo mazowieckie	5 517 616	2 875 257	2 642 359	155	-1,96	12.197

Źródło: Opracowano na podstawie danych GUS *Dotyczy migracji w ruchu wewnętrznym

W strukturze wiekowej obszaru LGD przeważa ludność w wieku produkcyjnym – 53 985 osób. Liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym wynosi 18 535 osób, a liczba ludności w wieku poprodukcyjnym 17 764 (dane GUS na koniec 2020 roku). W LSR uwzględniono zwiększanie aktywności społecznej ludzi młodych (do 25 roku życia) oraz seniorów poprzez realizację operacji na rzecz tych grup, które dodatkowo zostały w diagnozie określone jako grupy docelowe szczególnie istotne z punktu widzenia realizacji LSR.

Tabela nr 6. Liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym na obszarze LGD

L.p.	Nazwa Gminy	Liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym	Liczba ludności w wieku produkcyjnym	Liczba ludności w wieku poprodukcyjnym
1.	Gzy	692	2 120	823
2.	Obryte	828	2 621	1 018
3.	Pokrzywnica	1 073	3 029	1 058
4.	Pułtusk	4 766	14 279	5 257
5.	Świercze	885	2 805	847
6.	Winnica	883	2 389	757
7.	Zatory	973	2 853	925
8.	Nasielsk	3 912	11 825	3 780
9.	Rząśnik	1 504	4 119	1 235
10.	Wyszków - obszar wiejski	3 019	7 945	2 064
Razem obszar LGD		18 535	53 985	17 764
Województwo mazowieckie		1 062 545	3 267 880	1 187 191

Źródło: Opracowano na podstawie danych GUS

Rynek pracy

Na przestrzeni lat na obszarze LGD Zielone Mosty Narwi spada liczba osób bezrobotnych. Najmniej osób bezrobotnych występuje w gminie Gzy, Obryte i Winnica, natomiast najwięcej w gminie Pułtusk. Biorąc pod uwagę liczbę osób bezrobotnych z podziałem na płeć, nie ma znaczącej różnicy w liczbie bezrobotnych kobiet i liczbie bezrobotnych mężczyzn. Analizując łączne wyniki dla całego obszaru LGD, zauważalna jest delikatna przewaga kobiet (1919 kobiet, 1906 mężczyzn).

Tabela nr 7. Liczba osób bezrobotnych na obszarze LGD

L.p.	Nazwa Gminy	ogółem			Kobiety			Mężczyźni		
		ROK			ROK			ROK		
		2013	2016	2020	2013	2016	2020	2013	2016	2020
1.	Gzy	280	195	146	126	89	79	154	106	67
2.	Obryte	415	282	197	174	120	91	241	162	106
3.	Pokrzywnica	463	397	259	189	156	125	274	241	134
4.	Pułtusk	2525	1882	1401	1 192	904	690	1 333	978	711
5.	Świercze	422	385	254	182	190	135	240	195	119
6.	Winnica	337	256	195	160	131	102	177	125	93
7.	Zatory	473	362	256	207	144	126	266	218	130
8.	Nasielsk	1171	837	679	516	422	340	655	415	339

9.	Rząśnik	352	164	149	144	69	84	208	95	65
10.	Wyszków – obszar wiejski	-	-	289	-	-	147	-	-	142
	Obszar LGD	6438	4760	3825	1698	2225	1919	2215	2535	1906
	województwo mazowieckie	283196	188910	146375	133800	93803	74022	149396	95107	72353

Źródło: Opracowano na podstawie danych GUS

Charakterystyka gospodarki i branże z potencjałem rozwojowym

Czynnikiem decydującym o strukturze liczby podmiotów gospodarczych na obszarze LGD jest łatwość komunikacji z Warszawą. Im lepsze skomunikowanie tym większa liczba podmiotów gospodarczych na 10 tys. ludności w danej gminie. Cechą wspólną gmin jest rosnąca liczba rejestrowanych firm. Niemniej liczba firm przypadająca na 10 tys. ludności jest dosyć zróżnicowana. Najmniejszą aktywność gospodarczą obserwujemy w gminach Gzy, Obryte i Świercze. Natomiast najwięcej podmiotów jest zarejestrowanych w Pułtusk (1065 podmiotów na 10 000 ludności) oraz Nasielsku (1001 podmiotów na 10 000 ludności). Mimo występującego zróżnicowania między gminami członkowskimi LGD w zależności od skomunikowania z Warszawą, obszar LGD ze względu na charakterystykę dominujących branż w działalności gospodarczej jest wewnętrznie spójny. Wśród branż rozwijających się na pierwszym miejscu jest rolnictwo i budownictwo. Mimo dominującej branży rolniczej, przetwórstwo słabo się rozwija. Brakuje przemysłu i większych zakładów pacy. Dlatego mieszkańcy gmin w poszukiwaniu miejsca pracy wyjeżdżają poza obręb obszaru LGD. Nie jest to zjawisko korzystne dla dalszego rozwoju obszaru. Jak wynika z spotkań konsultacyjnych w gminach, słaba koniunktura na rynku lokalnym nie skłania do inwestowania. Niemniej przedsiębiorcy są zainteresowani poszerzaniem produkcji, wprowadzaniem innowacji wykorzystując środki jakie będą w dyspozycji LGD Zielone Mosty Narwi. Istnieją też obawy przed korzystaniem ze środków unijnych. Duża biurokracja i trudności w samodzielnym przygotowaniu wniosku i jego rozliczeniu zniechęcają przedsiębiorców do sięgania po środki. Dlatego też doradztwo ze strony LGD niewątpliwie jest ogromną pomocą w aplikowaniu o środki.

Tabela nr 8. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności w latach 2010-2020

L.p.	Nazwa Gminy	ROK			
		2010	2013	2016	2020
1.	Gzy	500	498	519	613
2.	Obryte	560	532	548	703
3.	Pokrzywnica	674	691	700	773
4.	Pułtusk	1009	953	954	1065
5.	Świercze	415	462	493	580
6.	Winnica	598	635	660	745
7.	Zatory	679	648	654	783
8.	Nasielsk	795	808	852	1001
9.	Rząśnik	588	617	645	773
10.	Wyszków – obszar wiejski	620	685	736	858
	Obszar LGD	6438	6529	6761	7894
	województwo mazowieckie	1293	1364	1469	1608

Źródło: Opracowano na podstawie danych GUS

Na obszarze LGD Zielone Mosty Narwi funkcjonują 8024 przedsiębiorstwa, które zatrudniają mniej niż 50 pracowników. Najwięcej takich przedsiębiorstw jest zarejestrowanych na obszarze gminy Pułtusk. Natomiast najmniejsza liczba przedsiębiorstw zatrudniających poniżej 50 pracowników występuje na obszarze gminy Gzy.

Tabela nr 9. Liczba przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 50 pracowników na obszarze LGD w 2020 roku

L.p.	Nazwa Gminy	Liczba przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 50 pracowników
1.	Gzy	221
2.	Obryte	313

3.	Pokrzywnica	399
4.	Pułtusk	2564
5.	Świercze	263
6.	Winnica	298
7.	Zatory	372
8.	Nasielsk	1949
9.	Rząśnik	529
10.	Wyszków - obszar wiejski	1116
	Obszar LGD	8024

Źródło: Opracowano na podstawie danych GUS

Infrastruktura społeczna

Wpływ na kształtowanie kapitału ludzkiego mają szkoły, przedszkola, ośrodki kultury, świetlice. W każdej gminie znajduje się przynajmniej jedno przedszkole publiczne i przynajmniej jedna szkoła publiczna. Natomiast gminne ośrodki kultury znajdują się jedynie w gminie Nasielsk i gminie Pułtusk (na obszarze wiejskim gminy Wyszków nie występuje gminny ośrodek kultury). W pozostałych gminach rolę krzewienia kultury pełnią gminne biblioteki publiczne. W związku z małą liczbą ośrodków kultury i bibliotek, można stwierdzić, że tereny wiejskie charakteryzują się słabym dostępem do kultury. W trakcie spotkań konsultacyjnych, mieszkańcy zgłaszali potrzeby budowania świetlic, miejsc do wypoczynku, siłowni zewnętrznych, placów zabaw dla dzieci, zagospodarowania centrów miejscowości. Problemy gmin z budżetem, który nie pozwala na większe inwestycje powoduje, że nie ma środków na infrastrukturę rekreacyjną i kulturalną. Ograniczony dostęp do kultury oraz brak miejsc integracji społecznej może skutkować niskim poziomem zaangażowania mieszkańców w sprawy społeczne gminy i ich niską aktywnością, małą liczbą liderów społecznych oraz animatorów lokalnych. To właśnie liderzy i animatorzy angażują mieszkańców do wspólnych przedsięwzięć, organizacji imprez, integrują i spajają środowisko. Zintegrowana społeczność chętniej podejmuje wspólne wyzwania, rozwiązuje problemy nie oczekując pomocy z zewnątrz.

Pomoc społeczna

We wszystkich gminach obszaru LGD Zielone Mosty Narwi działają ośrodki pomocy społecznej, których zadaniem jest m.in. udzielanie pomocy społecznej osobom i rodzinom w trudnej sytuacji, w szczególności z powodu: ubóstwa, bezdomności, bezrobocia, niepełnosprawności, przemocy w rodzinie, potrzeby ochrony macierzyństwa lub wielodzietności, alkoholizmu, narkomanii, zdarzenia losowego itp. Do zadań Ośrodków należy również pomoc osobom z niepełnosprawnością w zakresie: pomocy finansowej (zasiłki rodzinne i pielęgnacyjne, zasiłki stałe, okresowe itp.), opieki pielęgnacyjnej, pomocy specjalistycznej (poradnictwo, terapia, praca socjalna), przyznawania pomocy rzeczowej. Analizując liczbę osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej na obszarze LGD można zauważyć, że najwięcej osób korzysta ze środowiskowej pomocy społecznej w gminie Pułtusk, natomiast najmniej w gminie Gzy. Warto też zwrócić uwagę na to, że dane statystyczne dotyczące korzystania ze środowiskowej pomocy społecznej nie są przypisane dla obszaru wiejskiego gminy Wyszków.

Tabela nr 10. Liczba osób korzystająca ze środowiskowej pomocy społecznej na obszarze LGD w 2020 roku

L.p.	Nazwa Gminy	Liczba osób korzystająca ze środowiskowej pomocy społecznej na obszarze LGD
1.	Gzy	246
2.	Obryte	299
3.	Pokrzywnica	430
4.	Pułtusk	1 067
5.	Świercze	172
6.	Winnica	359
7.	Zatory	387
8.	Nasielsk	619

9.	Rząśnik	367
----	---------	-----

Źródło: Opracowano na podstawie danych GUS

Rolnictwo

Obszar LGD jest typowo rolniczy. Gleby nie są urodzajne, przeważają ziemie słabe IV i V klasy, co determinuje też charakter produkcji i upraw. Gospodarstwa są rozdrobnione z przewagą gospodarstw do 10 ha. Z uwagi na jakość gleby, w produkcji przeważają zboża (głównie żyto i pszenica) oraz ziemniaki. W produkcji zwierzęcej przeważa trzoda chlewna i produkcja mleka. Rolnicy nie wykazują zainteresowania podejmowaniem działalności związanej z przetwórstwem. Barierą może być nieznajomość przepisów, nieznajomość zasad technologicznych, obawa dotycząca rynków zbytu, brak kapitału czy wreszcie cechy osobowościowe – niechęć do zmian. Na sytuację w rolnictwie mają też wpływ czynniki niezależne od samych producentów. Utrzymująca się w kolejnym roku susza spowodowała spadki plonów i obniżenie rentowności gospodarstw. Wpływ na obniżenie dochodów gospodarstwa ma również sytuacja gospodarcza i polityczna w Europie oraz wysokie ceny surowców.

Turystyka i walory przyrodnicze obszaru

Z uwagi na bliskość Warszawy i atrakcyjne tereny przyrodnicze oraz krajobrazowe na obszarze LGD osiedlają się nowi ludzie, którzy głównie pracują w Warszawie. Obszar posiada walory i zasoby historyczne oraz kulturowe, które przyciągają turystów. Na uwagę zasługuje zabytkowy zamek w Pułtusk z renesansowymi wnętrzami oraz najdłuższy rynek brukowany w Europie. Tereny wokół zamku są zagospodarowane na cele rekreacyjne i sportowe. W innych gminach znajduje się wiele zespołów pałacowych, parków oraz kościołów. Ponadto kultura kurpiowska jest dużym atutem obszaru. Nadal podtrzymywane są tradycje i obrzędy kurpiowskie. Zachowały się stroje kurpiowskie, charakterystyczne ozdoby, hafty i wycinanki. Z uwagi na brak przemysłu cennym walorem jest czyste i niezanieczyszczone powietrze, czyste rzeki co powoduje, że obszar posiada znaczny potencjał dla rozwoju turystyki. Ważnym elementem systemu przyrodniczego są lasy. Na obszarze znajdują się 3. Rezerwat przyrody, Nadbużański Park Krajobrazowy, 4. Obszary chronionego krajobrazu, 8. obszarów Natura 2000.

Tabela nr 11. Formy ochrony przyrody na obszarze LSR

Nazwa	Forma ochrony	Położenie
Dzierżeńska Kępa	Rezerwat przyrody	Gminy: Pokrzywnica
Bartnia	Rezerwat przyrody	Gmina: Obryte
Popławy	Rezerwat przyrody	Gmina: Obryte
Nadbużański Park Krajobrazowy	Park krajobrazowy	Gminy: Pokrzywnica, Pułtusk, Obryte, Wyszków, Zatory
Nasielsko-Karniewski	Obszar chronionego krajobrazu	Gminy: Pokrzywnica, Winnica, Pułtusk, Nasielsk, Gzy
Krysko-Joniecki	Obszar chronionego krajobrazu	Gmina: Nasielsk
Nadwkrzański	Obszar chronionego krajobrazu	Gmina: Nasielsk
Puszcza Biała	Obszar Natura 2000	Gminy: Pułtusk, Wyszków, Rząśnik, Zatory, Obryte
Świetliste dąbrowy i grądy w Jabłonnej	Obszar Natura 2000	Gmina: Nasielsk
Bagno Pulwy	Obszar Natura 2000	Gmina: Rząśnik
Ostoja Nadbużańska	Obszar Natura 2000	Gmina: Wyszków
Ostoja Nadliwiecka	Obszar Natura 2000	Gmina: Wyszków
Wydmę Lucynowsko-Mostowieckie	Obszar Natura 2000	Gmina: Wyszków
Dolina Liwca	Obszar Natura 2000	Gmina: Wyszków
Dolina Dolnego Bugu	Obszar Natura 2000	Gmina: Wyszków
Dolina Dolnej Narwi	Obszar Natura 2000	Gminy: Pułtusk, Obryte, Rząśnik,

Dąb szypułkowy (brak oficjalnej nazwy)	Pomnik przyrody	Gmina: Pokrzywnica
--	-----------------	--------------------

Źródło: Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody, <https://geoserwis.gdos.gov.pl> oraz *obszary Natura 2000* (eko.org.pl)

Finanse samorządów

Analizując wielkość budżetu gminy na jednego mieszkańca należy stwierdzić, że co prawda cały czas stopniowo rośnie, to jednak wskaźnik dla całego obszaru LGD, który wynosi 5979,44zł i jest niższy od wskaźnika średniej wojewódzkiej o ok. 20%. Dlatego też LGD będzie podejmowała działania zmierzające do poprawy tego wskaźnika poprzez m. in. wsparcie mieszkańców w zakładaniu pozarolniczej działalności gospodarczej oraz przedsiębiorców w inwestowaniu i poszerzaniu prowadzonej pozarolniczej działalności gospodarczej, co wpłynie również na tworzenie miejsc pracy.

Tabela nr 12. Dochód budżetów gmin na 1 mieszkańca

L.p.	Nazwa Gminy	Dochód na mieszkańca			
		2010	2013	2016	2020
		zł	zł	zł	zł
1.	Gzy	2390,36	2796,85	3700,49	6434,44
2.	Obryte	2812,45	2941,94	3856,59	6354,34
3.	Pokrzywnica	2337,01	3178,12	4343,05	6802,21
4.	Pułtusk	2477,8	3215,26	3767,11	5966,6
5.	Świercze	2620,21	3344	3845,19	5687,95
6.	Winnica	2850,08	3180,34	4340,38	6163,11
7.	Zatory	2751,63	3005,59	4220,45	5690,88
8.	Nasielsk	2319,06	2617,38	3735,25	5438,56
9.	Rząśnik	2736,89	3259,63	4487,31	5861,73
10.	Wyszków	2353,22	2740,28	3671,71	5394,53
	Średnia obszaru LGD	2564,87	3027,94	3996,75	5979,44
	Średnia wojewódzka	4018,71	4597,56	5700,17	7527,6

Źródło: Opracowano na podstawie danych GUS

W kontekście analizy stanu finansów publicznych ważny jest także tzw. wskaźnik G, czyli wskaźnik dochodów podatkowych w przeliczeniu na 1 mieszkańca dla poszczególnych gmin. Wskaźnik ten stanowi podstawę do wyliczenia rocznych kwot części wyrównawczej subwencji ogólnej i wpłat na dany rok.

Tabela nr 13. Wskaźnik G dla gmin na obszarze LGD

L.p.	Nazwa Gminy	Wskaźnik G na 2020 r.
1.	Gzy	1 003,69
2.	Obryte	903,01
3.	Pokrzywnica	1 348,31
4.	Pułtusk	1 601,24
5.	Świercze	1 018,70
6.	Winnica	1 339,99
7.	Zatory	1 043,19
8.	Nasielsk	1 369,71
9.	Rząśnik	1 116,42
10.	Wyszków	1 885,29

Źródło: Opracowano na podstawie www.gov.pl/web/finanse/wskazniki-dochodow-podatkowych-gmin-powiatow-i-wojewodztw-na-2020-r

Zagrożenie trwałą marginalizacją

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030) to podstawowy dokument strategiczny polityki regionalnej państwa. Dokument przedstawia cele polityki regionalnej oraz działania i zadania, jakie do ich osiągnięcia powinien podjąć rząd, samorządy: wojewódzkie, powiatowe i gminne oraz pozostałe podmioty

uczestniczące w realizacji tej polityki w perspektywie roku 2030. Istotną częścią dokumentu jest Załącznik 1. Lista gmin zagrożonych trwałą marginalizacją: programowanie 2021–2027. Obszary zagrożone trwałą marginalizacją to zróżnicowane przestrzenie pod względem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, jak i funkcji gospodarczych skupiska gmin wiejskich i powiązanych z nimi funkcjonalnie małych miast, w których nastąpiła kumulacja negatywnych zjawisk społecznych i ekonomicznych. Jediną gminą z obszaru LGD Zielone Mosty Narwi, która znalazła się na powyższej liście jest gmina Gzy.

Analiza wyników konsultacji społecznych i danych statystycznych pozwoliła na zdefiniowanie następujących grup zasobów i potencjału obszaru i ludności:

- 1) **Obiekty i urządzenia zaliczane do różnych typów infrastruktury**, w tym infrastruktura techniczna, sportowa, turystyczna i rekreacyjna, a także infrastruktura cyfrowa. Stan, ilość i jakość obiektów infrastruktury na obszarze stanowi o warunkach życia mieszkańców, o jakości tego życia i atrakcyjności obszaru dla mieszkańców i turystów.
- 2) **Potencjał społeczny przejawiający się w różnorodnych formach organizacji społecznych**, w tym: organizacje pozarządowe, KGW, OSP, organizacje sportowe, turystyczne, harcerskie, miłośnicze i grupy nieformalne. Mieszkańcy podejmujący różnorodne inicjatywy społeczne to zasób i wartość lokalnego potencjału, decydująca o aktywności całych środowisk lokalnych, oddziałująca na nie, kształtująca świadomość i tworząca więzi lokalne.
- 3) **Potencjał skierowany na usługi dla ludności**. W skład zidentyfikowanych elementów tego rodzaju potencjału wchodzi: lokalna przedsiębiorczość świadcząca usługi dla ludności, handel, usługi oświatowe, opieka zdrowotna, a także usługi świadczone przez placówki kultury. Usługi są niezbędne w rozwijającym się społeczeństwie, a ich jakość ma wpływ na komfort życia mieszkańców obszaru.
- 4) **Lokalny potencjał przejawiający się w amatorskim ruchu artystycznym**, w tym zespołach folklorystycznych, chórach, orkiestrach, zespołach muzycznych i tanecznych. Amatorski ruch artystyczny, z jednej strony nawiązuje do tradycji, kultywuje tę tradycję, a z drugiej strony zaspakaja potrzebę aktywności twórczej, wypowiedzania siebie poprzez różne formy twórczości i aktywności artystycznej.
- 5) **Obiekty dziedzictwa materialnego, w tym zabytki kultury materialnej oraz obiekty zabytkowe** stanowiące atrakcje turystyczne. Obiekty dziedzictwa materialnego stanowią o atrakcyjności obszaru, są ważnym czynnikiem budującym tożsamość i więź mieszkańców z obszarem.
- 6) **Instytucje i placówki kultury**, takie jak: Domy Kultury, świetlice, remizy OSP, biblioteki, kina oraz placówki muzealne. W opinii przedstawicieli mieszkańców właśnie placówki kultury stanowią ważny zasób obszaru, zasób decydujący o potencjale, w oparciu o który można rozwijać obszar.
- 7) **Potencjał zawierający się w tradycji i historii**, w tym również w dziedzictwie kulinarnym. Historia i tradycja to ważne elementy budowania rozpoznawalności obszaru i tworzenia wokół niego atmosfery atrakcyjności.
- 8) **Potencjał przejawiający się w naturalnych walorach obszaru**, środowisku przyrodniczym, w tym aktywność ludzi na rzecz ochrony tego środowiska. Parki, lasy, stawy, rezerваты, pomniki przyrody to między innymi te elementy lokalnego potencjału, które należy chronić aby stanowiły o atrakcyjności obszaru dla mieszkańców i turystów.
- 9) **Potencjał zawierający się w organizacji różnorodnych imprez o charakterze okazjonalnym**, w tym kulturalnych, integracyjnych i sportowo-rekreacyjnych. Jest to forma aktywności lokalnych społeczności przejawiająca się w uczestnictwie w organizowanych przez podmioty publiczne i prywatne, a także organizacje pozarządowe wydarzeniach.

Jednym z ważnych zadań realizowanych na spotkaniach konsultacyjnych, było określenie grup docelowych szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR, które powinny zostać objęte wsparciem.

W wyniku przeprowadzonych konsultacji społecznych we wszystkich gminach obszaru LGD, uczestnicy zidentyfikowali także następujące grupy docelowe: osoby młode do 25 roku życia, kobiety, seniorzy w wieku emerytalnym tj. pow. 60 roku życia.

Na podstawie powyższego zestawienia, podczas warsztatu diagnostyczno-strategicznego, przeprowadzono proces wyznaczenia grup docelowych, które mają istotne znaczenie dla rozwoju obszaru. Uczestnicy warsztatu spośród grup wskazanych podczas konsultacji społecznych uznali, że najistotniejszą dla rozwoju obszaru grupą są kobiety, bowiem często znajdują się w niekorzystnej sytuacji ze względu na: stereotypy występujące w miejscu pracy – nierówność wynagradzania za wykonywanie takiej samej pracy, pomijanie przy awansach itp., obciążenie obowiązkami w rodzinie – wychowywanie dzieci, co często jest przeszkodą w podjęciu pracy zawodowej, brak należytej opieki zdrowotnej – utrudniony dostęp do lekarzy specjalistów, niewystarczająca sieć żłobków i przedszkoli, utrudniony dostęp do wypoczynku, ze względu na obowiązki w rodzinie i niski status ekonomiczny itp.

Tabela nr 14. Problemy zdefiniowanych grup docelowych w kontekście dedykowanego wsparcia w ramach LSR

Grupy docelowe uwzględniające osoby z grup w niekorzystnej sytuacji	Problemy	Planowane dedykowane działania w ramach LSR	Uzasadnienie
Kobiety (grupa osób w niekorzystnej sytuacji)	Brak funduszy na realizację pomysłu, dyskryminacja ze względu na płeć, niższe wynagrodzenia niż mężczyźni za tę samą pracę, trudności w pogodzeniu pracy z życiem rodzinnym	Dedykowane wsparcie w ramach przedsięwzięcia 1.1. Zakładanie pozarolniczej działalności gospodarczej, a także w ramach przedsięwzięcia 2.6. Promowanie włączenia społecznego, przedsięwzięcia 3.1. Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej oraz przedsięwzięcia 1.3 Wsparcie umiejętności w zakresie przedsiębiorczości. Udział kobiet będzie konieczny przy realizacji przedsięwzięcia 2.1. Wsparcie wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości oraz przedsięwzięcia 2.2. Inicjatywy integrujące.	W przypadku kobiet wsparcie aktywności zawodowej oraz poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej umożliwi zwiększenie ich szans na rynku pracy i dostosowanie życia zawodowego do prywatnego. Ponadto LGD przewiduje uczestnictwo kobiet w kursach i warsztatach rozwijających umiejętności cyfrowe, umiejętności w zakresie rękodzieła artystycznego oraz umiejętności kulinarne. Podniesienie umiejętności kobiet może nastąpić również poprzez uczestnictwo w kursach z zakresu obsługi pojazdów, maszyn i urządzeń. Ponadto LGD planuje realizację projektów grantowych, w których grantobiorcy będą musieli włączyć kobiety w realizację grantów. W ramach przedsięwzięć grantowych będą realizowane m.in. warsztaty rękodzieła artystycznego, florystyczne, kulinarne, obsługi komputera, ekologiczne, wydarzenia turystyczno-rekreacyjne popularyzujące zdrowy tryb życia m. in. wyjazdy krajoznawcze, festyny rodzinne.
Osoby młode do 25 roku życia	Brak funduszy na realizację pomysłu, brak doświadczenia zawodowego, brak kwalifikacji, brak znajomości języków obcych, niskie umiejętności interpersonalne, problemy w relacjach, brak elastyczności w podejściu do pracy	Dedykowane wsparcie w ramach przedsięwzięcia 1.1. Zakładanie pozarolniczej działalności gospodarczej. Ponadto wsparcie w ramach przedsięwzięcia 2.6. Promowanie włączenia społecznego, jak również przedsięwzięcia 3.1. Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej, a	W przypadku ludzi młodych istotne jest stworzenie warunków, które przyczynią się do ich pozostania w miejscu zamieszkania. Istotne jest również wsparcie poprzez ułatwienie dostępu do małej infrastruktury publicznej, a także możliwość uczestniczenia w kursach i warsztatach rozwijających różnego rodzaju

		także przedsięwzięcie 1.3 Wsparcie umiejętności w zakresie przedsiębiorczości oraz przedsięwzięcie 3.3 Kształtowanie świadomości proekologicznej lokalnej społeczności w zakresie ochrony środowiska, z wykorzystaniem technologii cyfrowych.	umiejętności. Do ludzi młodych skierowane będą też działania związane z podniesieniem świadomości ekologicznej.
Seniorzy w wieku emerytalnym tj. pow. 60 roku życia	Brak funduszy na realizację pomysłu, samotność, poczucie nieprzydatności, brak chęci pracodawców do przedłużania umów po osiągnięciu wieku emerytalnego	Dedykowane wsparcie w ramach przedsięwzięcia 2.6. Promowanie włączenia społecznego, jak również przedsięwzięcia 3.1. Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej	Wsparcie poprzez ułatwienie dostępu do małej infrastruktury publicznej, a także możliwość uczestniczenia w kursach i warsztatach rozwijających różnego rodzaju umiejętności.

Źródło: Opracowanie własne

LGD przewiduje dedykowane wsparcie dla osób z grup w niekorzystnej sytuacji tj. kobiet, a także seniorów oraz osób młodych do 25 roku życia w ramach przedsięwzięć:

- 1.1. Zakładanie pozarolniczej działalności gospodarczej.
- 1.3. Wsparcie umiejętności w zakresie przedsiębiorczości.
- 2.1. Wsparcie wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości.
- 2.2. Inicjatywy integrujące.
- 2.5. Promowanie włączenia społecznego,
- 3.1. Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej.
- 3.3. Kształtowanie świadomości proekologicznej lokalnej społeczności w zakresie ochrony środowiska, z wykorzystaniem technologii cyfrowych.

Główne działania skierowane dla osób z grup w niekorzystnej sytuacji, będzie polegało na premiowaniu ich podczas naborów wniosków w ramach dysponowania środkami LSR. Preferowani będą wnioskodawcy należący do grupy w niekorzystnej sytuacji lub deklarujący zatrudnienie osoby/osób z grupy w niekorzystnej sytuacji. Ponadto LGD przewiduje uczestnictwo osób z grupy w niekorzystnej sytuacji w działaniach w ramach przedsięwzięcia 2.6. Promowanie włączenia społecznego. Przedsięwzięcie to będzie realizowane poprzez operację własną i będzie polegało na organizacji kursów i warsztatów, w szczególności dla przedstawicieli grup w niekorzystnej sytuacji: kobiet, a także grup ważnych dla realizacji LSR: seniorów oraz osób młodych. Zaplanowane są kursy/warsztaty rozwijające umiejętności cyfrowe, umiejętności w zakresie rękodzieła artystycznego oraz umiejętności kulinarne (warsztaty kulinarne, konkursy potraw połączone z publikacją konkursową). Ponadto LGD planuje realizację projektów grantowych, w których grantobiorcy będą musieli włączyć kobiety w realizację grantów. W ramach przedsięwzięcia 2.1. Wsparcie wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości będą realizowane m.in. warsztaty rękodzieła artystycznego, florystyczne, kulinarne, obsługi komputera, ekologiczne. Natomiast w ramach przedsięwzięcia 2.2. Inicjatywy integrujące będą realizowane różnorodne wydarzenia turystyczno-rekreacyjne popularyzujące zdrowy tryb życia m.in. rajdy rowerowe, wyjazdy krajoznawcze, festyny rodzinne. Osoby z grupy w niekorzystnej sytuacji, osoby młode oraz seniorzy będą mogli brać udział w realizacji przedsięwzięcia 1.3. Wsparcie umiejętności w zakresie przedsiębiorczości, poprzez uczestnictwo w kursach z zakresu obsługi pojazdów, maszyn i urządzeń oraz będą odbiorcami przedsięwzięcia 3.1. Poprawa dostępu do małej infrastruktury. Osobom młodym będzie dedykowane przedsięwzięcie 3.3. Kształtowanie świadomości proekologicznej lokalnej społeczności w zakresie ochrony środowiska, z wykorzystaniem technologii cyfrowych, w ramach którego będą organizowane warsztaty/szkolenia.

LGD jest gotowa do dostosowywania swoich działań aby zaspokajać potrzeby społeczności, z którą współpracuje, w szczególności grupy osób w niekorzystnej sytuacji. LGD planuje w racjonalny i adekwatny sposób animować, komunikować się i informować lokalną społeczność o planowanych działaniach za pomocą aktywnego angażowania się, budowania relacji i zachęcania do udziału. Dzięki realizacji działań informacyjno – promocyjnych dotyczące

wdrażania LSR, odbiorcy czyli m. in. grupy osób w niekorzystnej sytuacji dowiedzą się o planowanych i podejmowanych inicjatywach. Osoby, które nie wiedzą o istnieniu LGD, będą mogli dowiedzieć się o jej działaniach poprzez artykuły i ogłoszenia w prasie lokalnej oraz w Internecie. Dystrybucja ulotek i gadżetów również pozytywnie wpłynie na promocję LGD i poszerzenie wiedzy na temat jej funkcjonowania. LGD planuje również organizację spotkań informacyjno – szkoleniowych skierowanych m. in. do grup osób w niekorzystnej sytuacji, osób młodych i seniorów. Podczas spotkań uczestnicy będą mogli dowiedzieć się o możliwościach wsparcia w ramach środków LSR. Ponadto spotkania będą przestrzenią do wytworzenia dialogu między LGD a mieszkańcami, który pozwoli na lepsze poznanie ich potrzeb i problemów. LGD będzie również prowadziło działania skierowane bezpośrednio do grupy osób w niekorzystnej sytuacji. Będą to spotkania aktywizujące, szkolenia i konkursy, m. in. konkurs kulinarny dla kobiet. Aby zaktywizować kobiety do czynnego udziału w życiu społecznym, LGD planuje skierować swoje działania również do organizacji pozarządowych, w których głównie działają kobiety (KGW). LGD planuje organizację spotkań sieciujących NGO oraz konferencję/forum dla NGO. Dzięki organizacji takich spotkań, nastąpi wymiana doświadczeń oraz nabycie inspiracji w zakresie realizacji inicjatyw na rzecz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, w szczególności kobiet mieszkających na obszarach wiejskich.

LGD projektując LSR przyjęła założenie, że obszar na który może mieć wpływ to cel, który wynika ze zdiagnozowanych potrzeb. Biorąc pod uwagę powyższe analizy, LGD wyznaczyła te obszary, na które może wpływać poprzez wsparcie adekwatnych operacji/projektów. Określając cele LSR, w sposób pośredni, LGD wskazuje na co chce mieć wpływ, czyli na jakie sfery życia społeczno-gospodarczego. Wyniki zastosowanych metod partycypacyjnych stanowiły ważną wskazówkę dla władz LGD, w jaki sposób odpowiedzieć na oczekiwania mieszkańców obszaru.

Strategia LGD to cykl programowych działań dążących do wykorzystania możliwości i zasobów obszaru oraz objętych nią społeczności, której celem jest przyczynienie się do rozwiązywania lokalnych problemów. Poza wsparciem wprost wynikającym ze Strategii, LGD jako animator życia społeczno-gospodarczego wspiera lokalne jak i ponadlokalne inicjatywy innych podmiotów, które mają na celu wprowadzanie pozytywnych zmian i mogą zaspokoić pojawiające się na obszarze potrzeby rozwojowe:

- Po pierwsze – LGD rozpowszechnia na swojej stronie internetowej oraz portalu społecznościowym FB na prośbę podmiotów takich jak m.in., NGO, gminy członkowskie, inne LGD – informacje o przeprowadzanych przez te podmioty konferencjach, spotkaniach, wydarzeniach, konkursach itp. LGD tym samym zachęca swoich mieszkańców do podejmowania aktywności i rozwoju na różnych polach.
- Po drugie – LGD stara się brać czynny udział w organizowanych na terenie swojego działania wydarzeniach takich jak festyny, targi czy spotkania międzypokoleniowe. Oprócz wsparcia różnych inicjatyw, które mają na celu m.in. uatrakcyjnienie obszaru, rozwój kulturalny czy edukacyjny, LGD wykorzystuje takie wydarzenia do promocji Stowarzyszenia i LSR dążąc do podnoszenia świadomości lokalnej społeczności o możliwościach uzyskania wsparcia oraz zachęca do członkostwa w Stowarzyszeniu.
- Po trzecie – LGD dokłada starań aby informować zainteresowane osoby kierujące zapytania osobiście, telefonicznie lub mailowo o możliwościach uzyskania wsparcia, które np. nie jest przewidziane w LSR lub które wykracza poza zasięg oddziaływania lub realizacji podejścia lokalnego. W tym celu osoby zainteresowane pozyskaniem środków bezzwrotnych, jak i wsparciem zwrotnym w formie preferencyjnych pożyczek, poręczeń czy też kredytów informowane są o możliwości skorzystania z konsultacji w Głównym Punkcie Informacyjnym Funduszy Europejskich w Warszawie.

LSR zostało opracowane w oparciu o takie zagadnienia jak:

- dostępność - LGD jest Stowarzyszeniem o charakterze inkluzywnym, które stwarza możliwość zgłaszania problemów oraz potrzeb w całym okresie wdrażania LSR, za pomocą przyjaznych form komunikacji, dostosowanych do różnych grup społecznych tj. osobiście, telefonicznie, listownie bądź nawet mailowo. LGD, w miarę swoich możliwości będzie próbowała znaleźć rozwiązanie na zgłaszane problemy w celu zaspokojenia potrzeb lokalnej społeczności.
- innowacyjne elementy w kontekście lokalnym – LGD przewiduje wdrażanie innowacji, zdefiniowanej w Rozdziale VII, poprzez realizację działań innowacyjnych przez wnioskodawców w ramach realizacji projektów dofinansowanych za pośrednictwem LGD. Mogą one obejmować działania innowacyjne np. w ramach inwestycji publicznych realizowanych przez JSFP i NGO oraz w ramach inwestycji w rozwój firm realizowanych przez lokalnych przedsiębiorców. Innowacja w kontekście lokalnym wpłynie m.in. na rozwój społeczno-gospodarczy pobudzi rozwój przedsiębiorstw, poprawi jakość życia na obszarach wiejskich, będzie inspiracją do wyznaczania nowych kierunków rozwoju obszaru LSR. Pomimo, że LGD w LSR w ramach lokalnych kryteriów nie

przewiduje oceniać innowacyjności, to będzie wspierać u wnioskodawców wszystkie te elementy, które są innowacyjne.

- współpraca z innymi podmiotami terytorialnymi – LGD na bieżąco współpracuje z gminami będącymi jej członkami. Problemy i potrzeby LGD są rozwiązywane poprzez wspólne konsultacje m.in. z reprezentantami gmin. LGD planuje również powołać gminnych Koordynatorów współpracy z LGD. Będą to przedstawiciele każdej z gmin i ich zadaniem będzie przekazywanie mieszkańcom informacji na temat działalności LGD. Ponadto LGD współpracuje również ze szkołami i organizacjami pozarządowymi w różnych zakresach, a także wpływa na współpracę pomiędzy tymi podmiotami, np. poprzez wspólną realizację działań.
- przestrzeganie zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami lub ludzi młodych oraz zasady równości kobiet i mężczyzn – dzięki szerokiej gamie różnorodnych działań w ramach LSR, LGD daje możliwość wsparcia wszystkich mieszkańców swojego obszaru.

ROZDZIAŁ V. SPÓJNOŚĆ, KOMPLEMENTARNOŚĆ I SYNERGIA

Zgodność i komplementarności LSR z innymi dokumentami planistycznymi/strategiami.

Podczas prac nad budową Lokalnej Strategii Rozwoju przeanalizowano dokumenty wyższego rzędu tak żeby zapewnić spójność i komplementarność LSR z interwencjami finansowymi takich dokumentów jak: Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej, Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju, Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku, Strategia Rozwoju Powiatu Pułtuskiego na lata 2016-2030, Strategia Rozwoju Powiatu Nowodworskiego na lata 2015-2024, Strategia/Program Rozwoju Powiatu Wyszkowskiego do roku 2025, Strategii rozwoju gmin należących do LGD Zielone Mosty Narwi. W tabeli nr 9. pokazano szczegółowo, że przewidziane w LSR przedsięwzięcia wykazują komplementarność z celami zapisanymi w w/w dokumentach. Wykazanie synergii będzie możliwe na etapie wdrażania LSR poprzez uchwycenie momentu kiedy grupa zaangażowana w działania LGD i realizację LSR zacznie pracować wspólnie dla osiągnięcia zapisanych celów.

Zapisane cele i przedsięwzięcia wzajemnie się dopełniają i uzupełniają. Lokalna Strategia Rozwoju jest zgodna z zapisami i założeniami horyzontalnymi w Unijnej Strategii na rzecz bioróżnorodności do roku 2030, w strategii rozwoju UE Zielony Ład.

LSR została opracowana na podstawie diagnozy, przeprowadzonej analizy SWOT, wyznaczonych celów i przedsięwzięć łącząc je w sposób zintegrowany z wymienionymi powyżej dokumentami, a to pozwoli wdrożyć możliwe i pożądane zmiany na obszarze Lokalnej Grupy Działania.

Lokalna Strategia Rozwoju LGD Zielone Mosty Narwi została opracowana zgodnie ze sztuką przygotowywania tego typu dokumentów tzn. najważniejszą zasadą był udział wszystkich osób zainteresowanych zmianą jakościową na obszarze działania Stowarzyszenia. Partycypacyjny charakter był podstawą określenia najważniejszych celów, które zostały zawarte w LSR biorąc pod uwagę potrzeby, możliwości, uwarunkowania lokalne, zaangażowanie mieszkańców do dokonania zmiany. Jednocześnie pracując nad strategią wzięto pod uwagę dokumenty wyższego rzędu tak żeby rozwój lokalny był komplementarny z rozwojem regionu/kraju. Najważniejsza jest synergia czyli włączanie, współdziałanie lokalnych pomysłów w szerszy kontekst, tak żeby wzmocnić pole działania co jest zdecydowanie korzystniejsze aniżeli suma działań pojedynczych. Współpraca, współdziałanie wpływają na lepsze rozwiązywanie zdiagnozowanych problemów szczególnie jeżeli bierze się pod uwagę problemy na poziomie powiatu, województwa, kraju. Wszędzie one są podobne i rolę zespołu pracującego nad LSR było takie przygotowanie dokumentu, żeby zdiagnozowane problemy, sposoby ich rozwiązywania były komplementarne w stosunku do dokumentów wyższej rangi. Podczas prac nad LSR brano pod uwagę uwarunkowania, wiedzę i dynamikę rozwoju gospodarczego, społecznego, środowiskowego czy przestrzennego obszaru LGD w całym procesie planowania. Lokalna Strategia Rozwoju Stowarzyszenia Zielone Mosty Narwi wykorzystuje przede wszystkim potencjał wewnętrzny (endogenny) obszaru w celu zrealizowania zaplanowanych działań.

Wieloletnie pozytywne doświadczenia LEADER w tworzeniu pozarolniczych miejsc pracy na obszarach wiejskich uzasadniają konieczność realizacji tego podejścia teraz i w przyszłości. Dzięki wieloletniemu wsparciu środkami z budżetu LEADER – programu dla mieszkańców obszarów wiejskich – powstało zdecydowanie więcej miejsc pracy aniżeli w ramach działania służącego dywersyfikacji działalności rolniczej. Tak ukształtowane podejście do rozwoju potencjału ekonomicznego obszarów wiejskich jest spójne ze strategicznym podejściem przyjętym w Polsce i zapewnia komplementarność i efektywność wykorzystania środków w obszarze tworzenia miejsc pracy i rozwoju przedsiębiorczości na wsi, z innymi politykami krajowymi (Polski Ład) i UE (KPO i polityka spójności). Ze środków polityki spójności proponuje się m.in. wspierać aktywizację zawodową osób bezrobotnych, poprawę sytuacji na

rynku pracy osób ubogich pracujących i zatrudnionych na umowach cywilnoprawnych, samozatrudnienie, realizacja ukierunkowanych schematów mobilności transnarodowej w ramach sieci EU.

Potrzeby mieszkańców obszaru zapisane w LSR będą realizowane poprzez interwencję LEADER/RLKS, gdzie wsparcie jest zapewnione dla wdrożenia lokalnych strategii rozwoju (LSR), projektowanych oddolnie i uwzględniających warunki naturalne oraz potencjał gospodarczy, kulturowy, a także społeczny (zasoby ludzkie) umożliwiający rozwój obszaru (LGD) objętego LSR. Wsparcie w ramach LSR będzie udzielane na zakładanie pozarolniczej działalności gospodarczej i rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej, w tym wdrożenie innowacyjnych rozwiązań w zakresie, gospodarki wolnego czasu, poszukiwania rozwiązań na dostarczenie usług publicznych dla lokalnej społeczności, w tym z zastosowaniem rozwiązań cyfrowych. Wsparcie zostanie zapewnione także dla rozwoju małej infrastruktury publicznej.

Tabela nr 15. Zgodność i komplementarność LSR z innymi dokumentami planistycznymi/strategiami

Cele strategii Gmin, Powiatów, Województwa i innych dokumentów strategicznych	Cel I LSR Lokalna społeczność aktywna gospodarczo. Komplementarność i synergia przedsięwzięć w LSR
Zgodność ze Strategią Rozwoju Gminy Gzy na lata 2016-2025	
Cel strategiczny nr 2. Zwiększenie inwestycji i liczby miejsc pracy w lokalnej gospodarce. <u>Cele operacyjne</u> 1. Wzmocnienie sektora przedsiębiorczości w gminie Gzy. 2. Rozwój przedsiębiorczości związanej z turystyką wiejską i agroturystyk. 3. Poprawa rozpoznawalność gminy Gzy i kreowanie jej wizerunku.	Przedsięwzięcie 1.1 Podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej Przedsięwzięcie 1.2 Rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej Przedsięwzięcie 1.3 Wsparcie umiejętności w zakresie przedsiębiorczości
Zgodność ze Strategią Rozwoju Gminy Obryte na lata 2016-2025	
Cel strategiczny nr 1. Zwiększanie liczby i jakości lokalnych miejsc pracy oraz rozwój nowych sektorów lokalnej gospodarki. <u>Cele operacyjne</u> 1. Wzmocnienie sektora przedsiębiorczości w gminie. 2. Rozwój nowych branż w gospodarce lokalnej. 3. Rozwój przedsiębiorczości związanej z turystyką wiejską, agroturystyką i rekreacją.	Przedsięwzięcie 1.1 Podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej Przedsięwzięcie 1.2 Rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej Przedsięwzięcie 1.3 Wsparcie umiejętności w zakresie przedsiębiorczości
Zgodność ze Strategią Zrównoważonego Rozwoju Gminy Pułtusk na lata 2021-2031	
Domena I. Zrównoważony rozwój gospodarczy, <u>Cele strategiczne:</u> 1. Poprawa atrakcyjności społecznej i gospodarczej poprzez właściwe gospodarowanie zasobami gminy, przestrzenią oraz ochronę środowiska naturalnego i przyrody. 4. Promocja i tworzenie warunków do rozwoju przedsiębiorczości i rolnictwa oraz podnoszenie atrakcyjności inwestycyjnej obszaru.	Przedsięwzięcie 1.1 Podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej Przedsięwzięcie 1.2 Rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej.
Zgodność ze Strategią Rozwoju Gminy Rząśnik na lata 2021-2030 (projekt).	
Cel strategiczny: Rozwój gospodarczy Gminy Rząśnik oparty na zasadach zrównoważonego rozwoju. <u>Cele operacyjne</u> 5. Rozwój i promocja lokalnej przedsiębiorczości, handlu i usług.	Przedsięwzięcie 1.1 Podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej Przedsięwzięcie 1.2 Rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej

6. Wspieranie aktywności zawodowej mieszkańców. 7. Wspieranie przedsiębiorców w tworzeniu miejsc pracy.	Przedsięwzięcie 1.3 Wsparcie umiejętności w zakresie przedsiębiorczości
Zgodność z Aktualizacją Strategii Rozwoju Gminy Świercze na lata 2016-2021 z perspektywą do 2025 roku	
Strategiczny kierunek rozwoju gminy: 1. Gmina Świercze obszarem dobrze rozwiniętego rolnictwa wraz z jego otoczeniem. <u>Kierunki rozwoju:</u> Pozarolnicze formy gospodarowania oraz praca poza gospodarstwem rolnym (...).	Przedsięwzięcie 1.2 Rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej
Zgodność ze Strategią rozwoju Gminy Winnica na lata 2015-2025.	
Cel strategiczny nr 4. Zwiększenie liczby miejsc pracy oraz inwestycji mieszkaniowych na obszarze gminy. <u>Cel operacyjny:</u> 4.2. Podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej gminy dla podmiotów gospodarczych. 4.4. Rozwój przedsiębiorczości związanej z turystyką wiejską, agroturystyką i rekreacją.	Przedsięwzięcie 1.1 Podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej Przedsięwzięcie 1.2 Rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej
Zgodność ze Strategią Rozwoju Gminy Wyszaków na lata 2022-2030.	
Cel strategiczny: Wyszaków to atrakcyjne miejsce do prowadzenia działalności gospodarczej i pracy.	Przedsięwzięcie 1.1 Podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej Przedsięwzięcie 1.2 Rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej
Zgodność ze Strategią rozwoju Gminy Zatory na lata 2016-2025	
Cel strategiczny nr 4. Zwiększanie liczby i jakości lokalnych miejsc pracy oraz rozwój nowych sektorów lokalnej gospodarki. <u>Cel operacyjny</u> 4.1. Wzmocnienie sektora przedsiębiorczości w gminie. 4.2. Rozwój nowych branż w gospodarce lokalnej. 4.3. Rozwój przedsiębiorczości związanej z turystyką wiejską, agroturystyką i rekreacją.	Przedsięwzięcie 1.1 Podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej Przedsięwzięcie 1.2 Rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej
Zgodność ze Strategią Rozwoju Powiatu Nowodworskiego na lata 2015-2024	
Cel strategiczny 1.1 Konkurencyjna i partnerska gospodarka. <u>Cel operacyjny:</u> 1.1.2 Rozwój lokalnej przedsiębiorczości.	Przedsięwzięcie 1.1 Podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej Przedsięwzięcie 1.2 Rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej
Zgodność ze Strategią Rozwoju Powiatu Pułtuskiego na lata 2016-2030	
Cel strategiczny 6. Rozwój przedsiębiorczości i turystyki. <u>Kierunki działań:</u> 1. wspieranie lokalnych specjalizacji gospodarczych. 2. wspieranie przedsiębiorstw w fazie wdrażania innowacji do produkcji oraz promocji powstałych produktów, 7. rozwój przedsiębiorczości i tworzenie pozarolniczych miejsc pracy, 10. wspieranie rozwoju drobnej przedsiębiorczości,	Przedsięwzięcie 1.1 Podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej Przedsięwzięcie 1.2 Rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej Przedsięwzięcie 1.3 Wsparcie umiejętności w zakresie przedsiębiorczości

Zgodność ze Strategią/Programem Rozwoju Powiatu Wyszowskiego do roku 2025	
Cel strategiczny 3. wpisujący się w obszar: Gospodarka Wzrost konkurencyjności regionu poprzez zintegrowane działania związane z rozwojem i efektywnym wykorzystaniem potencjału obszaru do rozwoju przedsiębiorczości, rolnictwa, budowania wykwalifikowanych zasobów pracy oraz dywersyfikacji lokalnych działalności gospodarczych oraz wdrażaniu innowacyjnych technologii. <u>Cele operacyjne:</u> 1. Podniesienie poziomu przedsiębiorczości w Powiecie Wyszowskim. 2. Tworzenie nowych miejsc pracy. 3. Zmniejszenie poziomu bezrobocia. 5. Wzrost konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw w regionie. 6. Promowanie i rozwój przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystania nowych pomysłów oraz sprzyjaniu tworzeniu nowych firm. 11. Budowanie nowoczesnej gospodarki poprzez rozwój kompetencji zasobów pracy.	Przedsięwzięcie 1.1 Podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej Przedsięwzięcie 1.2 Rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej Przedsięwzięcie 1.3 Wsparcie umiejętności w zakresie przedsiębiorczości
Zgodność ze Strategią Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030+ Innowacyjne Mazowsze	
Cel strategiczny: Wzrost konkurencyjności regionu poprzez rozwój działalności gospodarczej oraz transfer i wykorzystanie nowych technologii. <u>Kierunki działań:</u> 1. Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości. 4. Rozwój konkurencyjnej gospodarki. 6. Aktywizacja gospodarcza obszarów wiejskich.	Przedsięwzięcie 1.1 Podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej Przedsięwzięcie 1.2 Rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej Przedsięwzięcie 1.3 Wsparcie umiejętności w zakresie przedsiębiorczości
Zgodność z Długookresową Strategią Rozwoju Kraju do 2030 roku	
Cel Strategiczny 4 – Wzrost wydajności i konkurencyjności gospodarki. <u>Kierunki interwencji:</u> – Zwiększenie dostępności powszechnych programów kształtowania postaw przedsiębiorczych i wspierania przedsiębiorczości, opartej o postawy proinnowacyjne, kreatywne, umiejętność współpracy. – Poprawa świadomości roli innowacji i strategii rozwojowych firm wśród przedsiębiorców.	Przedsięwzięcie 1.1 Podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej Przedsięwzięcie 1.2 Rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej Przedsięwzięcie 1.3 Wsparcie umiejętności w zakresie przedsiębiorczości
Zgodność z Planem Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027	
CS 8. P 9. Rozwój przedsiębiorczości poprzez tworzenie i utrzymanie miejsc pracy i dywersyfikację dochodów. CS 8. P 10. Włączenie osób z grup defaworyzowanych lub wykluczonych na obszarach wiejskich.	Przedsięwzięcie 1.1 Podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej Przedsięwzięcie 1.2 Rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej Przedsięwzięcie 1.3 Wsparcie umiejętności w zakresie przedsiębiorczości

Cele strategii Gmin, Powiatów, Województwa i innych dokumentów strategicznych	Cel 2 LSR Aktywne społeczeństwo identyfikujące się z miejscem zamieszkania i wykorzystujące lokalny potencjał. Komplementarność i synergia przedsięwzięć w LSR
Zgodność ze Strategią Rozwoju Gminy Gzy, na lata 2016-2025	
Cel strategiczny nr 3. Rozwój usług edukacyjnych i wspieranie wzrostu wykształcenia lokalnej społeczności. <u>Cele operacyjne:</u> 6. Rozwój szeroko rozumianej edukacji ekologicznej. 4. Rozszerzenie zakresu i wymiaru współpracy Gminy z organizacjami pozarządowymi i lokalnymi społecznościami.	Przedsięwzięcie 2.1 Wsparcie wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości Przedsięwzięcie 2.2 Inicjatywy integrujące Przedsięwzięcie 2.3 Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi Przedsięwzięcie 2.6 Promowanie włączenia społecznego
Zgodność ze Strategią Rozwoju Gminy Obryte na lata 2016-2025	
Cel strategiczny nr 2. Rozwój usług społecznych oraz integracja mieszkańców gminy. <u>Cele operacyjne:</u> 4. Rozwój edukacji historyczno-kulturowej i ekologicznej oraz edukacji osób dorosłych. 7. Rozwój współpracy z organizacjami pozarządowymi i lokalnymi społecznościami oraz współpracy międzysamorządowej w obszarze usług społecznych.	Przedsięwzięcie 2.2 Inicjatywy integrujące Przedsięwzięcie 2.3 Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi Przedsięwzięcie 2.4 Kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, poprzez innowacyjność, cyfryzacje Przedsięwzięcie 2.5 Ochrona dziedzictwa kulturowego, a także przyrodniczego polskiej wsi Przedsięwzięcie 2.6 Promowanie włączenia społecznego
Zgodność ze Strategią Zrównoważonego Rozwoju Gminy Pułtusk na lata 2021-2031	
Domena I. Zrównoważony rozwój gospodarczy, <u>Cel strategiczny:</u> 5: Poprawa atrakcyjności turystycznej Gminy i wielokierunkowy rozwój turystyki poprzez efektywne wykorzystanie potencjału przyrodniczego, położenia i dziedzictwa kulturowego.	Przedsięwzięcie 2.3 Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi Przedsięwzięcie 2.5 Ochrona dziedzictwa kulturowego, a także przyrodniczego polskiej wsi
Zgodność ze Strategią Rozwoju Gminy Rząśnik na lata 2021-2030 (projekt)	
Cel strategiczny 3. Turystyka i zróżnicowana oferta spędzania czasu wolnego poprawiająca atrakcyjność Gminy Rząśnik do życia i zamieszkania. <u>Cele operacyjne:</u> 2. Zwiększenie oferty kulturalnej i rozrywkowej skierowanej do różnych grup mieszkańców Zwiększenie oferty Biblioteki Publicznej w Rząśniku. 4. Ochrona dziedzictwa historycznego oraz Wzmocnienie roli kultury w procesach rozwoju społecznego i gospodarczego gminy i jej mieszkańców.	Przedsięwzięcie 2.2 Inicjatywy integrujące Przedsięwzięcie 2.3 Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi Przedsięwzięcie 2.5 Ochrona dziedzictwa kulturowego, a także przyrodniczego polskiej wsi Przedsięwzięcie 2.6 Promowanie włączenia społecznego
Zgodność z Aktualizacją Strategii Rozwoju Gminy Świercze na lata 2016-2021 z perspektywą do 2025 roku	

Strategiczny kierunek rozwoju gminy: 2. Gmina Świercze umożliwiającą bezpieczne i godne życie mieszkańców. <u>Kierunki rozwoju:</u> Podejmowanie działań mających na celu ochronę zabytków i dziedzictwa kulturowego. Pomoc organizacjom zajmującym się zagospodarowaniem wolnego czasu dzieci i młodzieży.	Przedsięwzięcie 2.2 Inicjatywy integrujące Przedsięwzięcie 2.5 Ochrona dziedzictwa kulturowego, a także przyrodniczego polskiej wsi Przedsięwzięcie 2.6 Promowanie włączenia społecznego
Zgodność ze Strategią rozwoju Gminy Winnica na lata 2015-2025	
Cel strategiczny nr 1. Poprawa jakości życia mieszkańców gminy poprzez podniesienie standardów cywilizacyjnych w obszarze infrastruktury technicznej i usług użyteczności publicznej. <u>Cel operacyjny:</u> 9. Podniesienie atrakcyjności gminy oraz wzmocnienie spójności społecznej i włączenia społecznego poprzez zapewnienie dobrych warunków spędzania wolnego czasu. Cel strategiczny nr 2. Podniesienie poziomu i zakresu oferty edukacyjnej szkół w gminie, wspieranie wzrostu wykształcenia lokalnej społeczności i dostosowania go do potrzeb rynku pracy. <u>Cel operacyjny:</u> 7. Rozwój nieustannej edukacji osób dorosłych jako kluczowego elementu budowania społeczeństwa opartego na wiedzy.	Przedsięwzięcie 2.1 Wsparcie wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości Przedsięwzięcie 2.2 Inicjatywy integrujące Przedsięwzięcie 2.3 Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi Przedsięwzięcie 2.4 Kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, poprzez innowacyjność, cyfryzację Przedsięwzięcie 2.6 Promowanie włączenia społecznego
Zgodność ze Strategią Rozwoju Gminy Wyszaków na lata 2022-2030	
Cel strategiczny: Aktywna i otwarta społeczność. <u>Kluczowe kierunki rozwoju:</u> Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego, wspieranie inicjatyw, aktywnych grup organizacji społecznych i gospodarczych. Rozwój oferty spędzania wolnego czasu i samorozwoju (edukacyjnej, kulturalnej, sportowej, rekreacyjno-turystycznej i twórczej).	Przedsięwzięcie 2.2 Inicjatywy integrujące Przedsięwzięcie 2.3 Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi Przedsięwzięcie 2.5 Ochrona dziedzictwa kulturowego, a także przyrodniczego polskiej wsi Przedsięwzięcie 2.6 Promowanie włączenia społecznego
Zgodność ze Strategią rozwoju Gminy Zatory na lata 2016-2025	
Cel strategiczny nr 3. Rozwój usług edukacyjnych i wspieranie wzrostu wykształcenia lokalnej społeczności. <u>Cele operacyjne:</u> 1. Działania edukacyjne i promocyjne budujące świadomość mieszkańców gminy w sferze ekologii i ochrony potencjału środowiskowego gminy. 7. Rozwój ustawicznej edukacji osób dorosłych jako kluczowego elementu budowania społeczeństwa opartego na wiedzy.	Przedsięwzięcie 2.1 Wsparcie wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości Przedsięwzięcie 2.2 Inicjatywy integrujące Przedsięwzięcie 2.3 Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi Przedsięwzięcie 2.4 Kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, poprzez innowacyjność, cyfryzację Przedsięwzięcie 2.6 Promowanie włączenia społecznego

Zgodność ze Strategią Rozwoju Powiatu Nowodworskiego na lata 2015-2024	
Cel strategiczny 2.1 Rozwinięty i w pełni wykorzystany kapitał ludzki. <u>Cele operacyjne:</u> 2.1.2 Aktywizacja wykluczonych społecznie. 2.2.1 Poprawa poziomu i jakości współpracy lokalnej społeczności z instytucjami publicznymi i organizacjami pozarządowymi.	Przedsięwzięcie 2.2 Inicjatywy integrujące Przedsięwzięcie 2.3 Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi Przedsięwzięcie 2.6 Promowanie włączenia społecznego
Zgodność ze Strategią Rozwoju Powiatu Pułtuskiego na lata 2016-2030	
Cel strategiczny 5: Rozwój kultury i dziedzictwa historycznego. <u>Kierunki działań:</u> 3. ochrona spuścizny kulturowej powiatu (materialnej i niematerialnej). 4. promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej regionu, Cel strategiczny 10 Współpraca z organizacjami pozarządowymi i pożytku publicznego. <u>Kierunki działań:</u> 3. wspólna organizacji imprez kulturalnych z organizacjami pożytku publicznego i pozarządowymi.	Przedsięwzięcie 2.2 Inicjatywy integrujące Przedsięwzięcie 2.5 Ochrona dziedzictwa kulturowego, a także przyrodniczego polskiej wsi Przedsięwzięcie 2.6 Promowanie włączenia społecznego
Zgodność ze Strategią/Programem Rozwoju Powiatu Wyszowskiego do roku 2025	
Cel strategiczny nr 4 Efektywne wykorzystanie obszaru do rozwoju kultury, turystyki i rekreacji oraz promowanie dziedzictwa kulturalnego i przyrodniczego regionu jako podstawy do budowania atrakcyjnego wizerunku Powiatu i poprawy jakości życia mieszkańców <u>Cel operacyjny:</u> 7. Dalszy rozwój współpracy międzygminnej w zakresie rozwoju kultury i turystyki.	Przedsięwzięcie 2.3 Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi Przedsięwzięcie 2.5 Ochrona dziedzictwa kulturowego, a także przyrodniczego polskiej wsi Przedsięwzięcie 2.6 Promowanie włączenia społecznego
Zgodność ze Strategią Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030+ Innowacyjne Mazowsze.	
Cel strategiczny: Mazowsze zintegrowane społecznie. <u>Kierunki działań:</u> 15. Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego. 19. Włączenie i integracja społeczna. Cel strategiczny: Mazowsze bogate kulturowo. <u>Kierunki działań:</u> 20. Ochrona i wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego. 22. Upowszechnianie kultury i twórczości.	Przedsięwzięcie 2.1 Wsparcie wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości Przedsięwzięcie 2.2 Inicjatywy integrujące Przedsięwzięcie 2.3 Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi Przedsięwzięcie 2.4 Kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, poprzez innowacyjność, cyfryzację Przedsięwzięcie 2.5 Ochrona dziedzictwa kulturowego, a także przyrodniczego polskiej wsi Przedsięwzięcie 2.6 Promowanie włączenia społecznego
Zgodność z Długookresową Strategią Rozwoju Kraju do 2030 roku	

Nie zidentyfikowano zgodności Przedsięwzięć w LSR w Celu II Aktywne społeczeństwo identyfikujące się z miejscem zamieszkania i wykorzystujące lokalny potencjał z Długookresową Strategią Rozwoju Kraju do 2030 roku.

Zgodność z Planem Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027

CS 8.P 1. Poprawa dostępu do internetu o wysokiej wydajności CS 8. P 10. Włączenie osób z grup defaworyzowanych lub wykluczonych na obszarach wiejskich. CS 8.P 11. Stymulowanie rozwoju lokalnego przez innowacje, cyfryzację i wykorzystanie potencjału endogenicznego. CS 8.P 13. Rozwój wiedzy/umiejętności: cyfryzacja, oszczędność zasobów, przedsiębiorczość, środowisko, klimat.	Przedsięwzięcie 2.1 Wsparcie wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości Przedsięwzięcie 2.3 Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi Przedsięwzięcie 2.4 Kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, poprzez innowacyjność, cyfryzację Przedsięwzięcie 2.6 Promowanie włączenia społecznego
--	---

Cele strategii Gmin, Powiatów, Województwa i innych dokumentów strategicznych	Cel 3 LSR Lokalna społeczność zaangażowana w rozwój obszaru LGD poprzez wykorzystanie potencjału kulturowego, przyrodniczego i turystycznego. Komplementarność i synergia przedsięwzięć w LSR
---	--

Zgodność ze Strategią Rozwoju Gminy Gzy, na lata 2016-2025

Cel strategiczny nr 1. Rozwój infrastruktury komunalnej oraz dobra dostępność i jakość usług użyteczności publicznej. <u>Cele operacyjne</u> 1.5. Rozwój społeczeństwa informacyjnego poprzez poprawę dostępu do usług wykorzystujących technologie informacyjno-komunikacyjne (TIK)	Przedsięwzięcie 3.1 Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej
--	---

Zgodność ze Strategią Rozwoju Gminy Obryte na lata 2016-2025

Cel strategiczny nr 2. Rozwój usług społecznych oraz integracja mieszkańców gminy. <u>Cele operacyjne</u> 4. Rozwój edukacji historyczno-kulturowej i ekologicznej oraz edukacji osób dorosłych. 7. Rozwój współpracy z organizacjami pozarządowymi i lokalnymi społecznościami oraz współpracy międzysamorządowej w obszarze usług społecznych. Cel strategiczny nr 3. Poprawa jakości i dostępności usług użyteczności publicznej oraz rozwój infrastruktury komunalnej i budownictwa. <u>Cele operacyjne</u> 5. Zapewnienie warunków dla rozwoju społeczeństwa informacyjnego poprzez lepszy dostęp do usług wykorzystujących technologie informacyjno-komunikacyjne (TIK) 6. Zapewnienie bezpieczeństwa publicznego.	Przedsięwzięcie 3.1 Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej Przedsięwzięcie 3.2 Wsparcie wydarzeń kulturalnych i integracyjnych Przedsięwzięcie 3.3 Kształtowanie świadomości proekologicznej lokalnej społeczności w zakresie ochrony środowiska, z wykorzystaniem technologii cyfrowych
--	---

Zgodność ze Strategią Zrównoważonego Rozwoju Gminy Pułtusk na lata 2021-2031	
Domena I. Zrównoważony rozwój gospodarczy, <u>Cele strategiczne:</u> 1. Cel strategiczny 2: Poprawa jakości i funkcjonalności oraz rozwój infrastruktury drogowej, komunikacyjnej i energetycznej. 5: Poprawa atrakcyjności turystycznej Gminy i wielokierunkowy rozwój turystyki poprzez efektywne wykorzystanie potencjału przyrodniczego, położenia i dziedzictwa kulturowego.	Przedsięwzięcie 3.1 Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej
Zgodność ze Strategią Rozwoju Gminy Rząśnik na lata 2021-2030 (projekt)	
Cel strategiczny: Rozwój gospodarczy Gminy Rząśnik oparty na zasadach zrównoważonego rozwoju. <u>Cele operacyjne</u> 10. Poprawa bezpieczeństwa publicznego. 22. Zwiększenie gminnej, ogólnodostępnej bazy sportowo-rekreacyjnej przeznaczonej dla dzieci, młodzieży oraz dorosłych: place zabaw, siłownie zewnętrzne, boiska itp. 23. Poprawa atrakcyjności obszaru poprzez oznakowanie oraz rozbudowę systemu ścieżek i dróg rowerowych.	Przedsięwzięcie 3.1 Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej
Zgodność z Aktualizacją Strategii Rozwoju Gminy Świercze na lata 2016-2021 z perspektywą do 2025 roku	
Strategiczny kierunek rozwoju gminy: Gmina Świercze umożliwiającą bezpieczne i godne życie jej mieszkańców. <u>Kierunki rozwoju:</u> Promowanie imprez kulturalnych i artystycznych. Poprawa bazy lokalowej i wyposażenia świetlic wiejskich.	Przedsięwzięcie 3.1 Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej Przedsięwzięcie 3.2 Wsparcie wydarzeń kulturalnych i integracyjnych
Zgodność ze Strategią rozwoju Gminy Winnica na lata 2015-2025	
Cel strategiczny nr 1. Poprawa jakości życia mieszkańców gminy poprzez podniesienie standardów cywilizacyjnych w obszarze infrastruktury technicznej i usług użyteczności publicznej. <u>Cel operacyjny</u> 8. Podniesienie atrakcyjności obszaru gminy poprzez budowę ścieżek rowerowych. 9. Podniesienie atrakcyjności gminy oraz wzmocnienie spójności społecznej i włączenia społecznego poprzez zapewnienie dobrych warunków spędzania wolnego czasu.	Przedsięwzięcie 3.1 Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej Przedsięwzięcie 3.2 Wsparcie wydarzeń kulturalnych i integracyjnych
Zgodność ze Strategią Rozwoju Gminy Wyszków na lata 2022-2030	
Cel strategiczny: Aktywna i otwarta społeczność. <u>Kluczowe kierunki rozwoju:</u> Rozwój usług i infrastruktury ułatwiających aktywność i integrację społeczną oraz zawodową mieszkańców. Cel strategiczny: Przyjazna i funkcjonalna przestrzeń. <u>Kluczowe kierunki rozwoju:</u> Rozwój infrastruktury spędzania wolnego czasu.	Przedsięwzięcie 3.1 Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej Przedsięwzięcie 3.2 Wsparcie wydarzeń kulturalnych i integracyjnych

Zgodność ze Strategią rozwoju Gminy Zatory na lata 2016-2025	
Cel strategiczny nr 2. Rozwój usług społecznych oraz integracja mieszkańców gminy. <u>Cele operacyjne:</u> 4. Rozszerzenie zakresu i wymiaru współpracy Gminy z organizacjami pozarządowymi i lokalnymi społecznościami. 6. Rozwój (szeroko rozumianej) edukacji ekologicznej. Cel strategiczny nr 3. Rozwój usług edukacyjnych i wspieranie wzrostu wykształcenia lokalnej społeczności. <u>Cel operacyjny:</u> 4. Rozwój infrastruktury wychowania fizycznego w gminie.	Przedsięwzięcie 3.1 Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej Przedsięwzięcie 3.3 Kształtowanie świadomości proekologicznej lokalnej społeczności w zakresie ochrony środowiska, z wykorzystaniem technologii cyfrowych
Zgodność ze Strategią Rozwoju Powiatu Nowodworskiego na lata 2015-2024	
Cel strategiczny 3.1 Rozwinięta infrastruktura transportowa/drogowa, techniczna i przeciwpowodziowa. <u>Cel operacyjny</u> 3.1.1 Rozwój i modernizacja infrastruktury drogowej i rowerowej.	Przedsięwzięcie 3.1 Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej
Zgodność ze Strategią Rozwoju Powiatu Pułtuskiego na lata 2016-2030	
Cel strategiczny 4: Porządek publiczny i bezpieczeństwo obywateli, ochrona przeciwpowodziowa oraz środowiska naturalnego. <u>Kierunki działań:</u> 6. szerzenie świadomości ekologicznej, Cel strategiczny 5: Rozwój kultury i dziedzictwa historycznego. <u>Kierunki działań:</u> 11. renowacja kanałów B i C, 12. rozbudowa szlaków turystycznych i tras rowerowych,	Przedsięwzięcie 3.1 Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej Przedsięwzięcie 3.3 Kształtowanie świadomości proekologicznej lokalnej społeczności w zakresie ochrony środowiska, z wykorzystaniem technologii cyfrowych
Zgodność ze Strategią/Programem Rozwoju Powiatu Wyszowskiego do roku 2025	
Cel strategiczny nr 4 Efektywne wykorzystanie obszaru do rozwoju kultury, turystyki i rekreacji oraz promowanie dziedzictwa kulturalnego i przyrodniczego regionu jako podstawy do budowania atrakcyjnego wizerunku Powiatu i poprawy jakości życia mieszkańców <u>Cele operacyjne:</u> 1. Zwiększenie atrakcyjności obszaru poprzez poprawę stanu technicznego infrastruktury kulturalno-turystycznej na terenie Powiatu. 11. Rozwój systemu ścieżek rowerowych.	Przedsięwzięcie 3.1 Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej Przedsięwzięcie 3.3 Kształtowanie świadomości proekologicznej lokalnej społeczności w zakresie ochrony środowiska, z wykorzystaniem technologii cyfrowych
Zgodność ze Strategią Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030+ Innowacyjne Mazowsze	
Cel strategiczny: Mazowsze zintegrowane społecznie. <u>Kierunki działań:</u> 16. Podnoszenie standardów funkcjonowania infrastruktury społecznej oraz zmniejszenie różnic w dostępie do świadczeń zdrowotnych i opiekuńczych.	Przedsięwzięcie 3.1 Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej Przedsięwzięcie 3.2 Wsparcie wydarzeń kulturalnych i integracyjnych

Cel strategiczny: Mazowsze bogate kulturowo. <u>Kierunki działań:</u> 20. Ochrona i wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego. 22. Upowszechnianie kultury i twórczości.	
Zgodność z Długookresową Strategią Rozwoju Kraju do 2030 roku	
Cel Strategiczny 11 – wzrost społecznego kapitału rozwoju. <u>Kierunki interwencji:</u> – Kierunek interwencji Modernizacja infrastruktury oraz rozszerzenie ról społecznych instytucji kultury, w tym bibliotek i ośrodków kultury. – Zwiększenie obecności kultury w życiu codziennym ludzi poprzez stałe zwiększanie dostępności zasobów kultury i kształcenie nawyków kulturowych.	Przedsięwzięcie 3.1 Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej Przedsięwzięcie 3.2 Wsparcie wydarzeń kulturalnych i integracyjnych Przedsięwzięcie 3.3 Kształtowanie świadomości proekologicznej lokalnej społeczności w zakresie ochrony środowiska, z wykorzystaniem technologii cyfrowych
Zgodność z Planem Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027	
CS 8.P 4. Poprawa dostępu do infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej. CS 8.P 13. Rozwój wiedzy/umiejętności: cyfryzacja, oszczędność zasobów, przedsiębiorczość, środowisko, klimat.	Przedsięwzięcie 3.1 Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej Przedsięwzięcie 3.3 Kształtowanie świadomości proekologicznej lokalnej społeczności w zakresie ochrony środowiska, z wykorzystaniem technologii cyfrowych

Źródło: Opracowanie własne

Należy odnotować fakt braku aktualnych strategii gmin Nasielsk oraz Pokrzywnica, a także fakt, że w ramach powiatu pułtuskiego zlokalizowanych jest 7 gmin, w ramach powiatu wyszkowskiego zlokalizowane są 2 gminy, natomiast w ramach powiatu nowodworskiego tylko 1 gmina, co może mieć znaczenie dla identyfikacji zgodności i komplementarności LSR ze strategiami powiatów.

Wyznaczone w Strategii cele i kierunki działań dają gwarancję ciągłości i trwałości wysiłków podejmowanych przez władze samorządowe, umożliwiając konsekwentną realizację przyjętej misji i wizji. Podstawowym celem dokumentu jest uporządkowanie i zaplanowanie prowadzenia długofalowej polityki rozwoju społeczno-gospodarczego, przy jednoczesnym zapewnieniu zrównoważonej gospodarki przestrzennej oraz dbałości o ochronę środowiska. Strategia umożliwia również efektywne gospodarowanie zasobami Gminy i Miasta, takimi jak: środowisko przyrodnicze i kulturowe, infrastruktura, zasoby ludzkie, czy środki finansowe. Ponadto zawarte w dokumencie cele i kierunki działań mogą stanowić formalną podstawę do ubiegania się o dofinansowanie realizacji zadań ze źródeł zewnętrznych.

Operacje realizowane ze środków będących w dyspozycji LGD będą komplementarne do wsparcia dostępnego ze środków FEM 2021-2027 (Fundusze Europejskie dla Mazowsza). LGD planuje ubiegać się o wsparcie w ramach CS 4(vi) oraz Działania 5.7 FEM w zakresie projektów typu: rozwój infrastruktury do prowadzenia działalności kulturalnej ważnej dla edukacji i aktywności kulturalnej oraz turystyczne szlaki tematyczne i produkty turystyczne (odwołujące się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych i kulinarnych). Zgodność z celem szczegółowym FEM 2021-2027: CS 4g (Edukacja – EFS), CS 4h (Włączenie społeczne – EFS) (synergia zewnętrzna). Zgodność ze Strategią Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku: Cel strategiczny – Poprawa jakości życia oraz wykorzystanie kapitału ludzkiego i społecznego do tworzenia nowoczesnej gospodarki.

Wartość dodana podejścia LEADER w realizacji LSR

Wartość dodana podejścia LEADER wiąże się ze wzmocnieniem lokalnego zaangażowania poprzez realizację lokalnej strategii i wykorzystanie zasobów. Tworząc odpowiednie warunki oraz starannie opracowując nowe pomysły, LGD może osiągać znaczne i trwałe zmiany oraz korzyści dla swoich obszarów: rzeczywistą wartość dodaną, która jest celem podejścia LEADER.

LEADER jest metodą osiągnięcia celów polityk UE w zakresie rozwoju obszarów wiejskich. Polega na stosowaniu oddolnego podejścia (zarządzanie przez lokalną społeczność) zamiast tradycyjnego podejścia odgórnego, które

realizowane jest przez lokalne, regionalne i krajowe władze. Jednocześnie nie stanowi konkurencji dla podejścia odgórnego, lecz jest mechanizmem interakcji z nim, mającym na celu osiągnięcie lepszych wyników ogólnych. Lokalne Grupy Działania są głównym narzędziem stosowania podejścia LEADER do rozwoju obszarów wiejskich. W sposób bezpośredni angażują przedstawicieli środowiska lokalnego w opracowywanie i wdrażanie LSR, jak również podejmowanie decyzji i przydzielanie zasobów.

Realizacja działań w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju pozwala na odniesienie szeregu dodatkowych korzyści, które wykraczać będą poza bezpośredni zakres tematyczny poszczególnych operacji. Do korzyści tych zaliczyć trzeba: wykorzystanie wspólnych zasobów partnerskich gmin, realizowanie wspólnej wizji rozwoju, wspieranie niewielkich lokalnych organizacji, które mają trudność z pozyskaniem środków z innych źródeł, aktywizację lokalnej społeczności.

Działania w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju wpływają pozytywnie na kapitał społeczny mieszkańców. Pozytywem jest też sama likwidacja przyczyn niekorzystnych zjawisk. Generowanie kapitału społecznego jest możliwe dzięki wykorzystywaniu mocnych stron LEADER, które pozwalają na: adekwatny dobór zakresów wsparcia, zastosowanie przemyślanego sposobu wdrażania LSR, dobór metod wsparcia dostosowanych do oczekiwanych rezultatów wdrażania LSR oraz zastosowanie rozwiązań wzmacniających planowane efekty realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju.

Rozdział VI. CELE I WSKAŹNIKI

Opracowanie niniejszego rozdziału oparte zostało na wynikach spotkań konsultacyjnych z mieszkańcami, które odbyły się we wszystkich gminach obszaru. W trakcie spotkań przeprowadzono dyskusje na temat potencjału obszaru a następnie – w formie ankiety – zebrano od wszystkich uczestników opinie na temat oczekiwanych zmian na obszarze oraz deklaracji dotyczących konkretnych działań, które powinny być wspierane ze środków LSR. Następnie został zorganizowany warsztat diagnostyczno-strategiczny, podczas którego został wypracowany zarys struktury celów i przedsięwzięć. Dokument został poddany procesowi konsultacji ze społecznością lokalną za pośrednictwem strony internetowej. Po analizie otrzymanych uwag, cele i wskaźniki zostały uzupełnione i zaktualizowane. Na tej podstawie sformułowano cele i przedsięwzięcia w ramach LSR. Są one wynikiem nie tylko analizy SWOT, ale także analizy opisu obszaru, jak również priorytetów, jakie określono wobec środków jakimi dysponuje LGD. Analizy problemów dokonano z uwzględnieniem kwestii społecznych, geograficznych, branżowych i instytucjonalnych. Etapy formułowania celów to:

1. Gromadzenie propozycji, zgłaszanych przez mieszkańców obszaru, liderów społecznych oraz w trakcie rozmów z kluczowymi osobami, a także propozycje ekspertów;
2. Analiza propozycji celów i przedsięwzięć, eliminacja obiektywnie niemożliwych do osiągnięcia, agregacja celów, hierarchizacja celów.

Logika realizacji LSR: zaplanowane cele, przedsięwzięcia i wskaźniki są adekwatne do: diagnozy i wniosków z konsultacji. LGD uwzględniło wnioski zebrane podczas spotkań konsultacyjnych, badań sondażowych, e-konsultacji, debaty publicznej, warsztatu diagnostyczno-strategicznego, posiedzeń Zarządu oraz konsultacji eksperckich i z grupami docelowymi. W procesie formułowania celów użyty został test SMART polegający na diagnozowaniu opracowanych celów z punktu widzenia następujących cech: **S**(pecific), czyli konkretność – ocena na ile cele stanowią rozwiązanie dla opisanych w LSR, w ramach diagnozy wyzwań i problemów. **M**(easurable), czyli mierzalność – poprzez założone wskaźniki, źródła pozyskania danych do pomiaru wskaźników. **A**(mbitious), czyli ambitne ale jednocześnie – **R**(ational), czyli możliwe do osiągnięcia w perspektywie realizacji LSR oraz biorąc pod uwagę możliwości LGD, głównie ograniczenia budżetowe. **T**(ime), czyli określone w czasie – mają wyznaczoną perspektywę czasową do 2027 roku.

1. Specyfikacja celów, przedsięwzięć i wskaźników

Zgodnie z zapisami Planu Strategicznego WPR oraz dokumentacji konkursowej na wybór LSR (w tym materiału pomocniczego „Obszary tematyczne LSR”, a cele LSR) w trakcie konstruowania struktury celów, przedsięwzięć oraz wskaźników zrezygnowano z wyznaczenia Celów ogólnych LSR. W trakcie prac skupiono się na wyznaczeniu celów na poziomie Celów szczegółowych. Skonstruowano trzy cele dla niniejszej LSR. Do każdego celu został przypisany zestaw przedsięwzięć, a także wskaźniki rezultatu i produktu. Osiąganie wskaźników będzie dokumentowane przez Biuro LGD na bieżąco. W celu uaktualniania wskaźników, Biuro LGD dokonywać będzie ich okresowych zestawień i analiz.

Zgodnie z wymogami Planu Strategicznego WPR w LSR wybrano 3 cele (obszary tematyczne), co zapewnia większą specjalizację LSR oraz koncentrację wsparcia na najważniejszych potrzebach, które zostały zidentyfikowane

w ramach Analizy potrzeb i potencjału LSR (Rozdz. IV). W trakcie prac nad LSR, poprzez dyskusje i analizy na warsztatach, posiedzeniach Zarządu, w oparciu o wiedzę i doświadczenie uczestników oraz dane zebrane w trakcie konsultacji społecznych, sformułowano wskaźniki, które uznano za najważniejsze ze względu na charakter obszaru LGD. Tylko zrównoważona realizacja ich wszystkich może zapewnić prawidłowy i oczekiwany rozwój obszaru LGD zarówno w zakresie społecznym jak i gospodarczym.

Pomiary wskaźników (produktu i rezultatu) będą dokonywane w sposób przedstawiony i z częstotliwością określoną w Tabeli nr 19 przedstawiającej Schemat procesu monitoringu (Rozdział X LSR Monitoring i ewaluacja). Przewiduje się, że wskaźniki rezultatu i produktu będą mierzone na bieżąco, nie rzadziej niż w okresach rocznych poprzedzających przeprowadzenie monitoringu. Przedsięwzięcia określone w LSR powinny być zrealizowane w sposób, który zapewnia maksymalne wykorzystanie lokalnych zasobów i potencjału, w szczególności lokalnie dostępnych zasobów ludzkich, surowców, miejscowej infrastruktury, lokalizacji (położenie geograficzne) i dziedzictwa historyczno-kulturowego. Przedsięwzięcia powinny być nakierowane na zaspokajanie potrzeb osób z grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR, a w szczególności osób z grup w niekorzystnej sytuacji. Mają dążyć do zwiększenia aktywności społecznej, integracji oraz wzmocnienia więzi z miejscem zamieszkania. Wśród przedsięwzięć będą działania innowacyjne, społeczne (skierowane do grup w niekorzystnej sytuacji) i ukierunkowane na ochronę środowiska, a także bioróżnorodność. Uzasadnieniem wyboru takiego sposobu realizacji przedsięwzięć jest dążenie do tego, aby cele przewidziane w niniejszej LSR zostały zrealizowane w możliwie najefektywniejszy sposób. Źródłem finansowania przewidzianych w LSR operacji będą środki pozyskane w ramach mechanizmu RLKS pochodzące z PS WPR (EFRROW) oraz wkład własny wnioskodawców, o wielkości zależnej od rodzaju operacji.

Lokalna Grupa Działania Zielone Mosty Narwi przewiduje również wsparcie przedsięwzięć wynikających z LSR w ramach celów szczegółowych wskazanych w Funduszach Europejskich dla Mazowsza 2021-2027 (Rozdz. IV).

2. Powiązania pomiędzy diagnozą obszaru i ludności, analizą SWOT oraz celami

Cel C.1 Lokalna społeczność aktywna gospodarczo.

– Źródło finansowania EFRROW

Pierwszy ze zidentyfikowanych celów szczegółowych C.1 dotyczy konieczności wsparcia wszelkiego rodzaju działań stymulujących zrównoważony rozwój gospodarczy, poprzez wsparcie różnych form przedsiębiorczości. Dla prawidłowego rozwoju obszaru objętego LSR umożliwiono pozyskiwanie środków finansowych na zakładanie pozarolniczej działalności gospodarczej oraz na rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej. Działania na rzecz osób w niekorzystnej sytuacji będą realizowane poprzez operacje, w ramach których przedsiębiorcy będą aplikowali o wsparcie finansowe na rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej jako osoby fizyczne znajdujące się w niekorzystnej sytuacji lub przedsiębiorcy, którzy w ramach oferowanego wsparcia będą deklarowali zatrudnienie osoby będącej przedstawicielem grupy w niekorzystnej sytuacji. Ponadto w ramach realizacji tego celu zaplanowano wsparcie umiejętności w zakresie przedsiębiorczości, poprzez organizowanie kursów z zakresu obsługi pojazdów, maszyn i urządzeń. W trakcie konsultacji przedstawiciele mieszkańców wielokrotnie zgłaszali zapotrzebowanie na tego typu działanie. W ramach celu C.1 LGD zaplanowało realizację 2. konkursów i 1 operację własną.

Cel C.2 Aktywne społeczeństwo identyfikujące się z miejscem zamieszkania i wykorzystujące lokalny potencjał

– Źródło finansowania EFRROW

W procesie konsultacji społecznych oraz analizy zgromadzonego materiału przez Zarząd zidentyfikowano problemy, które doprowadziły do sformułowania drugiego celu C.2, który dotyczy obszaru wsparcia dla rozwoju aktywności społecznej, w tym integracji, identyfikacji z miejscem zamieszkania oraz wzmocnienia potencjału kulturowego obszaru LSR. Doświadczenia z poprzednich okresów programowania wyraźnie pokazują, że różne podmioty działające na obszarze łączą tradycję z nowoczesnością i tworzą ofertę, która jest w stanie zainteresować osoby „od zawsze mieszkające na obszarze”, jak i te napływowe w różnym wieku. Zarówno analiza SWOT jak i dane zgromadzone z ankiet wskazują na potrzebę wspierania podmiotów działających w obszarze kultury i przyczyniających się do zachowania lokalnego dziedzictwa, m. in. KGW i OSP. Zaplanowano również w ramach tego celu wsparcie dla lokalnych inicjatyw takich jak wydarzenia oraz imprezy promujące i integrujące lokalną społeczność.

Ważne jest także aby dbać o zachowanie lokalnej tożsamości obszaru, która dotyczy szczególnie wymiaru kulturowego. Duża część mieszkańców nie interesuje się dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym, nie jest świadoma własnych możliwości wpływania na ochronę zabytków oraz ochronę środowiska przyrodniczego. Sposobem na zmianę tej niekorzystnej sytuacji jest wspieranie inicjatyw związanych z poznaniem dobrych praktyk

w tym zakresie poprzez wizyty studyjne, a następnie podejmowanie inicjatyw lub włączanie się w działania służące zachowaniu lokalnego dziedzictwa. Służyć temu będzie operacja własna, w ramach której zaplanowano wizyty studyjne do miejsc związanych z dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym. W ramach tego celu zaplanowano również wsparcie procesów kreowania inteligentnych wsi (Smart Villages) zakładając finansowanie opracowania 5. koncepcji inteligentnej wsi. Zaplanowano również wsparcia dla 2. najciekawszych projektów w ramach koncepcji inteligentnych wsi, które zostaną wyłonione przez Radę LGD spośród wszystkich zaplanowanych w koncepcjach.

W ramach celu C.2 LGD zaplanowało realizację 4. projektów grantowych oraz 2. operacji własnych.

Cel C.3 Lokalna społeczność zaangażowana w rozwój obszaru LGD poprzez wykorzystanie potencjału kulturowego, przyrodniczego i turystycznego

– Źródło finansowania EFRROW

Diagnoza obszaru, która powstała na bazie Analizy SWOT dla całego obszaru jednoznacznie wykazała, że społeczność lokalna, szczególnie gmin wiejskich widzi wyraźną potrzebę rozwoju infrastruktury publicznej. Zarówno w ramach LSR na lata 2007-2013 oraz 2014-2020 powstały liczne obiekty infrastrukturalne takie jak boiska sportowe, place zabaw, siłownie napowietrzne, świetlice, tereny rekreacyjne, jednak nadal zapotrzebowanie na tego typu obiekty stale rośnie. Część istniejących obiektów wymaga modernizacji lub rozbudowy, gdyż wybudowana ponad 10 lat temu, obecnie jest już niewystarczająca dla znacznie większej liczby użytkowników zainteresowanych korzystaniem z nich. Nowe wyzwania stoją przed podmiotami dostarczającymi ofertę czasu wolnego. Istotnym z punktu widzenia obszaru LGD jest także promocja walorów i zwiększenie świadomości dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego obszaru. Odpowiednio dofinansowana infrastruktura publiczna umożliwi integrację społeczną, zwiększy dostępność usług oraz wesprze rozwój turystyki i ułatwi zagospodarowanie czasu wolnego z wykorzystaniem innowacji i nowoczesnych technologii. W ramach tego celu zostaną również wsparte działania o charakterze edukacyjnym w zakresie kształtowania świadomości proekologicznej lokalnej społeczności oraz w zakresie ochrony środowiska, z wykorzystaniem technologii cyfrowych, a także wydarzenia kulturalne i integracyjne. Będzie to możliwe dzięki 2. konkursom oraz 1. operacji własnej LGD.

3. Prezentacja przedsięwzięć finansowanych w ramach PS WPR wraz ze sposobem ich realizacji oraz uzasadnieniem.

W ramach C.1 zaplanowano 3. przedsięwzięcia finansowane z PS WPR:

Przedsięwzięcie 1.1. Zakładanie pozarolniczej działalności gospodarczej – przedsięwzięcie to będzie realizowane poprzez konkursy i będzie dotyczyło wsparcia osób fizycznych planujących realizację operacji, której celem jest utworzenie firmy usługowej i/lub produkcyjnej wykorzystującej lokalny potencjał obszaru. Przedsięwzięcie jest zgodne z 1. zakresem wsparcia PS WPR 2023-2027. Wskaźnik produktu: liczba zrealizowanych operacji – 5 szt.; wskaźnik rezultatu – liczba miejsc pracy – 5 szt. Wskaźnik jest zgodny ze wskaźnikiem R.37. opisanym w Katalogu obowiązkowych wskaźników rezultatu PS WPR.

Przedsięwzięcie 1.2. Rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej – przedsięwzięcie to będzie realizowane poprzez konkursy i będzie dotyczyło wsparcia podmiotów gospodarczych planujących realizację operacji, której celem jest rozwój funkcjonującego przedsiębiorstwa usługowego i/lub produkcyjnego wykorzystującego lokalny potencjał obszaru. Przedsięwzięcie jest zgodne z 1. zakresem wsparcia PS WPR 2023-2027. Wskaźnik produktu: liczba zrealizowanych operacji – 10 szt.; wskaźnik rezultatu – liczba miejsc pracy – 10 szt. Wskaźnik jest zgodny ze wskaźnikiem R.37. opisanym w Katalogu obowiązkowych wskaźników rezultatu PS WPR.

Przedsięwzięcie 1.3. Wsparcie umiejętności w zakresie przedsiębiorczości – przedsięwzięcie to będzie realizowane poprzez operację własną i będzie polegało na organizacji kursów z zakresu obsługi pojazdów, maszyn i urządzeń. Przedsięwzięcie jest zgodne z 7. zakresem wsparcia PS WPR 2023-2027. Wskaźnik produktu: liczba zrealizowanych operacji własnych – 1 szt.; wskaźnik rezultatu: liczba uczestników szkoleń/kursów – 20 osób. Wskaźnik jest zgodny ze wskaźnikiem R.1PR. opisanym w Katalogu obowiązkowych wskaźników rezultatu PS WPR.

W ramach C.2 zakłada się realizację 6. przedsięwzięć finansowanych z PS WPR:

Przedsięwzięcie 2.1. Wsparcie wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości – będzie realizowane w ramach projektu grantowego z zakresu edukacji poprzez organizację m. in. warsztatów rękodzieła artystycznego, florystycznych, kulinarnych, obsługi komputera, produktu ekologicznego (ekokosmetyki, ekoproszki, ekopłyny) oraz działania na rzecz kreowania i promocji produktu lokalnego. Przedsięwzięcie jest zgodne z 7. zakresem wsparcia PS WPR 2023-2027. Wskaźnik produktu – 1 projekt grantowy, wskaźnik rezultatu: liczba osób,

które rozwinęły swoje kompetencje – 200 osób. Wskaźnik jest zgodny ze wskaźnikiem R.1PR. opisanym w Katalogu obowiązkowych wskaźników rezultatu PS WPR.

Przedsięwzięcie 2.2. Inicjatywy integrujące – przedsięwzięcie to będzie realizowane w ramach projektu grantowego polegającego na realizacji różnorodnych wydarzeń turystyczno-rekreacyjnych popularyzujących zdrowy tryb życia, m. in. rajdy rowerowe, wyjazdy krajoznawcze, festyny rodzinne z konkursami np. dla dzieci oraz pokazem i sprzedażą produktów lokalnych. Przedsięwzięcie jest zgodne z 8. zakresem wsparcia PS WPR 2023-2027. Wskaźnik produktu – 1 projekt grantowy, wskaźnik rezultatu: liczba uczestników inicjatyw integracyjnych – 300 osób. Wskaźnik jest zgodny ze wskaźnikiem R.42. opisanym w Katalogu obowiązkowych wskaźników rezultatu PS WPR.

Przedsięwzięcie 2.3. Przygotowanie koncepcji inteligentnych wsi – przedsięwzięcie to będzie realizowane w ramach projektu grantowego polegającego na wsparciu opracowania 5. koncepcji inteligentnych wsi. Przedsięwzięcie jest zgodne z 5. zakresem wsparcia PS WPR 2023-2027. Wskaźnik produktu – 1 projekt grantowy, wskaźnik rezultatu: liczba przygotowanych koncepcji inteligentnych wsi – 5 koncepcji. Wskaźnik jest zgodny ze wskaźnikiem R.40. opisanym w Katalogu obowiązkowych wskaźników rezultatu PS WPR.

Przedsięwzięcie 2.4. Kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, poprzez innowacyjność, cyfryzację. Wsparcie uzyskają 2 najciekawsze projekty realizujące koncepcje inteligentnych wsi. Przedsięwzięcie jest zgodne z 7. zakresem wsparcia PS WPR 2023-2027. Wskaźnik produktu – 1 projekt grantowy, wskaźnik rezultatu: liczba zrealizowanych projektów zawartych w koncepcjach inteligentnych wsi – 2 projekty. Wskaźnik jest zgodny ze wskaźnikiem R.40. opisanym w Katalogu obowiązkowych wskaźników rezultatu PS WPR.

Przedsięwzięcie 2.5. Ochrona dziedzictwa kulturowego, a także przyrodniczego polskiej wsi – przedsięwzięcie to będzie realizowane poprzez operację własną i będzie polegało na organizacji wizyt studyjnych do miejsc związanych z dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym (dobre praktyki do wdrożenia na obszarze dla ochrony dziedzictwa kulturowego, a także przyrodniczego polskiej wsi). Przedsięwzięcie jest zgodne z 7. zakresem wsparcia PS WPR 2023-2027. Wskaźnik produktu: liczba zrealizowanych operacji własnych – 1 szt.; wskaźnik rezultatu – liczba osób korzystających z wymiany wiedzy – 40 osób. Wskaźnik jest zgodny ze wskaźnikiem R.1PR. opisanym w Katalogu obowiązkowych wskaźników rezultatu PS WPR.

Przedsięwzięcie 2.6. Promowanie włączenia społecznego – przedsięwzięcie to będzie realizowane poprzez operację własną i będzie polegało na organizacji kursów i warsztatów mających na celu rozwijanie umiejętności cyfrowych, rozwijanie umiejętności w zakresie rękodzieła artystycznego, rozwijanie umiejętności kulinarnych (m. in. konkursy potraw połączone z publikacją konkursową). Uczestnikami projektów będą w szczególności przedstawiciele grup w niekorzystnej sytuacji (kobiety), a także grup ważnych dla realizacji LSR (seniorzy oraz młodzież). Przedsięwzięcie jest zgodne z 8. zakresem wsparcia PS WPR 2023-2027. Wskaźnik produktu: liczba zrealizowanych operacji własnych – 1 szt.; wskaźnik rezultatu – liczba uczestników projektu – 60 osób. Wskaźnik jest zgodny ze wskaźnikiem R.42. opisanym w Katalogu obowiązkowych wskaźników rezultatu PS WPR.

W ramach C.3 zakłada się realizację 3. przedsięwzięć finansowanych z PS WPR:

Przedsięwzięcie 3.1. Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej – przedsięwzięcie to będzie realizowane poprzez konkursy i będzie dotyczyło wsparcia podmiotów realizujących operacje z zakresu poprawy dostępu do infrastruktury publicznej. Przedsięwzięcie jest zgodne z 6. zakresem wsparcia PS WPR 2023-2027. Wskaźnik produktu: liczba zrealizowanych operacji – 11 szt.; wskaźnik rezultatu – liczba osób korzystających z obiektów małej infrastruktury – 1540 osób. Wskaźnik jest zgodny ze wskaźnikiem R.41PR. opisanym w Katalogu obowiązkowych wskaźników rezultatu PS WPR.

Przedsięwzięcie 3.2. Wsparcie wydarzeń kulturalnych i integracyjnych – przedsięwzięcie to będzie realizowane poprzez konkursy i będzie dotyczyło wsparcia podmiotów realizujących operacje takie jak festyny gminne i inne wydarzenia okazjonalne propagujące świadomość obywatelską o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki. Przedsięwzięcie jest zgodne z 7. zakresem wsparcia PS WPR 2023-2027. Wskaźnik produktu: liczba zrealizowanych operacji – 3 szt.; wskaźnik rezultatu – liczba osób uczestniczących w wydarzeniach – 600 osób. Wskaźnik jest zgodny ze wskaźnikiem R.1PR. opisanym w Katalogu obowiązkowych wskaźników rezultatu PS WPR.

Przedsięwzięcie 3.3. Kształtowanie świadomości proekologicznej lokalnej społeczności w zakresie ochrony środowiska, z wykorzystaniem technologii cyfrowych – przedsięwzięcie to będzie realizowane poprzez operację własną i będzie polegało na organizacji warsztatów dla mieszkańców, w tym dzieci i młodzieży w zakresie lokalnej bioróżnorodności (m. in. rozpoznawanie gatunków roślin i owadów z wykorzystaniem kodu QR). Przedsięwzięcie jest zgodne z 7. zakresem wsparcia PS WPR 2023-2027. Wskaźnik produktu: liczba zrealizowanych operacji własnych

– 1 szt.; wskaźnik rezultatu: liczba uczestników szkoleń/warsztatów – 100 osób. Wskaźnik jest zgodny ze wskaźnikiem R.1PR. opisanym w Katalogu obowiązkowych wskaźników rezultatu PS WPR.

4. Efektywność przedsięwzięć wskazanych w LSR, w kontekście problemów wskazanych w diagnozie obszaru

Sprecyzowane przedsięwzięcia 1.1., 1.2. dedykowane pozarolniczej działalności gospodarczej pozwolą na powstanie i rozwój przedsiębiorstw i tworzenie pozarolniczych miejsc pracy. Przedsięwzięcie 1.3. odpowie na zapotrzebowanie w zakresie podnoszenia kwalifikacji zawodowych mieszkańców. W ramach przedsięwzięcia 2.1. nastąpi wzrost kompetencji przedstawicieli lokalnych społeczności. Efektem realizacji przedsięwzięć 2.2., 2.4., 2.6. i 3.2. będzie wzmocnienie więzi społecznych i wzrost identyfikacji mieszkańców z miejscem zamieszkania i lokalnym środowiskiem, co bezpośrednio wpłynie na zachowanie tożsamości obszaru. Wykreowaniu inteligentnych wsi (Smart Village) posłuży przedsięwzięcie 2.3. W wyniku realizacji przedsięwzięcia 2.5. nastąpi wzmocnienie procesu promocji dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. Realizacja przedsięwzięcia 3.1., zaproponowanego w LSR przyczyni się do zniwelowania istniejących problemów poprzez zwiększenie liczby i poprawę jakości obiektów infrastruktury publicznej o zróżnicowanym profilu. Wzmocnieniu postaw proekologicznych mieszkańców, zwłaszcza dzieci i młodzieży będzie służyła realizacja przedsięwzięcia 3.3. Nad całością prawidłowego wdrażania LSR będzie czuwało Biuro LGD, które będzie prowadziło bezpłatne działania informacyjno-promocyjne, aktywizujące oraz doradcze.

Wdrażanie LSR to szereg działań na wielu płaszczyznach wykorzystujących różne sposoby działania, które mają doprowadzić do skutecznej realizacji LSR, realizacji zaplanowanych celów oraz osiągnięcia założonych wskaźników, a tym samym do realnego rozwoju obszaru. Wymaga to jednak planowania, kontroli i dbania o przestrzeganie szeregu przepisów i praw. Odpowiada za to Lokalna Grupa Działania, która musi posiadać odpowiednie narzędzia i zasoby, w szczególności finansowe.

Rozdział VII. SPOSÓB WYBORU I OCENY OPERACJI ORAZ SPOSÓB USTANAWIANIA KRYTERIÓW WYBORU

1. Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD Zielone Mosty Narwi, w tym przyjętych rozwiązań formalno-instytucjonalnych wraz ze związłą informacją wskazującą sposób powstawania poszczególnych procedur, ich kluczowe cele i założenia.

Procedury stanowią dla Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Zielone Mosty Narwi, istotne narzędzie zarządzania procesem wdrażania LSR. Realizacja celów zawartych w LSR na lata 2023-2027 przewiduje działania dotyczące realizacji następujących typów operacji:

1. operacje standardowe w ramach wniosków składanych przez beneficjentów innych niż LGD i wybieranych przez Radę wg procedury standardowej, a następnie przedkładanych do weryfikacji do Samorządu Województwa;
2. projekty grantowe – zgodnie z art. 14 ust. 5 ustawy o rozwoju lokalnym projekt grantowy jest operacją, której LGD udziela innym podmiotom (grantobiorcom), wybranym przez Radę wg procedury grantowej, wsparcia na realizację zadań grantowych.
3. operacje własne, których beneficjentem jest LGD i do których realizacji LGD może przystąpić wówczas, gdy żaden inny podmiot uprawniony do realizacji tej operacji nie zgłosi takiego zamiaru.

Tabela nr 16. Kluczowe etapy wyboru i oceny operacji przez LGD Zielone Mosty Narwi

Procedura standardowa	Procedura grantów	Procedura operacji własnych
Informacja o możliwości składania wniosków: nie wcześniej niż 30 dni i nie później niż 14 dni przed rozpoczęciem naboru	Informacja o możliwości składania wniosków: nie wcześniej niż 30 dni i nie później niż 14 dni przed rozpoczęciem naboru	Informacja o planowanej do realizacji operacji własnej LGD: co najmniej 30 dni przed decyzją o realizacji przez LGD
Nabór wniosków: termin nie krótszy niż 14 dni i nie dłuższy niż 30 dni	Nabór wniosków: termin nie krótszy niż 14 dni i nie dłuższy niż 30 dni	W wyniku braku zgłoszenia podmiotu innego niż LGD z zamiarem realizacji operacji, Zarząd przekazuje wniosek do oceny Rady

Rejestracja wniosków w biurze LGD: w trakcie trwania naboru	Rejestracja wniosków w biurze LGD: w trakcie trwania naboru	Ocena zgodności operacji własnej z LSR: na posiedzeniu Rady
Ocena formalna przed skierowaniem wniosku do Rady przez pracowników Biura	Ocena formalna przed skierowaniem wniosku do Rady przez pracowników Biura	Ocena zgodności z lokalnymi kryteriami wyboru: na posiedzeniu Rady, zgodnie z kryteriami ustalonymi dla operacji własnej
Przekazanie wniosków do oceny Rady: do 14 dni od zakończenia naboru	Przekazanie wniosków do oceny Rady: do 30 dni od zakończenia naboru	Przekazanie wniosku do Samorządu Województwa
Ocena zgodności z lokalnymi kryteriami wyboru: na posiedzeniu Rady, zgodnie z kryteriami ustalonymi dla operacji Wpisanie wniosku na listę rankingową, ogłoszenie na stronie internetowej LGD i wysłanie powiadomień do wnioskodawców: w terminie 7 dni od dnia zakończenia wyboru operacji	Ocena zgodności z lokalnymi kryteriami wyboru: na posiedzeniu Rady, zgodnie z kryteriami ustalonymi dla grantobiorców Wpisanie wniosku na listę rankingową, ogłoszenie na stronie internetowej LGD w terminie 3 dni od dnia zakończenia wyboru operacji	
Przekazanie Zarządowi Województwa wniosków wraz z uchwałami: w terminie 7 dni od dnia zakończenia wyboru operacji	Wnoszenie odwołań przez wnioskodawców w terminie 5 dni roboczych od dnia publikacji listy na stronie internetowej LGD	
Wnoszenie protestów przez wnioskodawców: w terminie 7 dni od dnia otrzymania informacji o wynikach oceny	Rozpatrzenie protestów – odwołań przez Radę: ponowna ocena wniosku przez Radę w terminie 7 dni roboczych od dnia otrzymania przez LGD odwołania	
Weryfikacja złożonego protestu w terminie 14 dni od dnia otrzymania: a) odrzucenie z przyczyn formalnych, b) uznanie protestu, c) nieuznanie protestu i przekazanie go wraz z uzasadnieniem do Zarządu Województwa	LGD w terminie 45 dni kalendarzowych od zakończenia naboru zobowiązane jest przekazać kompletną dokumentację naboru, oceny wniosków i dokumentację wniosków do Instytucji Nadzorującej, celem dokonania weryfikacji. Po pozytywnej weryfikacji dokumentacji możliwa jest do podpisania umowa na realizację grantu	

Źródło: Opracowanie własne

Sposób powstawania poszczególnych procedur

Wszystkie procedury powstają w oparciu o taki sam schemat. Na podstawie informacji płynących z procesu konsultacji społecznych oraz wiedzy pracowników Biura i Zarządu LGD formułowane są propozycje danej procedury. Każda z procedur musi być zgodna z przepisami dotyczącymi realizacji LSR. Następnie propozycje są poddawane procedurze ponownych konsultacji społecznych. Każda procedura była ostatecznie zatwierdzana na posiedzeniu zarządu. Uregulowania sposobu wyboru i oceny operacji, a także stosowanych podczas tego procesu kryteriów, zaprojektowane zostały odrębnie dla każdego typu operacji przewidzianych w dokumencie Strategii. Podczas budowy LSR przy opracowaniu zasad, procedur wyboru operacji i ustalaniu lokalnych kryteriów wyboru zastosowano metody partycypacyjne.

Cele procedur

W trakcie opracowywania rozwiązań formalnych (procedur) dbano przede wszystkim o zgodność zapisów z przepisami obowiązującymi dla RLKS i PS WPR, a także dopasowanie ich do specyfiki obszaru objętego LSR (co w szczególności ujęte zostało w sposobie sformułowania kryteriów). Przyjęte rozwiązania formalno-instytucjonalne zostały skonstruowane w taki sposób, aby umożliwiały sprawny i transparentny wybór operacji w oparciu o ustalenia poczynione podczas definiowania problemów, przedsięwzięć, celów i wskaźników.

Główne założenia procedur

- Kryteria są ustalone zgodnie z wymogami określonymi w PS WPR.
- Kryteria oceny w kartach oceny posiadają metodologię wyliczenia oraz są mierzalne, tam gdzie to niezbędne zawierają szczegółowy opis wyjaśniający sposób oceny wskazujący wymagania konieczne do spełnienia danego kryterium.
- Kryteria posiadają pełne opisy i definicje tak, aby sposób wyliczenia punktacji nie budził wątpliwości.
- Zasady ustalania lub zmiany kryteriów są przejrzyste opisane krok po kroku i istnieje wymóg konsultowania kryteriów ze społecznością lokalną.
- Wskazano i opisano sposób udostępnienia procedur do wiadomości publicznej.
- Szczegółowo określono zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji (opisano między innymi: ocenę wniosków, dokumentowanie oceny, wzory dokumentów).
- Określono sposób organizacji naborów wniosków (opisano między innymi tryb ogłaszania, czas trwania naboru, miejsce składania wniosków).
- Przewidziano podawanie do publicznej wiadomości protokołów z posiedzeń dotyczących oceny i wyboru operacji zawierających informacje o wyłączeniach z procesu decyzyjnego ze wskazaniem, których wniosków wyłączenie dotyczy. Ponadto w procesie oceny stosowany będzie rejestr powizań.
- Określono szczegółowy sposób informowania o wynikach oceny i możliwości wniesienia protestu (określono między innymi: warunki i sposób wniesienia protestu oraz termin wniesienia protestu).
- Przyjęte procedury są zgodne z przepisami obowiązującymi dla RLKS, niedyskryminujące, przejrzyste, pozwalające uniknąć ryzyka konfliktu interesów tj. zawierają wzory deklaracji bezstronności.
- Przyjęte procedury oceny przewidują regulacje zapewniające zachowanie parytetu sektorowego, szczegółowo regulują sytuacje wyjątkowe (określono sposób postępowania w przypadku takiej samej liczby punktów).
- Opracowano przejrzyste i niedyskryminujące procedury realizacji projektów grantowych i operacji własnych, szczegółowo opisujące proces wyboru grantobiorców, sposób rozliczania, monitoring i kontrolę.

Zgodnie z art. 34 ust. 3 lit. b Rozporządzenia 1303/2013 LGD Zielone Mosty Narwi samo wypracowało procedury wyboru operacji kładąc nacisk, by procedury zapewniały sprawny i transparentny wybór oraz skuteczne funkcjonowanie organów LGD. Wszystkie przygotowane procedury charakteryzują się dużym stopniem przejrzystości i prostoty oraz są jawne i powszechnie dostępne dla wszystkich zainteresowanych za pośrednictwem strony internetowej oraz w biurze LGD. Procedury oceny wniosków stanowią najważniejszy element wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju.

We wdrażaniu LSR LGD Zielone Mosty Narwi przewiduje się również następujące procedury:

- **Procedura ponownej oceny** operacji na wniosek Zarządu Województwa: procedura ta ma zastosowanie, gdy Instytucja Wdrażająca po rozpatrzeniu protestu przekaze sprawę LGD jeżeli stwierdzi, że doszło do naruszeń obowiązujących procedur i konieczny do wyjaśnienia zakres sprawy ma istotny wpływ na wynik oceny. Wnioskodawca jest informowany przez Zarząd Województwa Mazowieckiego o przekazaniu sprawy. Ponowna ocena operacji polega na powtórnej weryfikacji operacji w zakresie kryteriów i zarzutów podnoszonych w proteście.
- **Procedura zmiany lokalnych kryteriów wyboru:** zmienione kryteria wyboru obowiązują dla konkursów ogłoszonych po dniu zatwierdzenia zmian przez Zarząd stowarzyszenia, w przypadku zmiany kryteriów Biuro LGD przygotowuje nowe karty oceny zgodności operacji z kryteriami LGD w oparciu o wprowadzone zmiany.
- **Procedura postępowania w przypadku operacji, które uzyskały tę samą liczbę punktów:** wówczas o miejscu na liście zadecyduje kolejność zarejestrowania wniosku o przyznanie pomocy w rejestrze przyjmowanych wniosków prowadzonych przez biuro LGD (data i godzina).

W procedurach grantowych szczegółowo opisano:

1. Zasady weryfikacji wykonania zadań przez grantobiorców.

2. Zasady rozliczania realizacji zadań przez grantobiorców.
3. Zasady sprawozdawczości z realizacji zadań przez grantobiorców.
4. Zasady monitoringu i kontroli projektów grantowych.
5. Zasady ustalania kwoty wsparcia dla grantobiorców.
6. Sposoby zabezpieczenia się LGD przed niewywiązywaniem się grantobiorców z warunków umowy.

Procedury stanowiące fundamentalną część procesu wdrażania LSR są ustanawiane i zmieniane na mocy uchwał Zarządu. O zmianę kryteriów wnioskować może Zarząd LGD po zebraniu informacji z monitoringu LSR. W bieżącej ocenie procedur uczestniczą członkowie Rady i Zarządu LGD oraz potencjalni beneficjenci i wnioskodawcy.

W ramach każdej z przyjętych procedur organem oceniającym operacje jest Rada, składająca się maksymalnie z 15 osób: przedstawiciele wszystkich sektorów zaangażowanych w rozwój obszaru. Podczas przygotowania sposobu wyboru i oceny operacji oraz sposobu ustanawiania kryteriów wyboru zostały wykorzystane dotychczasowe doświadczenia LGD oraz wskazówki zawarte w „Poradniku dla LGD w zakresie opracowania LSR na lata 2014-2020”. LGD dołożyło staranności, aby lokalne kryteria były: obiektywne, niedyskryminujące, przejrzyste, mierzalne, zrozumiałe, posiadały dodatkowe opisy i definicje, określały zasady punktowania, w tym maksymalne i minimalne wartości. Nabór i ocena wniosków może zostać unieważniona na każdym etapie postępowania.

2. Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru zgodnie z wymogami określonymi dla programów, w ramach których planowane jest finansowanie LSR z uwzględnieniem powiązania kryteriów wyboru z diagnozą obszaru, celami i wskaźnikami.

Kryteria wynikają z diagnozy i są do niej adekwatne. Kryteria są podzielone na te, które można uznać za techniczne i te, które można uznać za merytoryczne. Kryteria techniczne są potrzebne do sprawnego przeprowadzenia konkursu i ze względu na swój charakter nie mogą mieć związku z diagnozą. Natomiast wszystkie pozostałe kryteria odnoszą się bezpośrednio do wskaźników produktu i rezultatu LSR. Wszystkie też powiązane są z diagnozą.

Procedura ustalania i zmiany kryteriów wyboru

W przyszłości planuje się zachować partycypacyjność przy podejmowaniu decyzji o zmianie kryteriów wyboru, jeśli taka zmiana będzie konieczna. W trakcie realizacji działań monitoringowych lub ewaluacyjnych może okazać się, że jakieś kryteria zdezaktualizowały się lub sytuacja w obszarze, którego dotyczyły zmieniła się. Inicjatywa zmiany kryteriów może wyjść od członków LGD, Zarządu lub Rady. W każdym przypadku propozycje zmian trafiają do Zarządu i Zarząd podejmuje decyzję o uruchomieniu procedury zmian lub pozostawieniu kryteriów w niezmienionym stanie. Procedura zmiany kryteriów jest 3 etapowa. Pierwszy etap: zgłoszenie propozycji zmian i konsultacje z Zarządem Stowarzyszenia, etap kończy się podjęciem decyzji o uruchomieniu kolejnych kroków lub zatrzymaniem procedury. Kolejny etap to poddanie zmienionych kryteriów konsultacjom społecznym (minimalne wymogi konsultacji to powołanie grupy roboczej w skład której wchodzi przedstawiciele Zarządu LGD, Rady LGD oraz Biura LGD). Poddanie konsultowanych propozycji ocenie mieszkańców poprzez zamieszczenie propozycji na stronie internetowej LGD lub na spotkaniach informacyjnych przewidzianych w Planie Komunikacji. Ostatni etap to przyjęcie zmian przez Zarząd stowarzyszenia. Zmienione kryteria wyboru obowiązują dla konkursów ogłoszonych po dniu zatwierdzenia zmian przez Zarząd stowarzyszenia, w przypadku zmiany kryteriów Biuro LGD przygotowuje nowe karty oceny zgodności operacji z kryteriami LGD w oparciu o wprowadzone zmiany.

3. Wskazanie w jaki sposób w kryteriach wyboru operacji została uwzględniona innowacyjność i inkluzywność oraz przedstawienie ich definicji i zasad oceny.

Zdiagnozowaną potrzebą na obszarze wdrażania LSR LGD Zielone Mosty Narwi jest wspieranie innowacyjności. Innowacyjność jest jedną z siedmiu podstawowych cech podejścia LEADER. Innowacyjność LSR nie polega na narzucaniu innowacyjnych rozwiązań, ale na tworzeniu warunków do wyzwalania i ukierunkowywania innowacyjności beneficjentów.

Innowacyjność w LSR LGD Zielone Mosty Narwi może być postrzegana w kilku płaszczyznach:

- **innowacyjność produktowa** przejawiająca się we wspieraniu kreowania nowych produktów turystycznych, wykorzystywaniu niepowtarzalnych walorów obszaru LGD, w szczególności kulturalnych i przyrodniczych do tworzenia produktów lokalnych i produktów wizytówek (rozwijane produkty tradycyjne lub zupełnie nowe koncepcje produktów), rozszerzaniu działalności organizacji pozarządowych o nowe akcje, wydarzenia, usługi.
- **innowacyjność technologiczna** odnosząca się do: wykorzystywania nowoczesnych technologii do wytwarzania produktów i świadczenia usług, przywracania tradycyjnych metod wytwarzania z zastosowaniem nowoczesnych technologii w celu podniesienia konkurencyjności produktów lokalnych.

- **innowacyjność procesowa** polegająca na: „nowej” współpracy pomiędzy podmiotami lokalnymi, tworzeniu trwałych sieci kooperacji pomiędzy lokalnymi podmiotami, wykorzystaniu nowych technologii w komunikacji społecznej LGD.
- **edukacja kreatywna** dotycząca: wzmacniania kompetencji młodzieży do 25 roku życia, kobiet i osób 60+ do realizowania pomysłów na własny biznes, wzmacniania kompetencji i aktywizacji grup w niekorzystnej sytuacji występujących na obszarze, poznawania doświadczeń innych obszarów wiejskich we wdrażaniu niekonwencjonalnych rozwiązań, kreowania i promowania autorskiego systemu samokształcenia mieszkańców LGD z zastosowaniem najnowocześniejszych technik informatycznych.

Innowacyjność operacji w odniesieniu do specyfiki obszaru objętego LSR:

- **innowacyjność przedsięwzięć gospodarczych** polega na planowanym wykorzystywaniu i rozwoju nowych, nie stosowanych wcześniej na terenie LGD lub w niewielkim zakresie, rodzajów produkcji i usług, w tym OZE (pompy ciepła, fotowoltaika, małe elektrownie wodne, elektrownie wiatrowe, instalacje wykorzystujące biomasę lub biogaz), a także dziedzictwa kulinarnego, tradycyjnych zawodów i lokalnych produktów.
- **w sferze społecznej** innowacyjność będzie się przejawiała w przedsięwzięciach aktywizujących mieszkańców do działań na rzecz swoich miejscowości oraz w przedsięwzięciach związanych z rozwijaniem aktywności społecznej, działaniami edukacyjnymi i integracyjnymi.

Powiązanie zaproponowanych innowacyjnych rozwiązań z wykorzystaniem lokalnych zasobów. Zdecydowana większość projektów wykorzystuje lokalne zasoby, choć większość w sposób tradycyjny. Bardzo ważnym elementem jest dokonanie próby logicznego powiązania zasobów zarówno krajoznawczo – przyrodniczych, kulturowych, historycznych jak i gospodarczych w ramach przewidywanych przedsięwzięć. Realizowane projekty przyczynią się m.in. do utworzenia i wypromowania produktu lokalnego w powiązaniu z działaniami na rzecz poszanowania środowiska naturalnego i kulturowego przy wykorzystaniu dziedzictwa przyrodniczego i kultury regionalnej. Spowoduje to ożywienie gospodarcze, modernizację rolnictwa a przede wszystkim rozwój turystyki i innych form krótkiego wypoczynku.

Innowacyjne, niestosowane wcześniej na danym obszarze rozwiązania w ramach realizowanych operacji. Większość projektów będą stanowiły przedsięwzięcia nowe na obszarze LGD. Działania podejmowane w ramach realizacji LSR służyć będą integracji budowaniu partnerstwa lokalnego. Możliwość celowego planowania przedsięwzięć gospodarczych w oparciu o różnorodne wykorzystanie zasobów przyczyni się do poprawy stanu niedostatecznej infrastruktury turystycznej, poszerzenia dostępnego na miejscu wachlarza usług, ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprawy infrastruktury publicznej. Wdrożenie LSR zwiększy poczucie wartości i odpowiedzialności mieszkańców za rozwój obszaru i swój własny, a uzupełniające się przedsięwzięcia rzutować będą na wzrost jakości życia każdej jednostki i całej wspólnoty. Zaproponowane rozwiązania innowacyjne wiążą się z szerokim wykorzystaniem wszystkich zasobów, tj. ludzkich, przyrodniczych, kulturowych, historycznych i finansowych. Równoczesne ich wykorzystanie w tak dużej skali i przez tak dużą liczbę podmiotów nie było nigdy dotąd planowane ani stosowane na tym obszarze. Nowością jest również skala planowanych działań związanych z zaspokajaniem potrzeb kulturalnych, rekreacyjnych czy społecznych.

Inkluzywność kryteriów wyboru operacji

Przymiotnik **inkluzywny** to inaczej taki, który łączy lub obejmuje jakąś całość. Coś, co jest **inkluzywne**, jest zatem przeznaczone dla wszystkich, nie obowiązują żadne kryteria określające dostęp do tego czegoś, ponieważ jest on powszechny. **Inkluzywny** stanowi przeciwieństwo czegoś ekskluzywnego, czyli przeznaczonego dla wybranej, ograniczonej grupy. Kryteria LGD Zielone Mosty Narwi zostały tak przygotowane by były inkluzywne, czyli dostępne dla wszystkich grup społecznych zainteresowanych realizacją operacji w ramach proponowanych form wsparcia w LSR i zgodne z innymi, nadrzędnymi dokumentami, rozporządzeniami i przepisami prawa (RLKS, PS WPR) regulującymi ogłaszanie konkursów w ramach podpisanej umowy z Samorządem Województwa Mazowieckiego. Żadne z proponowanych kryteriów nie ogranicza i nie wyklucza potencjalnych wnioskodawców z realizacji planowanych operacji.

4. Informacja o realizacji projektów grantowych, w tym projektów obejmujących przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi (Smart Village).

LGD planuje realizować zarówno projekty grantowe jak i operacje własne. Wszystkie zaplanowane operacje wynikają z analizy potrzeb stwierdzonych na etapie konsultacji LSR.

Projekty Grantowe

LGD Zielone Mosty Narwi zaplanowała w LSR realizację 4 projektów grantowych o łącznej wartości 87 500,00 EUR. Zakresy planowanych operacji są odpowiedzią na zdiagnozowane problemy wynikające z konsultacji społecznych z mieszkańcami obszaru na etapie tworzenia LSR.

Zaplanowano realizację 4 projektów grantowych w zakresie:

- rozwijania kompetencji lokalnych społeczności o łącznej wartości 25 000 EUR,
- inicjatyw integracyjnych o łącznej wartości 25 000 EUR,
- kreowanie inteligentnych wsi (Smart Village) przez opracowanie koncepcji o łącznej wartości 5 000 EUR,
- kształtowania świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, poprzez innowacyjność, cyfryzację wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości – realizacja 2. projektów zawartych w koncepcjach inteligentnych wsi o łącznej wartości 32 500 EUR.

Operacje własne

LGD Zielone Mosty Narwi zaplanowała w LSR realizację 4 operacji własnych o łącznej wartości 125 000 EUR. Wszystkie zaplanowane operacje własne są odpowiedzią na zidentyfikowane potrzeby w diagnozie obszaru LSR.

Operacje własne dotyczą realizacji:

- projektu edukacyjnego w zakresie kształtowania świadomości proekologicznej lokalnej społeczności w zakresie ochrony środowiska z wykorzystaniem technologii cyfrowych. W ramach realizacji operacji zostaną zorganizowane m.in. warsztaty/szkolenia dla mieszkańców, w tym dzieci i młodzieży w zakresie lokalnej bioróżnorodności (m.in. rozpoznawanie gatunków roślin i owadów z wykorzystaniem kodu QR). Podczas spotkań konsultacyjnych mieszkańcy wykazywali potrzebę organizacji zajęć dla dzieci i młodzieży. Planowana wartość operacji – 25 000 EUR.
- projektu promującego dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze, poprzez organizację wizyt studyjnych do miejsc związanych z dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym (dobre praktyki do wdrożenia na obszarze dla ochrony dziedzictwa kulturowego, a także przyrodniczego polskiej wsi). W wyniku konsultacji społecznych zidentyfikowano zainteresowanie mieszkańców poznawaniem i promowaniem dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. Planowana wartość operacji – 25 000 EUR.
- projektu promującego włączenie społeczne, poprzez organizację kursów i warsztatów dla osób młodych, seniorów oraz przedstawicieli grup w niekorzystnej sytuacji (kobiet). Proponowane inicjatywy mają na celu rozwijanie umiejętności cyfrowych, rozwijanie umiejętności w zakresie rękodziela artystycznego, rozwijanie umiejętności kulinarnych. Uczestniczący w partycypacyjnych metodach budowania LSR, zgłaszali potrzebę podejmowania działań służących włączeniu społecznemu osób młodych, seniorów oraz osób z grup w niekorzystnej sytuacji. Uznali również, że najlepszą formą aktywizacji będą różnego rodzaju zajęcia edukacyjne. Planowana wartość operacji – 25 000 EUR.
- projektu, którego celem będzie wsparcie umiejętności w zakresie przedsiębiorczości mieszkańców obszaru, poprzez organizację kursów z zakresu obsługi pojazdów, maszyn i urządzeń. Dotychczasowe doświadczenia LGD w zakresie organizacji kursów zawodowych pokazują jak ogromnym zainteresowaniem się cieszyły wśród mieszkańców obszaru. W trakcie konsultacji zgłaszano postulat ich kontynuacji. Planowana wartość operacji – 50 000 EUR.

Rozdział VIII. PLAN DZIAŁANIA

Na proces wdrażania LSRłoży się 15 naborów ukierunkowanych na realizację przedsięwzięć przedstawionych w rozdziale VI niniejszej Strategii. Nabory rozpoczną się w 2025 roku. Plan działania skonstruowano w taki sposób, aby jego realizacja umożliwiła spełnienie założonych celów i wykonanie przedsięwzięć, a także osiągnięcie planowanych wskaźników.

Konkursy

Realizacja pierwszego celu: Lokalna społeczność aktywna gospodarczo została zaplanowana w okresie od 2025 do 2026 roku. Nabory w ramach przedsięwzięcia P.1.1. dotyczące zakładania pozarolniczej działalności gospodarczej zaplanowano na 2026. Wskaźnik produktu: liczba zrealizowanych operacji – 5 szt.; wskaźnik rezultatu – liczba miejsc pracy – 5 szt. Budżet 187 500 EUR. Nabory w ramach przedsięwzięcia P.1.2. dotyczące rozwijania pozarolniczej działalności gospodarczej zaplanowano na lata 2025 i 2026. Wskaźnik produktu: liczba zrealizowanych operacji – 10 szt.; wskaźnik rezultatu – liczba miejsc pracy – 10 szt. Zgodnie z katalogiem R.37. Budżet 1 250 000 EUR.

W ramach wdrażania LSR (Cel III. Lokalna społeczność zaangażowana w rozwój obszaru LGD poprzez wykorzystanie potencjału kulturowego, przyrodniczego i turystycznego) zaplanowano konkursy w zakresie finansowania małej infrastruktury publicznej oraz wsparcia wydarzeń kulturalnych i integracyjnych. Odpowiednio dofinansowana infrastruktura umożliwi integrację społeczną, zwiększy dostępność usług oraz wesprze rozwój rekreacji i ułatwi zagospodarowanie spędzania czasu wolnego z wykorzystaniem innowacji i nowoczesnych technologii. W ramach przedsięwzięcia P.3.1. (Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej) zaplanowano wsparcie finansowe w latach 2025 oraz 2026. Wskaźnik produktu: liczba zrealizowanych operacji – 11 szt.; wskaźnik rezultatu – liczba osób korzystających z obiektów małej infrastruktury publicznej – 1540 osób. Budżet konkursów – 1 045 000 EUR. Wsparcie na jedną operację: do 71 250 EUR (kwota ogółem powiększona o wkład krajowy – 95 000 EUR).

Ponadto w roku 2025 zaplanowano przeprowadzenie konkursu dotyczącego wsparcia wydarzeń kulturalnych i integracyjnych (P.3.2.). Wskaźnik produktu: liczba zrealizowanych operacji – 3 szt.; wskaźnik rezultatu – liczba osób uczestniczących w wydarzeniach – 600 osób. Budżet: 550 000 EUR. W przypadku JSFP, wsparcie na jedną operację: do 13 750 EUR (kwota ogółem powiększona o wkład krajowy – 18 334 EUR), w innych przypadkach wsparcie na jedną operację: do 18 334 EUR.

LGD Zielone Mosty Narwi ustaliła wysokość wsparcia przyznawanego na zakładanie pozarolniczej działalności gospodarczej, w formie płatności ryczałtowej w kwocie od 25 000 EUR do 37 500 EUR w zależności od potrzeb wnioskodawcy i zaplanowanej operacji w ramach LSR. Wysokość wsparcia na rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej, w formie refundacji do wysokości 125 000 EUR. Ustalając powyższe kwoty uwzględniono sytuację społeczno-gospodarczą obszaru LGD oraz średnią wysokość wsparcia przyznawanego na zakładanie nowej działalności gospodarczej na obszarze oraz rozwijanie działalności gospodarczej na obszarze w okresie 2014-2020, a także rodzaj zakładanej lub rozwijanej pozarolniczej działalności gospodarczej. Ustalona w ww. sposób wartość będzie kwotą przyznania pomocy, o którą będzie mógł ubiegać się wnioskodawca. Istotne jest to, że będzie to kwota zmienna uzależniona od wielkości inwestycji i potrzeb wnioskodawcy, a opracowany biznesplan będzie musiał być uzasadniony ekonomicznie co oznacza, że planowane inwestycje muszą uzasadniać wnioskowaną kwotę. Wnioskowana kwota musi odpowiadać wysokości wsparcia przyznawanego w ramach PS WPR i wytycznych szczegółowych.

W LSR założono dofinansowanie, w jednakowej maksymalnej wysokości do 65 % kosztów kwalifikowalnych, dla wszystkich przedsiębiorców, którzy będą chcieli zarówno zakładać jak i rozwijać pozarolniczą działalność gospodarczą, co stwarza doskonały instrument do tworzenia nowych miejsc pracy oraz walki z bezrobociem. Z budżetu LSR około 52,3 % środków przeznaczonych zostało na przedsiębiorczość. Większe środki przeznaczono na rozwój działalności gospodarczej w ramach celu I. w wysokości 1 250 000 EUR. Podyktowane zostało to doświadczeniem z dwóch zrealizowanych perspektyw finansowych PROW 2007-2013 i 2014-2020 (firmy już istniejące aplikowały o większe kwoty wsparcia), które pokazało, że firmy działające na naszym obszarze przynajmniej 2 lata na rynku, lepiej funkcjonują i dają gwarancje na utrzymanie utworzonych w wyniku realizacji operacji wielu miejsc pracy.

Na realizację operacji innych niż rozwój przedsiębiorczości, w tym projektów grantowych, LGD Zielone Mosty Narwi ustaliła poziom wsparcia do 100% kosztów kwalifikowalnych dla wszystkich grantobiorców nie będących JST.

Projekty grantowe

W ramach realizacji Celu II. Aktywne społeczeństwo identyfikujące się z miejscem zamieszkania i wykorzystujące lokalny potencjał zaplanowano realizację m. in. projektów grantowych. Wsparcie dla grantobiorców będzie miało formę refundacji poniesionych przez grantobiorców wydatków. LGD Zielone Mosty Narwi zaplanowała realizację 4. projektów grantowych na łączną kwotę 87 500 EUR w następujących zakresach tematycznych (opisy projektów grantowych):

- Projekt grantowy obejmujący nabór na projekty dotyczące rozwijania wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości, w ramach celu II, został zaplanowany na 2025 rok (P.2.1.). Wskaźnik produktu: liczba projektów grantowych – 1 szt.; wskaźnik rezultatu: – liczba osób, które rozwinęły swoje kompetencje – 200 osób. Budżet projektu grantowego – 25 0000 EUR.
- Projekt grantowy obejmujący nabór na projekty w zakresie inicjatyw integracyjnych, w ramach celu II, został zaplanowany na 2027 rok (P.2.2.). Wskaźnik produktu: liczba projektów grantowych – 1 szt.; wskaźnik rezultatu: liczba uczestników inicjatyw integracyjnych – 300 osób. Budżet projektu grantowego – 25 0000 EUR.
- Projekt grantowy obejmujący nabór na projekty dotyczące przygotowania koncepcji inteligentnej wsi, w ramach celu II, został zaplanowany na 2025 rok (P.2.3). Wskaźnik produktu: liczba projektów grantowych – 1

szt.; wskaźnik rezultatu: – liczba przygotowanych koncepcji inteligentnej wsi – 5 koncepcji. Budżet projektu grantowego – 5 000 EUR.

- Projekt grantowy obejmujący nabór na projekty w zakresie kształtowania świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, poprzez innowacyjność, cyfryzację, w ramach celu II, został zaplanowany na 2025 rok (P.2.4.). Wskaźnik produktu: liczba projektów grantowych – 1 szt.; wskaźnik rezultatu: liczba zrealizowanych projektów zawartych w koncepcjach inteligentnych wsi – 2 projekty. Budżet projektu grantowego – 32 500 EUR.

Operacje własne

LGD zaplanowało realizację 4. operacji własnych na podstawie zdiagnozowanych potrzeb obszaru opisanych w LSR w ramach celów: I. Lokalna społeczność aktywna gospodarczo, II. Aktywne społeczeństwo identyfikujące się z miejscem zamieszkania i wykorzystujące lokalny potencjał oraz III. Lokalna społeczność zaangażowana w rozwój obszaru LGD poprzez wykorzystanie potencjału kulturowego, przyrodniczego i turystycznego.

- Pierwsza operacja własna dotycząca wsparcia umiejętności w zakresie przedsiębiorczości została zaplanowana na 2025 rok (P.1.3.). Wskaźnik produktu: liczba operacji własnych – 1 szt.; wskaźnik rezultatu: liczba uczestników szkoleń/kursów – 20 osób. Budżet operacji – 50 000 EUR.
- Druga operacja własna dotycząca ochrony dziedzictwa kulturowego, a także przyrodniczego polskiej wsi została zaplanowana na 2025 rok (P.2.5.). Wskaźnik produktu: liczba operacji własnych – 1 szt.; wskaźnik rezultatu: liczba osób korzystających z wymiany wiedzy – 40 osób. Budżet operacji – 25 000 EUR.
- Trzecia operacja własna dotycząca promowania włączenia społecznego została zaplanowana na 2027 rok (P.2.6). Wskaźnik produktu: liczba operacji własnych – 1 szt.; wskaźniki rezultatu: liczba uczestników projektu – 60 osób. Budżet operacji – 25 000 EUR.
- Czwarta operacja własna dotycząca kształtowania świadomości proekologicznej lokalnej społeczności w zakresie ochrony środowiska, z wykorzystaniem technologii cyfrowych została zaplanowana na 2027 rok (P.3.3.). Wskaźnik produktu: liczba operacji własnych – 1 szt.; wskaźnik rezultatu: liczba uczestników szkoleń/warsztatów – 100 osób. Budżet operacji – 25 000 EUR.

Stowarzyszenie LGD Zielone Mosty Narwi zaplanowała tak nabory i harmonogram ich realizacji, aby środki finansowe zostały rozdysponowane w podobnych wysokościach w okresie 4. lat począwszy od roku 2025. Tak zaplanowane nabory wniosków pozwolą doprowadzić do osiągnięcia zaplanowanych celów, wskaźników rezultatu i produktu a przede wszystkim osiągnąć kamienie milowe.

Rozdział IX. PLAN FINANSOWY LSR

Lokalna Strategia Rozwoju Stowarzyszenia Zielone Mosty Narwi na lata 2023-2027 będzie finansowana z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). Wysokość planowanego wsparcia jest zgodna z wytycznymi RLKS i PS WPR na lata 2023-2027. LGD Zielone Mosty Narwi planuje sfinansować w ramach LSR do 2027 roku operacje przyczyniające się do realizacji trzech celów:

1. Lokalna społeczność aktywna gospodarczo – kwota planowanego wsparcia: 1 487 500,00 EUR.
2. Aktywne społeczeństwo identyfikujące się z miejscem zamieszkania i wykorzystujące lokalny potencjał – kwota planowanego wsparcia: 137 500,00 EUR.
3. Lokalna społeczność zaangażowana w rozwój obszaru LGD poprzez wykorzystanie potencjału kulturowego, przyrodniczego i turystycznego – kwota planowanego wsparcia: 1 125 000,00 EUR.

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Zielone Mosty Narwi planuje w ramach LSR:

- realizację 4. operacji własnych o łącznej wartości 125 000,00 EUR – intensywność wsparcia 100 %;
- realizację 4 projektów grantowych o łącznej wartości 87 500,00 EUR – intensywność wsparcia 100 %;
- wsparcie dla przedsiębiorców w kwocie 1 437 500,00 EUR – intensywność wsparcia 65 %;
- wsparcie dla rozwoju infrastruktury publicznej w kwocie 1 045 000,00 EUR – intensywność wsparcia – jednostki sektora finansów publicznych. – 75 %;
- wsparcie dla organizatorów festynów gminnych i wydarzeń okazjonalnych w kwocie 55 000 EUR – intensywność wsparcia zależna od rodzaju wnioskodawcy (NGO – 100%; jednostki sektora finansów publicznych. – 75 %).

Źródłem finansowania przewidzianych w LSR operacji/projektów będą środki pozyskane w ramach mechanizmu RLKS pochodzące z PS WPR (EFRROW) oraz wkład własny wnioskodawców o wielkości zależnej od rodzaju operacji.

LGD Zielone Mosty Narwi przewiduje również wsparcie przedsięwzięć wynikających z LSR w ramach celów szczegółowych wskazanych w Funduszach Europejskich dla Mazowsza 2021-2027 (Rozdz. IV).

Tabela nr 18. Harmonogram budżetu LSR dla ogłaszanych naborów (PS WPR 2023-2027)

Wsparcie finansowe w EUR							
Plan Strategiczny Wspólnej Polityki Rolnej 2023-2027							
L.p.	Rok	Konkurs wsparcie przedsiębiorczości (EUR)	Konkurs wsparcie infrastruktury publicznej (EUR)	Projekty grantowe (EUR)	Operacje własne (EUR)	Konkurs wsparcie wydarzeń kulturalnych i integracyjnych (EUR)	Razem EFSI (EUR)
1.	2024	-----	-----	-----	-----	-----	-----
2.	2025	375 000	950 000	62 500	75 000	55 000	1 517 500
3.	2026	1 062 500	95 000	-----	-----	-----	1 157 500
4.	2027	-----	-----	25 000	50 000	-----	75 000
5.	Razem	1 437 500	1 045 000	87 500	125 000	55 000	2 750 000

Źródło: Opracowane własne

Rozdział X. MONITORING I EWALUACJA

Proces monitorowania i ewaluacji

Planowanie strategiczne z natury rzeczy obejmuje długi horyzont czasowy. Określone w Lokalnej Strategii Rozwoju cele, przedsięwzięcia i odpowiadające im wskaźniki dotyczą okresu pięciu lat (2023-2027). W tak długim okresie bardzo prawdopodobne jest wystąpienie zdarzeń (negatywnie i/lub pozytywnie) wpływających na funkcjonowanie biura LGD oraz samą realizację strategii. Aby zapewnić wysoką skuteczność i efektywność podejmowanych działań opracowano szczegółowe zasady monitoringu i ewaluacji. Zasady monitoringu zakładają stałe i systematyczne zbieranie oraz analizowanie informacji zarówno na temat funkcjonowania LGD oraz stanu realizacji LSR. Monitoring prowadzony będzie przez pracowników Biura LGD, których w procesie analizy danych wspomagać będzie również Zarząd LGD.

W ramach monitoringu gromadzone będą dane finansowe (zwłaszcza stan realizacji budżetu) oraz rzeczowe (przede wszystkim stan realizacji wskaźników LSR). Dane objęte monitoringiem będą miały charakter dezagregowalny, uwzględniając między innymi kontekst geograficzny (gminy), aktywność przedstawicieli grup defaworyzowanych oraz specyfikę EFRROW, w tym PS WPR.

Tabela nr 19. Schemat procesu monitoringu

Co	Kto	Jak	Kiedy	Ocena
Realizacja budżetu	Specjalista odpowiedzialny za monitoring, ewaluację i sprawozdawczość	Rejestr zakontraktowanych /wypłaconych środków	Na bieżąco	Wysokość zakontraktowanych /wypłaconych środków
Realizacja wskaźników i celów*	Specjalista odpowiedzialny za monitoring, ewaluację i sprawozdawczość	Ankieta monitorująca beneficjenta*	Na bieżąco	Stopień realizacji wskaźników i celów
Harmonogram konkursów	Zarząd	Dane z ogłoszonych konkursów	Na bieżąco, co najmniej raz w roku	Zgodność z harmonogramem, wykorzystanie środków w naborze

Korzystanie ze strony internetowej LGD	Specjalista odpowiedzialny za monitoring, ewaluację i sprawozdawczość	Na podstawie statystyk strony internetowej Stowarzyszenia	Na bieżąco	Skuteczność przekazywania /uzyskiwania informacji o działalności LGD
Zainteresowanie działalnością LGD	Pracownicy biura LGD	Zainteresowanie stroną LGD, listy ze spotkań aktywizacyjnych	Na bieżąco/raporty roczne	Ilość i jakość świadczonych usług doradczych przez LGD
Szkolenia dla LGD	Pracownicy biura LGD	Listy obecności, certyfikaty, zaświadczenia	Na bieżąco /raporty roczne	Harmonogram szkoleń

* Ankieta monitorująca beneficjenta – dotyczyć będzie wszystkich działań konkursowych realizowanych przez LGD. Wzór opracowany będzie przez Zarząd LGD. Ankieta składana będzie przez beneficjentów do biura LGD w ciągu 30 dni od płatności ostatecznej. W ankiecie należy wykazać osiągnięte wskaźniki produktu i rezultatu oraz zgodność z celami i z przedsięwzięciami.

Źródło: Opracowanie własne

O ile monitoring jest procesem ciągłym, to ewaluacja LSR ma charakter przede wszystkim zaplanowany i okresowy. Nie mniej jednak, w przypadku sytuacji wyjątkowych lub kryzysowych opracowane przez LGD procedury zakładają również ewaluację doraźną. Celem ewaluacji jest ocena wartości interwencji publicznej w ramach LSR dokonana przy uwzględnieniu kryteriów skuteczności, efektywności, istotności, użyteczności i trwałości. Założono realizację (trzech) podstawowych rodzajów ewaluacji: bieżącej (on-going), okresowej (mid-term) oraz na zakończenie realizacji strategii (ex-post). Ewaluacja bieżąca realizowana będzie przez Biuro i Zarząd w pierwszym kwartale każdego roku od 2025 do 2027 (29). Okres oceny obejmować będzie wydarzenia z roku poprzedniego. Jej celem będzie systematyczna ocena stanu realizacji LSR i inicjowanie ewentualnych działań korygujących. Ewaluacja będzie miała zarówno charakter formatywny¹ (funkcjonowanie Biura i Rady) jak i konkluzywny² (wdrażanie LSR). Przy ocenie bieżącej szczególna uwaga zostanie zwrócona na realizację Planu działania i Planu komunikacji oraz budżetu LSR. Będzie to ewaluacja wewnętrzna LSR polegająca na serii przeprowadzanych corocznie ćwiczeń analityczno-refleksyjnych, których celem będzie bieżąca analiza procesu wdrażania i jego efektów oraz zmian w otoczeniu LSR tak, by lepiej rozumieć osiągane rezultaty i umieć z wyprzedzeniem oszacować, w jakim stopniu zbliżają się one do osiągnięcia celów. Wyniki ewaluacji wewnętrznej będą podstawą do podejmowania decyzji o ewentualnej zmianie kierunku działań – jeśli to będzie konieczne – oraz będą stanowić wkład w ewaluację zewnętrzną. Ewaluacja wewnętrzna będzie stanowić uzupełnienie monitoringu o konieczną interpretację (identyfikację przyczyn ewentualnych problemów), ocenę i rekomendacje działań. Ewaluacja wewnętrzna będzie realizowana w oparciu o spotkanie wykorzystujące narzędzia o charakterze refleksyjno-analitycznym opisane w Podręczniku³ monitoringu i ewaluacji LSR jako warsztat refleksyjny (zwany dalej „warsztatem”). Podstawowym materiałem do pracy będą zestawienia i materiały z procesu realizacji LSR przygotowane przez pracowników Biura LGD. Warsztat będzie przeprowadzany na początku każdego roku kalendarzowego, tak, aby wypracowane wnioski mogły zasilić o dodatkowe informacje sprawozdanie z realizacji LSR za rok poprzedni. Warsztat musi opierać się na rzetelnych wynikach.

Ewaluacja okresowa planowana jest na II połowę 2026 r. (lub może być realizowana częściej, zależności od potrzeb). Po dwuletnim okresie wdrażania strategii dostępne będą zarówno wyniki dotychczas przeprowadzonych naborów jak i inne istotne dla oceny LGD dane z monitoringu. Okres oceny obejmować będzie wydarzenia od początku wdrażania LSR (2024) do czasu bezpośrednio poprzedzającego ewaluację okresową (2026).

¹ Formatywny – nadający czemuś określony kształt, formę, postać; formujący, organizujący. Lub w odniesieniu do ewaluacji, taki gdy celem jest optymalizacja ewaluowanego programu – podniesienie jakości, doskonalenie, wybór rozwiązań ocenianych za najwłaściwsze.

² Konkluzywny – taki, który poszerza i obejmuje całość pewnego zbioru, powszechny i dostępny, przeznaczony dla każdego. Lub w odniesieniu do ewaluacji taki, który koncentruje się na analizie rezultatów lub skutków programu poprzez wykrycie wszystkich znajdujących się w polu analizy konsekwencji o planowanym i nieplanowanym charakterze. Wnioski z tych analiz w postaci konkluzji uzupełnione są często rekomendacjami dotyczącymi przyszłych programów lub decyzji.

³ Podręcznik Monitoringu i Ewaluacji Lokalnych Strategii Rozwoju. Opracowanie zbiorowe, EGO – Evaluation for Government Organizations S.C. Warszawa 2017.

Ewaluacja ex-post zostanie przeprowadzona po zakończeniu wdrażania LSR w 2027 roku (lub w terminie późniejszym – w zależności od tego czy zostanie wydłużony okres realizacji LSR). Ocena obejmować będzie wydarzenia z całego okresu wdrażania strategii tj. lata 2024-2027(29). Celem badania będzie przede wszystkim ocena skuteczności i efektywności podjętych działań oraz weryfikacja użyteczności i trwałości osiągniętych efektów w kontekście potrzeb obszaru LSR. Ewaluacja będzie miała zarówno charakter formatywny (funkcjonowanie Biura, Rady i Zarządu) jak i konkluzywny (wdrażanie LSR). Wśród elementów objętych ewaluacją znajdują się wszystkie określone w LSR wskaźniki rzeczowe i finansowe, a także objęte monitoringiem mierniki odnoszące się do funkcjonowania LGD. Ewaluację ex-post przeprowadzi niezależny wykonawca zewnętrzny.

Kryteria ewaluacyjne

Przy ocenie funkcjonowania LGD i realizacji LSR zastosowane zostaną następujące kryteria:

1. Skuteczność: ocena stopnia osiągnięcia zakładanych celów i przedsięwzięć na podstawie określonych w LSR wskaźników. Zakłada się również ocenę skuteczności działania organów LGD w ramach ewaluacji formatywnej. Kryterium zastosowane zostanie podczas ewaluacji okresowej (2026 r.) i ex-post (2027). Dopuszcza się możliwość zastosowania tego kryterium na potrzeby ewaluacji doraźnej, o ile wyniki monitoringu lub ocen zewnętrznych wskażą na potrzebę jej przeprowadzenia.
2. Efektywność: porównanie uzyskanych efektów z poniesionymi nakładami. Kryterium zostanie zastosowane zarówno do oceny realizacji LSR jak i funkcjonowania Biura LGD w ramach ewaluacji okresowej (2026 r.) i ex-post (2027).
3. Istotność: właściwe sformułowanie celów w kontekście potrzeb obszaru LSR. Kryterium weryfikuje czy cele i przedsięwzięcia oraz odpowiadające im wskaźniki rzeczywiście stanowią właściwą odpowiedź na zidentyfikowane problemy lub szanse rozwojowe.
4. Użyteczność: właściwe sformułowanie celów w kontekście potrzeb obszaru LSR. Zarówno „istotność” jak i „użyteczność” polegają na ocenie zasadności określonych w LSR celów.
5. Trwałość: ocena prawdopodobieństwa tego czy osiągnięte zmiany lub korzyści będą nadal kontynuowane. Kryterium zastosowane zostanie do oceny realizacji LSR w ramach ewaluacji okresowej (2026 r.) i ex post (2027r.).

Tabela nr 20. Schemat procesu ewaluacji

Co	Kto	Jak	Czas pomiaru /Okres pomiaru	Ocena
Uczestnictwo Członków Rady w posiedzeniach Rady	Przewodniczący Rady/w przypadku Przewodniczącego Rady oceny dokonuje Prezes/Wiceprezes	Notatka służbowa	Okres objęty pomiarem: wdrażanie LSR 2024-2027 Na bieżąco w całym okresie wdrażania LSR Ocena roczna dokonywana w pierwszym kwartale każdego roku	Kompetencje, zaangażowanie w pracę organu
Szkolenia Członków Rady	Zarząd	Plan szkoleń	Okres objęty pomiarem: wdrażanie LSR 2024-2027 Na bieżąco w całym okresie wdrażania LSR Ocena roczna dokonywana w każdym pierwszym kwartale roku kolejnego	Udział w szkoleniu
Jakość doradztwa świadczonego przez pracowników	Wnioskodawcy/ bezpośredni przełożony/SW	Karta udzielonego doradztwa /zestawienie wniosków objętych doradztwem /zestawienia	Okres objęty pomiarem: wdrażanie LSR 2024-2027 Na bieżąco w całym okresie wdrażania LSR	Poziom zadowolenia z udzielonego doradztwa (kompetencje pracownika, sposób przekazania

		podpisanych umów/ankieta jakościowa dla beneficjentów doradztwa	Ocena roczna dokonywana w każdym pierwszym kwartale roku kolejnego	informacji)/ podpisane umowy
Procedura wyboru i kryteria oceny	Zarząd	Ocena własna /ankieta monitorująca beneficjenta/	Okres objęty pomiarem: wdrażanie LSR 2024-2027 Na bieżąco w całym okresie wdrażania LSR Ocena roczna dokonywana w każdym pierwszym kwartale roku kolejnego	Adekwatność procedury i kryteriów, zgodność działań z harmonogramem, dostępność informacji, oraz poziom zainteresowania lokalnej społeczności podejmowaniem działań w naborach, jasność, przejrzystość i aktualność kryteriów
Realizacja planu komunikacji	Zarząd/odbiorcy działań informacyjno-promocyjno-aktywizujących	Ankieta monitorująca działania LGD/licznik odwiedzin strony	Okres objęty pomiarem: wdrażanie LSR 2024-2027 Na bieżąco w całym okresie wdrażania LSR Ocena roczna dokonywana w każdym pierwszym kwartale roku kolejnego	Realizacja założeń planu na dany rok *

* W procesie ewaluacji uwzględnione zostaną także wnioski i opinie pozyskane podczas realizacji planu komunikacji.

Źródło: Opracowanie własne

Rozpowszechnianie wiedzy i informacji na temat ewaluacji będzie realizowane głównie poprzez:

- publikowanie raportów na stronie internetowej,
- udostępnianie raportów w biurze,
- prezentowanie wyników ewaluacji na posiedzeniach Walnego Zebrania Członków,
- organizowanie spotkań poświęconych omówieniu kluczowych wyników ewaluacji (w miarę potrzeb),
- przekazywanie informacji o wynikach ewaluacji pracownikom instytucji zaangażowanych we wdrażanie LSR.

Wykorzystanie wyników monitoringu i ewaluacji

Informacje uzyskane z ewaluacji i monitoringu wykorzystane zostaną w następujący sposób:

1. Realizacja celu poznawczego – głównym celem monitoringu i ewaluacji będzie zwiększenie wiedzy LGD oraz zainteresowanych interesariuszy na temat mechanizmów wdrażania LSR i poszczególnych operacji oraz uzyskanie informacji dotyczącej efektów realizacji LSR, jej sukcesów i niepowodzeń. Wiedza uzyskana w trakcie monitoringu i ewaluacji pomoże w wypracowywaniu decyzji strategicznych przez LGD.
2. Realizacja celu instrumentalnego – głównym celem monitoringu i ewaluacji w podejściu instrumentalnym będzie wykorzystanie ich wyników i rezultatów do podejmowania decyzji związanych z realizowanymi operacjami jak i samą Strategią. Uzyskane z ewaluacji dane będą miały kluczowe znaczenie przy podejmowaniu decyzji dotyczących działań informacyjno-promocyjnych (przede wszystkim wśród potencjalnych wnioskodawców), decyzji finansowych (wybór projektów w kontekście założonych wskaźników) jak i decyzji organizacyjnych (proces decyzyjny i obsługa administracyjna w LGD).

Ewaluacja i jej planowanie

Organem odpowiedzialnym za przeprowadzenie ewaluacji będzie Zarząd. Przeprowadzenie ewaluacji Zarząd będzie mógł zlecić do wykonania ekspertom zewnętrznym. Wyniki ewaluacji Zarząd będzie zobowiązany przedstawić w formie raportu z badania ewaluacyjnego. Sporządzony raport ma na celu wskazać jaki jest stan zaawansowania realizacji poszczególnych działań oraz zaprezentować poziom osiągniętych wskaźników, a w szczególności:

- zakres osiągniętych wskaźników dla celów szczegółowych LSR,
- ocenę wartości wskaźników produktu i rezultatu dla każdego przedsięwzięcia i celu,
- analizę aktualności celów w stosunku do analizy SWOT,
- analizę zasadności liczby przedsięwzięć i ich zakresów oraz wskaźników,
- uwagi do członków Zarządu i pracowników LGD nt. funkcjonowania LGD szczególnie w trakcie naboru oraz uwagi zgłaszanych przez Beneficjentów,
- uwagi od członków LGD nt. funkcjonowania partnerstwa,
- wnioski dotyczące modyfikacji struktur i procesów wdrażania LSR,
- wnioski dotyczące aktualizacji oraz ewentualnych zmian w LSR.

Załącznik nr 1. Cele i przedsięwzięcia

Budżet w EUR	Przedsięwzięcia w ramach C.1 Lokalna społeczność aktywna gospodarczo	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
187 500	Przedsięwzięcie 1.1 Zakładanie pozarolniczej działalności gospodarczej	Mieszkańcy obszaru, w tym osoby w niekorzystnej sytuacji	Konkurs
1 250 000	Przedsięwzięcie 1.2 Rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej	Przedsiębiorcy obszaru	Konkurs
50 000	Przedsięwzięcie 1.3 Wsparcie umiejętności w zakresie przedsiębiorczości	LGD, mieszkańcy obszaru, w tym osoby w niekorzystnej sytuacji	Operacja własna
Budżet w EUR	Przedsięwzięcia w ramach C.2 Aktywne społeczeństwo identyfikujące się z miejscem zamieszkania i wykorzystujące lokalny potencjał	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
25 000	Przedsięwzięcie 2.1 Wsparcie wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości	NGO, mieszkańcy obszaru, w tym osoby w niekorzystnej sytuacji	Projekt grantowy
25 000	Przedsięwzięcie 2.2 Inicjatywy integrujące	NGO, mieszkańcy obszaru, w tym osoby w niekorzystnej sytuacji	Projekt grantowy
5 000	Przedsięwzięcie 2.3 Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi	Mieszkańcy i podmioty obszaru, w tym osoby w niekorzystnej sytuacji	Projekt grantowy
32 500	Przedsięwzięcie 2.4 Kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, poprzez innowacyjność, cyfryzację	NGO, JST, mieszkańcy obszaru, w tym osoby w niekorzystnej sytuacji	Projekt grantowy
25 000	Przedsięwzięcie 2.5 Ochrona dziedzictwa kulturowego, a także przyrodniczego polskiej wsi	LGD, mieszkańcy obszaru, w tym osoby w niekorzystnej sytuacji	Operacja własna
25 000	Przedsięwzięcie 2.6 Promowanie włączenia społecznego	LGD, mieszkańcy obszaru, w tym osoby w niekorzystnej sytuacji	Operacja własna

Budżet w EUR	Przedsięwzięcia w ramach C.3 Lokalna społeczność zaangażowana w rozwój obszaru LGD poprzez wykorzystanie potencjału kulturowego, przyrodniczego i turystycznego	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
1 045 000	Przedsięwzięcie 3.1 Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej	JST, mieszkańcy obszaru, w tym osoby w niekorzystnej sytuacji	Konkurs
55 000	Przedsięwzięcie 3.2 Wsparcie wydarzeń kulturalnych i integracyjnych	JST, mieszkańcy obszaru, w tym osoby w niekorzystnej sytuacji	Konkurs
25 000	Przedsięwzięcie 3.3 Kształtowanie świadomości proekologicznej lokalnej społeczności w zakresie ochrony środowiska, z wykorzystaniem technologii cyfrowych	LGD, mieszkańcy obszaru, w tym osoby w niekorzystnej sytuacji	Operacja własna

Załącznik nr 2. Plan działania – wskazujący harmonogram osiągnięcia poszczególnych wskaźników produktu

CEL	lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	
C.1.	Lokalna społeczność aktywna gospodarczo													
Przedsięwzięcie 1.1 Zakładanie pozarolniczej działalności gospodarczej	Liczba zrealizowanych operacji	-	-	-	-	5 szt.	100%	-	-	-	-	-	-	PS WPR
Przedsięwzięcie 1.2 Rozwój pozarolniczej działalności gospodarczej	Liczba zrealizowanych operacji	-	-	3 szt.	30%	7 szt.	100%	-	-	-	-	-	-	PS WPR
Przedsięwzięcie 1.3 Wsparcie umiejętności w zakresie przedsiębiorczości	Liczba zrealizowanych operacji własnych	-	-	1 szt.	100%	-	-	-	-	-	-	-	-	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.1	R.37. Liczba miejsc pracy	-		-		-		-		5 szt.		-	-	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.2	R.37. Liczba miejsc pracy	-		-		-		3 szt.		7 szt.		-		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.1.3		-		-		20 os.		-		-	-	-	-	PS WPR

	R.1PR. Liczba uczestników szkoleń /kursów													
CEL	lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	
C.2.	Aktywne społeczeństwo identyfikujące się z miejscem zamieszkania i wykorzystujące lokalny potencjał													
Przedsięwzięcie 2.1 Wsparcie wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji i przedsiębiorczości	Liczba projektów grantowych	-	-	1 szt.	100%	-	-	-	-	-	-	-	-	PS WPR
Przedsięwzięcie 2.2 Inicjatywy integrujące	Liczba projektów grantowych	-	-	-	-	-	-	1 szt.	100%	-	-	-	-	PS WPR
Przedsięwzięcie 2.3 Przygotowanie koncepcji inteligentnej wsi	Liczba projektów grantowych	-	-	1 szt.	100%	-	-	-	-	-	-	-	-	PS WPR

Przedsięwzięcie 2.4 Kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, poprzez	Liczba projektów grantowych	-	-	1 szt.	100%	-	-	-	-	-	-	-	-	PS WPR
Przedsięwzięcie 2.5 Ochrona dziedzictwa kulturowego, a także przyrodniczego polskiej wsi	liczba zrealizowanych operacji własnych	-	-	1 szt.	100%	-	-	-	-	-	-	-	-	PS WPR
Przedsięwzięcie 2.6 Promowanie włączenia społecznego	liczba zrealizowanych operacji własnych	-	-	-	-	-	-	1 szt.	100%	-	-	-	-	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.1	R.1PR Liczba osób, które rozwinęły swoje kompetencje	-		-		-		200 os.		-		-		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.2	R.42 Liczba uczestników inicjatyw integracyjnych	-		-		-		-		-		300 os.		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.3	R.40. Liczba przygotowanych koncepcji inteligentnych wsi	-		-		5 szt.		-		-		-		PS WPR

Wskaźnik rezultatu W.2.4	R.40. Liczba zrealizowanych projektów zawartych w koncepcjach inteligentnych wsi	-		-		-		2 szt.		-		-		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.5	R.1PR. Liczba osób korzystających z wymiany wiedzy	-		-		40 os.		-		-		-		PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.6	R.42 Liczba uczestników projektu	-		-		-		-		60 os.		-		PS WPR

CEL	lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	
C.3.	Lokalna społeczność zaangażowana w rozwój obszaru LGD poprzez wykorzystanie potencjału kulturowego, przyrodniczego i turystycznego													
Przedsięwzięcie 3.1 Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej	Liczba zrealizowanych operacji	-	-	10 szt.	90,90%	1 szt.	100%	-	-	-	-	-	-	PS WPR
Przedsięwzięcie 3.2 Wsparcie wydarzeń kulturalnych i integracyjnych	Liczba zrealizowanych operacji	-	-	3 szt.	100%	-	-	-	-	-	-	-	-	PS WPR

Przedsięwzięcie 3.3 Kształtowanie świadomości proekologicznej lokalnej społeczności w zakresie ochrony środowiska, z wykorzystaniem	Liczba zrealizowanych operacji własnych	-	-	-	-	-	-	1 szt.	100%	-	-	-	-	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.3.1	R.41PR Liczba osób korzystających z obiektów małej infrastruktury	-	X	-	X	-	X	1 400 os.	X	140 os.	X	-	X	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.3.2	R.1PR. Liczba osób uczestniczących w wydarzeniach	-	X	-	X	-	X	600 os.	X	-	X	-	X	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.3.3	R.1PR. Liczba uczestników szkoleń /warsztatów	-	X	-	X	-	X	-	X	100 os.	X	-	X	PS WPR

Załącznik nr 3. Budżet LSR – w podziale na poszczególne fundusze EFSI i zakresy wsparcia

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR				
Zakres wsparcia	Program/Fundusz			Środki ogółem (EUR)
	PS WPR	EFRR*	EFS+*	
Wdrażanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	2 750 000,00	0	0	2 750 000,00
Zarządzanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 2021/1060)	612 500,00	0	0	612 500,00
Razem	3 362 500,00	0	0	3 362 500,00
* Wysokość środków danego funduszu na RLKS dostępnych dla LGD w danym województwie będzie wyższa o wartość wkładu krajowego, którego procentowy udział w tej kwocie jest określony dla danego FEW. ** W wierszu odpowiadającemu danemu EFSI, z którego LSR nie będzie finansowana, należy wstawić wartość „0”.				

Załącznik nr 4: Plan wykorzystania budżetu LSR

fundusz	środki zakontraktowane (w Euro) do:													
	31.12.2024		31.12.2025		30.06.2026		31.12.2026		31.12.2027		31.12.2028		31.12.2029	
	kwota ogółem (UE +krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE +krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE +krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE +krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE +krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE +krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE +krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR
EFRROW	0	0	1 517 500	55,18	1 157 500	97,27	1 157 500	97,27	75 000	100,00	0	0	0	0
EFS+	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EFRR	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
RAZEM	0	0	1 517 500	55,18	1 157 500	97,27	1 157 500	97,27	75 000	100,00	0	0	0	0

Wykaz wykorzystanej literatury

Książki

1. Koźmiński A. K., Piotrowski W. (redakcja naukowa). Zarządzanie Teoria i Praktyka. Wyd. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa 2013 (wznowienie 2023).
2. Michalewska-Pawlak M. Zarządzanie rozwojem obszarów wiejskich w Polsce w warunkach integracji europejskiej. Wyd. Aspra. Rok wydania: 2015.
3. Ślusarz G. Strategiczne priorytety rozwoju obszarów wiejskich a zrównoważone wykorzystanie ich potencjału, w: Roczniki Naukowe, tom XVIII, zeszyt 6. Wyd. Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu. Rzeszów 2016.
4. Wiatrak A. P. Strategie rozwoju gmin wiejskich. Wyd. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk. Warszawa 2011.
5. Zarządzanie strategiczne rozwojem, red. naukowa Górniak J. i Mazur S. Wyd. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. Warszawa 2012.
6. Poradnik dla Lokalnych Grup Działania w zakresie opracowywania lokalnych strategii rozwoju na lata 2014-2020, Wydanie III uzupełnione i zaktualizowane. Warszawa 2015.

Internet:

7. Czym jest ewaluacja – Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej (data dostępu – 25.1.2023).
8. Poradnik dla LGD w zakresie opracowania LSR_wydanie III (9).pdf
9. Teoria ewaluacji społecznej (uw.edu.pl) (data dostępu – 27 stycznia 2023).
10. www.zarz.agh.edu.pl/rkusa/W_ZS_zao_W1.pdf (data dostępu – 30 stycznia 2023).
11. Dane Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego w latach 2017-2020.
12. Dane Narodowego Spisu Powszechnego z 2021 roku.
13. Dane Powszechnego Spisu Rolnego z 2020 roku.

Dokumenty strategiczne

14. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju – Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności.
15. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030.
16. Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022-2025.
17. Strategia Rozwoju Gminy Gzy, na lata 2016-2025.
18. Strategia rozwoju Gminy Obryte na lata 2016-2025.
19. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Gminy Pułtusk Na Lata 2021-2031.
20. Strategia Rozwoju Gminy Rząśnik na lata 2021-2030 (projekt).
21. Aktualizacja Strategii Rozwoju Gminy Świercze na lata 2016-2021 z perspektywą do 2025 roku.
22. Strategia rozwoju Gminy Winnica na lata 2015-2025.
23. Strategia Rozwoju Gminy Wyszaków na lata 2022-2030.
24. Strategia rozwoju Gminy Zatory na lata 2016-2025.
25. Strategia Rozwoju Powiatu Nowodworskiego na lata 2015-2024.
26. Strategia Rozwoju Powiatu Pułtuskiego na lata 2016-2030.
27. Strategia/Program Rozwoju Powiatu Wyszowskiego do roku 2025.
28. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030+.

Przepisy prawne

29. Plan_Strategiczny_dla_WPR_2023-2027_pełna.pdf (data dostępu – 30 stycznia 2023).
30. Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności.